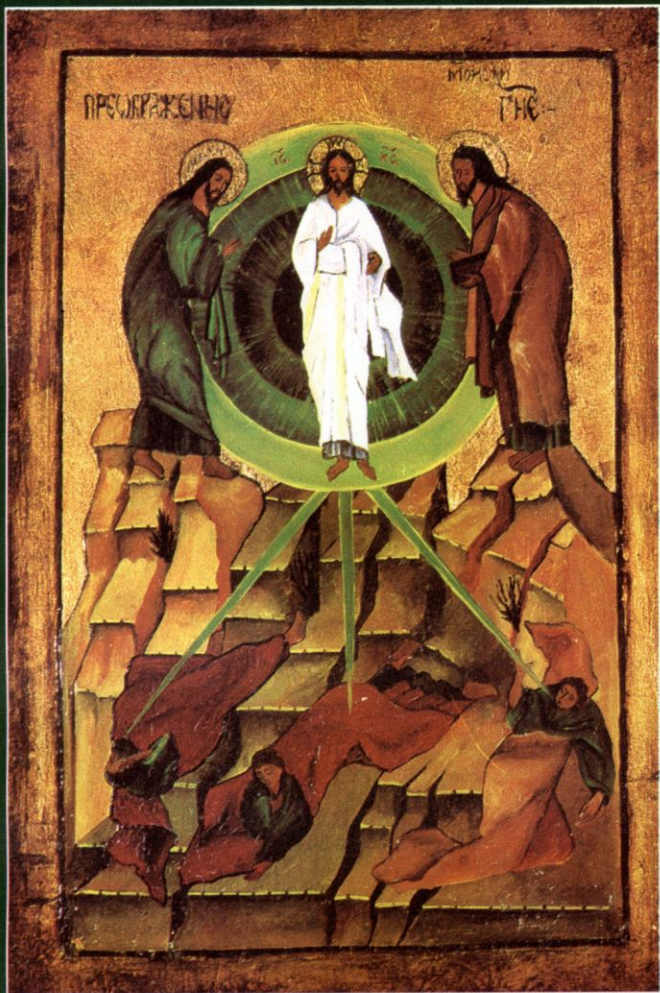

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 1999

**Revistă editată de
Fundatia Culturală
Magazin Istoric**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Secretar general de redacție:
Dorin Matei**

Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă (responsabil de
număr),
Marian Ștefan

**Secretar de redacție
și macheta artistică:
Theodor Lianos**

Economic-financiar:
Doina Pascu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu

București, Piața Valter Mărăci-
neanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea
Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă
Dr. Marcovici), etaj III, camerele
281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
postal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon: 315.09.91

Tipografia R.A.I. – „CORESI” –
București, director general
Dumitru Constantinescu; director
comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

1 Învierea Domnului Iisus Christos – prăznuită la Sfintele Paști – a inspirat, de veacuri, măiestrite creații. Cum este și această icoană, realizată de plasticiana Getta Merculescu-Popescu și reprodusă, alături de altele, în albumul *Icoane românești*, publicat de Editura Royal Company, din București

2 Din catalogul *Rigas în Principatele Române*, editat cu prilejul expoziției Rigas (Atena, 24 septembrie - 13 noiembrie 1998). Intrarea lui Nicolae Mavrogheni în țară, la 1786 (sus) și Bucureștii la sfârșit de veac XVIII; piese din colecțiile Cabinetului de Stampe al Bibliotecii Academiei Române

3 Vaticanul adăpostește nenumărate creații artistice, adevărate comori de artă. Am ales pentru acest număr o miniatură dintr-un manuscris medieval

4 Sfinții Pavel și Vlahus, patronii orașului Dubrovnik, din Croația; detaliu de pe tripticul realizat de Nikola Bojidarević, la începutul sec. XVI

UN GÂND PE LUNĂ

**„Avem nevoie de două lucruri în vederea creării
unui viitor compatibil cu viața: să stabilizăm
creșterea populației și să stabilizăm clima“.**

**Lester Brown,
fondatorul Institutului Worldwatch din Washington D.C.
și al revistei State of the World (Starea lumii)**

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

aprilie

1999

4 Ultima scrisoare
C. POPIȘTEANU

6 Puterea cuvântului efemer
Despre rostul presei
AL. AVERESCU

7 Cazaci în pustă
Instaurarea comunismului în Ungaria
V. ȘANDRU

DIN TOAMNĂ PÂNĂ ÎN PRIMĂVARĂ

13 Temători vizionari întârziați

Poziția conducerii P.N.Ț. la instalarea guvernului Antonescu-Sima, septembrie 1940

I. HUDIȚĂ

19 Consultarea e liberă. Se votează la ordin

Plebiscitul din 3-5 martie 1941

M. ȘTEFAN

23 Țara din inimă
Interviu cu profesorul N. Georgescu-Roegen
M. CONSTANTINESCU

**CRONICI
PARALELE
LA SECOLUL XX**

28 Maladiile veacului
A. PERCEK

32 Marioara cântă la Radio Geneva

Amintiri despre începuturile radioului

C.C. KIRIȚESCU

35 O planetă de Robinsoni

B. Boutros-Ghali și J. Attali despre secolul XX

42 10 000 contra 100 000

Italia invadează Albania
G. MAKSUTOVICI

46 Început fără de sfârșit

W. Filderman despre modernizarea agriculturii
T. WEXLER

48 Rabinul Șafran
M. RADNEV

**MOSCOVA
ÎN SPATELE
UȘILOR ÎNCHISE**

49 Istoria dintre coperte de dosar

Arhiva de Stat din Rusia
F. DOLGHIN

51 Pensiunea KGB

*Aminirile gărzii de corp
a lui Gorbaciov*

I. KASIMOV

DICTIONAR ISTORIC

55 Croația

G. CASTELLAN

60 Din ținutul galilor, pe coasta geților

*Expediție franceză la
gurile Dunării, în 1784*

P. CERNOVODEANU

ALTFEL DESPRE EVUL MEDIU

64 Femei-ctitor în Moldova

M.M. SZÉKELY

67 Și nu ne duce pe noi în ispită

Prostituția – un rău tolerat

I. DIACONU,
B.-F. POPOVICI

FAIR-PLAY PRIN CEATĂ

72 Vagabondul ajuns erou național

*Cine a fost omul care nu
a existat*

74 Spion din plicti- seală

*Părintele lui James Bond,
Ian Fleming*

C. POPIȘTEANU

75 Prin labirint

*O ipoteză despre parașu-
tarea lui Rudolf Hess în
Anglia*

79 Între rug și Sfin- tele Scripturi

Galileo Galilei

84 Învață de la piatră

*Castelele suedeze înfrun-
tă vitregiile vremurilor*

M. NICOLAU

RUBRICI

33 NATO – scurtă istorie

E. PREDA

39 Povestesc vete- ranii

Jurnal de front

C. ISĂRESCU

59 Fundațiile Inter- naționale Constantin Brâncuși

90 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

18, 63; 89;

94 Cărți sosite; Re- bus; Dialog

La jumătatea anului trecut, Cristian Popișteanu i-a făcut o concesie lui... Cristian Popișteanu. Istoricul a „cedat” gazetarului. Tradiția și continuitatea prezentării grafice – fundamentale pentru Magazin istoric – atârnau greu în balanța istoricului.

Ziaristul i-a spus însă istoricului că – într-un atât de divers peisaj al presei, cu permanente și tot mai rapide căutări de noi formule grafice, în competiție cu radioul și televiziunea – a venit vremea ca și Magazin istoric să își înnoiască înfățișarea.

Înainte de a pleca dintre noi – cei care ne citiți, cei care facem revista – domnul Cristian Popișteanu ne-a trimis această scrisoare.

SCRISOAREA REDACTORULUI-ȘEF

In clipa când citiți această scrisoare, revista noastră a intrat în cel de-al 33-lea an de apariție neîntreruptă.

Este cu totul reconfortant să știi că Magazin istoric este singura publicație lunară de istorie de mare tiraj ce apare fără încetare de peste trei decenii. Devenind astfel deținătoarea unei longevități remarcate în presa noastră istorică, Magazin istoric se regăsește și pe plan european și mondial între puținele reviste de vârstă matură. Partenerele noastre provin din țări cu o dezvoltare puternică a presei istorice de mare tiraj, precum Franța, Italia, Spania, Anglia. Dar și în aceste țări, ca și în altele, Portugalia, Ungaria,

Republica Cehă, Polonia, Olanda, Malta s-au născut în ultimii ani reviste cu același profil ca al Magazinului istoric.

Este cazul să precizăm că longevitatea este asociată – în felul nostru de a trata istoria – continuității, fidelității, dialogului și modernității. Fiecare dintre aceste trăsături și toate laolaltă au fost evocate în numerele speciale ale revistei consacrate celor 30 de ani împliniți în aprilie 1997.

Acum, la o nouă aniversare, suntem în măsură să ne prezentăm în fața dumneavoastră cu împlinirea unui deziderat al multor mii de cititori. O nouă paginație, un nou corp de literă care

să facă lectura mai plăcută ochiului, de la cititorul elev la cititorul pensionar. În acești nouă ani din seria nouă s-au remarcat desigur îmbunătățirile și transformările machetei noastre în sensul modernității. Rămânem însă adepții actualului format, întrucât Magazin istoric este o revistă-carte. Așa am conceput-o și așa ne-o ter cititorii. Păstrarea Magazinului istoric în bibliotecă este un obicei larg răspândit între cititorii noștri. Iată de ce credem cu consecvență că în condițiile unei avalanșe de subiecte istorice în toată media românească (și mondială) de la cotidian la lunar, de la Televiziune la Radio, noi trebuie să păstrăm diferența. Și prin ineditul

și exclusivitățile documentelor și articolelor, și prin seriozitatea documentării și precizia datelor, și prin noutatea interpretării și temeinicia concepției, dar și prin format, paginatie, inventivitate grafică. Ceea ce putem asigura pe fideliu noștri cititori este că vor putea citi, în continuare, un mare număr de articole cu o imensă informație istorică necunoscută. Concretența profesională ne onorează; împrejurările dramatice ale existenței noastre economice ne dezolează. Prețul de vânzare al revistei a crescut în deceniul 1989-1999 de 1 000 de ori, dar cel de cost cu mult mai mult. Suntem din ce în ce mai strâși în chingile tranziției, dar nu cedăm pasul și nu vom renunța la efortul de a răspunde lună de lună interesului cititorilor noștri, statornici prieteni, cu o carte de istorie, adevărată enciclopedie. Suntem în continuare cea mai ieftină carte de istorie lunară (comparațiile ating ridicolul, o revistă costă mai puțin decât 10 țigări Kent) și reușim să ne continuăm mersul înainte exclusiv datorită donatorilor, sponsorilor, lectorilor.

Suntem într-un context istoric în care Magazin istoric și-a fixat locul și rolul în istoriografia română con-

temporană. Iată de ce privim orizontul 2000 cu încredere și convingere că efortul nostru este necesar și recompensat prin simplul fapt că ajunge la țintă. Generații multe de cititori și-au lăsat moștenire colecțiile urmașilor. Și este un prilej de bucurie și mândrie să avem probe numeroase că deja străbunici, bunici, părinți și copii se numără printre cei ce dețin exemplare din tirajul total din cei 32 de ani de apariție, cifrat la peste 50 000 000.

În iunie 1998 responsabilă cărții și publicațiilor românești de la Biblioteca Națională a Franței îmi solicita două colecții complete pentru alte sedii decât noul edificiu de la Tolbiac pe malul Senei.

Iată de ce lansarea Indicelui tematic Magazin istoric, 1967-1997, cerut de cititori, este pentru noi un eveniment prin care oferim nu numai persoanelor ci și instituțiilor din țară și de peste hotare, în special marilor biblioteci ale lumii, un instrument de lucru mult așteptat în care se vor regăsi contribuțiile revistei noastre la punerea în premieră în circuit științific a materialelor de arhivă și la promovarea studiilor originale, documente și articole care depășesc

1 200 de titluri. Acestor contribuții li se adaugă bursele și premiile anuale decernate de Fundația Culturală Magazin Istoric care are în fruntea sa, din aprilie 1997, ca președinte de onoare pe prințul Dimitrie G. Sturdza.

Concursurile și Dialogul din revistă – inclusiv prin rubricile Povestesc veterani, Cititorii scriu istorie sau Cititorii în replică – sunt atestări consistente ale legăturilor noastre cu cei care ne citesc. Dialogul acesta presupune amendarea de către cititori a oricărei inadvertențe sau erori din revistă. De altfel, noi evoluăm ca Fundație, Editură și Revistă într-un circuit amplu intern și internațional, începând cu Târgul de carte Gaudeamus, unde prima noastră participare a fost remarcată, până la mișcările în direcția integrării în structurile euroatlantice la care suntem părtași prin Consiliul Euro-Atlantic, prin Asociația Tratatului Atlantic, ca și prin serialul NATO – scurtă istorie, realizat cu sprijinul Oficiului de Presă și Informații al NATO de la Bruxelles.

Aici am ajuns! Pe aceaste temelii continuăm...

Constantin Ponișnic

SCOPUL PRESEI

AL. AVERESCU

In 1925, distinsul director al *Îndreptării*, A. Bardescu, m-a rugat să-i fac o prefață la un studiu asupra *Libertății presei*, ce intenționa să dea la lumină. I-am răspuns cu o scrisoare pe care a publicat-o la începutul broșurii.

Între altele, în scrisoarea mea spuneam: „Sunt un partizan convins al libertății presei, căci sunt partizan al tuturor libertăților câștigate de lumea civilizată etc. etc.”

Dacă sunt partizan al *libertății presei*, nu pot fi un adversar al presei și neîndreptat adversarul presei nu aș putea fi adversarul celor care o dirijează sau care își dau tributul prin munca lor la existența ei, fără a cădea în cea mai inadmisibilă contradicție.

De altfel nu scriu cu însumi în *Îndreptarea* și chiar în alte ziare, mai cu seamă străine, care m-au solicitat?

Dar a fi partizanul presei în general nu înseamnă a fi partizanul oricărui ziar în particular. De asemenea, considerațiunea mea pentru ziariști ca formulă generală nu poate să aibă aplicațiune pentru oricare ziarist în particular.

Prin comparație. Umaniștii iubesc umanitatea și totuși în cadrul vederilor lor intră vestejirea unei anumite categorii de oameni.

Mă voi mărgini deci numai la presa politică. În această presă disting trei categorii de ziare: ziarele de partid, ziarele neutre și ziarele de speculă.

Nu sunt deloc prietenul acestora din urmă. Ziarele după gândirea mea au un îndoit scop: acela de a informa publicul și acela de a contribui la educațiunea lui politică,

vulgarizând prin studii succinte, datorate unor minți luminate, multiplele chestiuni complexe care ar comporta cercetări adâncite pentru a fi înțelese.

Ziarele de speculă aleargă după senzațional și nu-și bat capul cu partea pedagogică a menirii presei și din informații aleg mai degrabă pe acelea care-și fac mai ușor drum în curiozitatea sau în pornirile și mai primare ale maselor.

Ziarele de partid au scopul bine definit. Sforțările lor sunt îndreptate în sensul de a pune în evidență calitățile propriului partid și defectele partidelor adverse.

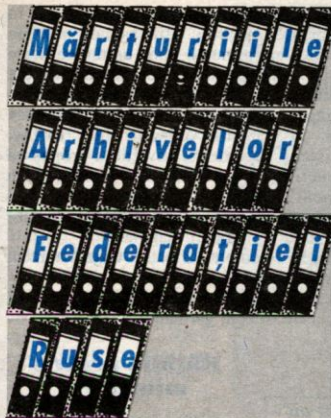
Luptă foarte legitimă și sunt partizan hotărât al acestei prese, deși caracteristica ei este parțialitatea. Detest însă în această luptă legitimă reaua credință.

Găsesc neloial față de publicul cititor de a prezenta faptele deformate, precum și foarte vătămător educațiunii civice a populației când prin abilitatea condeiului se induce publicul de a lua drept silogisme oneste ceea ce este scris în ziar și din contră drept sofisme ceea ce este în perfectă armonie cu adevărul.

În ceea ce privește ziarele independente, cred că ele au rolul cel mai frumos și față de marele public și față de lumea politică însăși înregimentată cu partide.

Din nenorocire, la noi în special, asemenea ziare sunt fără nici o îndoială rara avis.

(Pentru *Observatorul*, în *Observatorul, politic, social, economic*, an I, nr. 1, aprilie 1929; fragmente)

CUM AU DEVENIT SOCIALISTE ȚĂRILE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST

VASILE ȘANDRU

● Horthy îi scrie lui Stalin: „Fiți bun, folosiți marea dv. influență asupra aliaților” ● Miniștrii care nu se bucurau de încrederea Moscovei – îndepărtați ● Guvernul S.U.A. propune guvernului ungar, iar acesta se consultă cu mareșalul Vorosilov ● Între comuniști – carieriști, aventurieri, oameni care s-au îngâmfat, cu cazier penal ● Premierul Nagy Ferenc vorbește cu I.V. Stalin despre România

Scenariul de sovietizare din Polonia – prezentat în numărul trecut al revistei – a fost aplicat, cu adaptările necesare, și în Ungaria. Volumul *Europa de Est în documente ale arhivelor rusești. 1944-1953, vol I, 1944-1948*, ne va fi în continuare ghid în reconstituirea evenimentelor de acum mai bine de cinci decenii.

La 1 octombrie 1944, la Moscova a fost primită o delegație din Ungaria pentru negocierea armistițiului, care a adus și o scrisoare din partea regentului M. Horthy

adresată lui Stalin, prin care solicita sprijin pentru obținerea unor condiții mai favorabile. Arătând că vorbește în numele poporului ungar, „aflat într-o primejdie extremă” și care „nu poartă nici o răspundere pentru acest război”, amiralul ține să sublinieze „în mod deosebit faptul că biata mea țară a fost de fapt umplută de «a cincea coloană» germană. Această pătrundere a început pe scară mare, exact în momentul când forțele armate germane au intrat în România și Bulgaria. Ca urmare, agenții germani au urmărit cu minuțiozitate fiecare mișcare și fiecare pas în Ungaria, iar știrile și rapoartele cele mai importante nu ajungeau niciodată la mine. Eu acum am aflat că, după

În imagine: cardinalul Mindszenty, simbol al rezistenței anticomuniste, în timpul procesului.

atacul aerian asupra orașelor Kosice și Mukacevo, ministrul Afacerilor Externe, Molotov, a subliniat într-o convorbire cu ambasadorul ungar intențiile pașnice ale Uniunii Sovietice față de Ungaria...

În numele dreptății vreau să vă comunic că noi n-am vrut niciodată să luăm de la cineva nici măcar un centimetru din ceea ce nu ne aparține de drept. Dimpotrivă, românii au acaparat Basarabia de la aliatul lor rus, după primul război mondial, și au vrut să acapareze cu ajutorul nemților o parte însemnată din Rusia Sovietică după cel de-al doilea război mondial. Mai departe, când noi am intenționat, în 1940, să punem capăt atitudinii monstroase față de populația maghiară din Transilvania, românii

au cerut din nou ajutorul Germaniei, rugându-l pe Hitler să-i ajute să primească măcar o parte din acest pământ prin Arbitrajul de la Viena“.

În continuare, Horthy îl roagă pe Stalin să „cruțe țara noastră nefericită care are propriile merite istorice și al cărei popor are atât de multe asemănări cu poporul rus. Fiți bun, folosiți marea dv. influență asupra aliaților dv., încât condițiile pe care le stabiliți să fie compatibile cu interesele și onoarea popoarelor noastre...”

La 11 octombrie delegații lui Horthy au semnat condițiile preliminare ale armistițiului, „în conformitate cu cerințele guvernelor Uniunii Sovietice, Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii”: „Ungaria trebuie să evacueze toate trupele și funcționarii unguri din teritoriile ocupate de ea din Cehoslovacia, Iugoslavia și România, în limitele frontierelor Ungariei existente la 31 decembrie 1937. Această evacuare trebuie să înceapă imediat și să fie terminată în zece zile de la data primirii de către guvernul ungar a comunicării de față...”

Ungaria este obligată să rupă toate relațiile cu Germania și să declare neîntârziat război Germaniei, guvernul sovietic fiind dispus să acorde ajutor Ungariei prin trupele sale“.

La 5 noiembrie misiunea lui Horthy la Moscova a pus oficial guvernului sovietic

problema organizării guvernului ungar în teritoriul Ungariei eliberat de armata sovietică și formarea unor unități militare ungare din prizonierii deținuți de trupele sovietice, aflați în apropierea liniei frontului. Misiunea ungară avea în vedere formarea unui guvern din oamenii lui Horthy. Ministerul de Externe sovietic a propus ca respectivul guvern să fie format „din elemente democratice aflate în teritoriul eliberat al Ungariei și din antifasciști de vază din rândul emigrației maghiare“.

La 16 octombrie Armata 1 ungară a trecut de partea armatei roșii.

La 9 noiembrie regentul Horthy a fost arestat de trupele germane.

Bătălia pentru ministere

În noile condiții create, V. Molotov a primit, la 13 noiembrie, misiunea trimisă de Horthy (înainte de arestarea acestuia) compusă din general-colonel Farago, Szent-Ivanyi și Geza Teleki. Lor li s-au alăturat comandantul Armatei 1 și fostul șef al Statului major general. Ei au prezentat o propunere de alcătuire a guvernului ungar, asupra căreia conveniseră cu Horthy.

Molotov a subliniat că trebuie creat un „guvern democratic“, „cu participarea reprezentanților tuturor partidelor democratice, ai tuturor curentelor politice“. El acceptă în funcția de șef al guvernului persoana pe care o vor propune reprezentanții unguri prezenți. A menționat totuși numele unor candidați dintre liderii social-democrați (Szakasics), comuniști (Felkay) și micilor agrarieni (Tildy), în cazul în care aceștia s-ar afla în teritoriul eliberat.

Molotov a trimis un reprezentant al Ministerului de Externe sovietic la Debrețin, care împreună cu comandanții militari au organizat Adunarea Națională Provizorie a Ungariei. La 22 decembrie 1944, generalul Susaikov raporta lui Stalin că Adunarea și-a încheiat lucrările. A fost format Guvernul Provizoriu Național, în frunte cu generalul Miklos Bela (comandantul Armatei 1 care a trecut de partea sovietică) și s-a adoptat unanim declarația guvernului național

*„...românii au acaparat Basarabia de la aliatul lor rus, după primul război mondial, și au vrut să acapareze cu ajutorul nemților o parte însemnată din Rusia Sovietică după cel de-al doilea război mondial“
Horthy către Stalin*

provizoriu al Ungariei. „Componenta guvernului ungar și textul declarației guvernamentale, sublinia generalul sovietic, au fost adoptate în deplină concordanță cu proiectele stabilite de noi”.

În iulie 1945, acționând la indicația părții sovietice, liderul comunist Matyas Rákosi a cerut îndepărtarea din guvern a unor miniștri (Finanțe, Justiție, Educație ș.a.) care nu se bucurau de încrederea Moscovei. După remanierile efectuate, componenta guvernului a devenit: comuniști – 3; social-democrați – 3; Partidul Național-Tărănist – 1 (aprobat de comuniști); Partidul Independent al Micilor Agrarieni – 3; Partidul Civil Democratic – 1; fără de partid – 2. S-a realizat astfel o majoritate favorabilă Uniunii Sovietice (7 din 13 membri ai guvernului).

În septembrie 1945 guvernul S.U.A. a propus guvernului ungar stabilirea de relații diplomatice între cele două țări, „cu condiția ca guvernul național provizoriu al Ungariei să dea asigurări depline guvernului S.U.A. că va organiza alegeri libere și fără obstacole pentru crearea unui guvern reprezentativ al Ungariei și dacă, în conformitate cu acordul privind armistițiul, guvernul provizoriu va asigura un regim care să acorde libertate politică pentru toate partidele democratice din Ungaria”...

Șeful guvernului s-a consultat cu reprezentantul sovietic din Comisia Aliată de Control din Ungaria, mareșalul Vorosilov, asupra răspunsului. Apreciind că organizarea alegerilor libere decurge din natura democratică a guvernului, Vorosilov a dat de înțeles cum trebuie să fie redactat răspunsul guvernului ungar.

Amiralul Horthy în vizită la Hitler, în 1938

Imediat Vorosilov a cerut aprobarea lui Stalin pentru stabilirea relațiilor diplomatice cu Ungaria, fără condiții. Nota transmisă în acest sens părții ungare „a fost salutăată de membrii guvernului stând în picioare”. Comunicatele privind stabilirea relațiilor diplomatice cu cele două puteri au fost publicate simultan.

În preajma alegerilor parlamentare, mareșalul Vorosilov a trimis la 22 octombrie 1945 de la Budapesta, lui Stalin și Molotov un raport despre situația din Partidul Comunist din Ungaria.

Menționând că efectivele partidului au crescut rapid depășind 500 de mii de membri, el sublinia că „membrii Partidului Comunist din Ungaria sunt încă departe de ceea ce trebuie numit comunist”. Pe de o parte, în partid sunt în creștere tendințele „stângiste”, pe de altă parte el constată că „în rândurile partidului comunist au intrat nu puține elemente cu cazier penal și tot felul de carieriști și aventurieri care i-au sprijinit în trecut pe fasciști și chiar care au făcut parte din organizații fasciste”.

Despre M. Rákosi se arată că „încă se mai bucură de mare autoritate în țară, dar nefind un om politic mare s-a implicat în certuri mărunte între partide și astfel i-a scăzut autoritatea”. Conducerii partidului „îi dăunează foarte mult împrejurarea că în prim plan are persoane de naționalitate

nemaghiară. În legătură cu aceasta nu o dată au răsunat voci antisemite și propaganda anti-comunistă din partea altor partide”.

Încercările partidului comunist de a crea un bloc electoral în care să fie inclus și Partidul Micilor Agrarieni (care se bucura de o influență mult mai mare în societatea

Trupe ungare pe frontul de Est

ungară) au eșuat, liderul acestui partid, Tildy, fiind de acord doar cu publicarea unui manifest electoral comun. Membrii Biroului Politic al C.C. al P.C.(b) au apreciat ca o greșeală acceptarea de către Vorosilov a acestei soluții, întrucât el „i-a dat lui Rákosi consimțământul fără să fi avut acordul Comitetului Central”.

Internele trebuie date comuniștilor

După alegeri și constituirea guvernului în frunte cu Z. Tildy în care posturile-cheie – Externele, Internele și Apărarea – fuseseră acordate Partidului Micilor Agrarieni. Biroul Politic al C.C. al P.C.U.S. i-a transmis lui Vorosilov în Ungaria indicația să intervină pentru ca Ministerul de Interne să fie acordat comuniștilor – în locul Ministerului Finanțelor, ce le fusese repartizat – și să fie create două posturi de vicepremier pentru comuniști și social-democrați. „O atenție deosebită trebuie să acorde Vorosilov numirii ca membri ai noului guvern a unor persoane din partidele micilor agrarieni și social-democrat, nume acceptate individual de către guvernul sovietic”. Programul noului guvern trebuia „să garanteze în mod necondiționat o atitudine prietenească față de Uniunea Sovietică”.

Întrucât Rákosi nu a reușit să obțină acordul primului ministru pentru aplicarea acestor indicații, Vorosilov a intervenit personal; în cadrul unei discuții confidențiale, Tildy a acceptat cererile comuniștilor, respectiv dispozițiile Kremlinului.

La 10 aprilie 1946, o delegație condusă de primul ministru Nagy Ferenc (Zoltan Tildy a fost ales președinte al republicii) a fost primită de I.V. Stalin.

Oaspetele ungar a subliniat în primul rând că la 4 aprilie se împlinise un an de la eliberarea Ungariei de sub dominația nazistă, „datorită eroiceii armate roșii și generalisimului Stalin. Guvernul ungar a fost conștient că la un an de la eliberare a trebuit să vină la generalisimul Stalin pentru a-i exprima mulțumirea pentru eliberarea

Ungariei, pentru libertatea vieții politice ungare și pentru independența patriei ungare. Guvernul ungar trebuie nu numai să exprime mulțumirea, ci și să raporteze despre modul în care ungurii se folosesc de libertatea oferită, datorită bunăvoinței generalisimului Stalin”.

După aceste cuvinte și o informare („raport”) despre situația internă din Ungaria, premierul a subliniat că „politica externă oficială este, din momentul eliberării Ungariei, o politică filorusă... această politică – prietenia sinceră și profundă cu Uniunea Sovietică – se inoculează în sufletul poporului ungar”.

România – discutată în lipsă

În contextul problemelor de politică externă abordate de premierul ungar, el a evidențiat ca un țel principal acela de a obține pentru Ungaria „nu numai o pace bună, ci și să dobândească vecini buni”. Cu

lugoslavia nu are probleme. În ce privește alți doi vecini – Cehoslovacia și România – „guvernul ungar se interesează de soarta populației maghiare care trăiește în teritoriile acestor țări. În privința României se pune chiar problema care afectează soarta democrației”. Nagy Ferenc a declarat că „în legătură cu România problema este și mai însemnată și importantă decât cu Cehoslovacia. Națiunile română și maghiară nu au legături de rudenie cu alte popoare. Stabilirea păcii între aceste două popoare constituie o premisă foarte importantă pentru pacea în Europa de Sud-Est. Nici una din aceste popoare nu trebuie să i se ofere motive pentru apariția de contradicții care să ducă la grupări. După primul război mondial România a primit Transilvania, o parte din Banat și Partium și ca urmare peste 1 600 000 de unguri au ajuns sub stăpânirea României. Această cifră s-a redus ulterior, deoarece cca 200 de mii de unguri au fugit din Transilvania, apoi numărul populației maghiare a crescut din nou. Astfel, în Transilvania trăiesc cca 1,5 milioane de unguri. Situația se complică prin faptul că localitățile pur ungurești – cele

Programul noului guvern trebuia „să asigure în mod necondiționat o atitudine prietenească față de Uniunea Sovietică”

secuiești – sunt așezate în adâncime, în partea orientală a Transilvaniei, aproape de teritoriul vechii României și departe de granița ungară. În întreaga Transilvanie nu există așezări naționale compacte, în afară de cele secuiești. De-a lungul graniței ungaro-române există un teritoriu nu prea mare, cu majoritate ungară. Dar în această regiune nu se poate trasa o astfel de graniță care ar putea să rezolve problema ungară. Nagy declară că, punând această problemă, guvernul ungar nu vrea să slăbească democrația română și guvernul Groza. În același timp renunțarea deplină la pretențiile teritoriale față de România va constitui o povară insuportabilă pentru democrația ungară. Guvernul ungar pune direct problema restructurării teritoriale între Ungaria și România, dar numai în măsura în care aceasta nu va fi o amenințare la adresa cauzei democrației în cele două țări.

„Tov. Stalin întreabă în ce constă esența problemei.

Nagy răspunde că, după părerea guvernului ungar, ar trebui ca din teritoriul transilvan să fie înapoiată Ungariei o anumită parte, astfel încât reglementarea teritorială în tratatul de pace să liniștească poporul ungar.

Tov. Stalin întreabă cum a fost formulată problema Transilvaniei în Convenția de Armistițiu încheiată cu România.

Tov. Molotov răspunde că în această Convenție s-a spus că Transilvania toată sau cea

Două chipuri ale Budapestei, la interval de un an: distrusă de război (jos) și, la 1 februarie 1946, cu ocazia unui mișing în fața clădirii Parlamentului pentru proclamarea republicii

problemă va fi examinată. Tov. Stalin informează că tov. Molotov va merge la Paris, la Conferința miniștrilor Afacerilor Externe, care va avea loc la 25 aprilie, și spune că la această conferință problema va fi ridicată și se va examina.

Nagy îi mulțumește tov. Stalin pentru acest răspuns și spune că acest răspuns dă guvernului ungar speranța că tratatul de pace va liniști poporul ungar.

Gyengyesi (ministru de Externe) îi arată tovarășului Stalin harta Transilvaniei pe care sunt marcate noile frontiere corespunzătoare propunerilor ungare. El explică cum într-o

astfel de organizare teritorială României i-ar rămâne 80 mii kmp din teritoriul transilvan, iar 22 mii kmp ar fi alipite Ungariei. Pe hartă este marcat separat și un teritoriu de 11 800 kmp, în care, în număr total de 960 mii de locuitori, predomi-

nă populația maghiară, care reprezintă 52%, iar românii 48%. În teritoriul de 22 000 kmp care ar putea trece la Ungaria populația numără 1 550 000 de locuitori, din care 850 000 sunt români.

În elaborarea acestei propuneri partea ungară a căutat să împartă teritoriul Transilvaniei în așa fel încât în Ungaria să ajungă atâți români câți unguri rămân în partea română a Transilvaniei. O astfel de așezare ar crea un echilibru între minoritățile naționale. În cazul în care guvernele român și ungar nu ar putea rezolva problemele minorităților naționale în condițiile unei astfel de împărțiri, atunci cele două părți ar putea să se înțeleagă asupra unui schimb de populație, și Ungaria ar avea posibilitatea să plaseze populația maghiară care ar trebui mutată din partea română a Transilvaniei. Gyengyesi adaugă că, în afara acestor considerente de ordin etnic, au fost luate în calcul și problemele economice, întrucât bogățiile naturale ale teritoriului prevăzut să fie transferat Ungariei ar putea acorda economiei ungare un ajutor substanțial. În particular, lângă Baia Mare există metale neferoase și sulf, afară de acestea în această parte a Partium-ului există păduri, de care Ungaria Trianonului este lipsită. El spune că propunerile ungare pornesc nu numai de la principiul etnic, ci sunt îndreptate spre rezolvarea litigiului româno-ungar din cauza Transilvaniei.

Tov. Stalin exprimă părerea că românii nu vor fi de acord cu această concesiune teritorială făcută Ungariei și remarcă faptul că din cauza unei astfel de concesiuni nici un guvern n-ar putea să se mențină la putere, iar regele român ar putea să demisioneze.

Gyengyesi spune că guvernul ungar își asumă o mare răspundere și curaj, deoarece și el poate să nu se mențină la putere dacă nu prezintă României pretențiile teritoriale respective. În cazul unei astfel de rezolvări, guvernul ungar și-ar asuma o mare răspundere, deoarece în cazul schimbului de populație, populația maghiară ar fi mutată în partea ungară a Transilvaniei și Ungaria ar fi lipsită pentru totdeauna de posibilitatea de a ridica problema revizuirii graniței.

Nagy menționează că guvernul ungar nu ar regreta dacă regele român s-ar retrage și spune că și românii trebuie să instaureze republica.

Tov. Stalin explică că între Uniunea Sovietică și Polonia a fost efectuat schimbul de populație; Poloniei i-au fost transferați peste un milion de polonezi, iar din Polonia s-au întors în U.R.S.S. numai 400 mii ucraineni și bieloruși, pentru că acolo n-au fost mai mulți. **Tov. Stalin** remarcă și că acesta este un pas curajos și, probabil, nu există guvern în lume care să fie de acord cu o astfel de soluție a problemei.

Gyengyesi spune că vrea să întrebe dacă propunerile ungare privind returnarea unei părți a Transilvaniei Ungariei contrazic interesele Uniunii Sovietice.

Cu același prilej ministrul ungar al Transporturilor, Gere Ernő, a menționat că prin Convenția privind armistițiul cu România au fost confiscate proprietățile inamice, inclusiv cele ungurești. În Transilvania sunt multe investiții de capital ungurese, în particular în

minele de cărbune de la Petroșani, în sumă de 30-50 milioane dolari. El întreabă dacă poate propune Uniunii Sovietice aceste investiții în contul obligațiilor Ungariei de despăgubiri de război. Pachetul de acțiuni se află la Budapesta. La Petroșani se extrage cărbune cocsificabil de înaltă calitate.

Tov. Stalin declară că guvernul sovietic se va gândi la propunerea privind minele de cărbuni Petroșani, iar Molotov va transmite răspunsul în această problemă.

Nagy îi propune lui Gyengyesi să nu pună această problemă guvernului sovietic.

Am redat această parte a convorbirii lui Stalin cu delegația guvernamentală ungară, așa cum este prezentată în recent apărutul volum de documente din arhivele rusești, întrucât ea reflectă pozițiile pe care se situau, în perioada pregătitoare a Conferinței de Pace de la Paris, cele două țări vecine. O problemă de importanță vitală pentru România era discutată în lipsa reprezentanților români. ■

(Va urma)

*„politica externă
oficială este, din
momentul eliberării
Ungariei, o politică
filorusă... această
politică – prietenia
sinceră și profundă cu
Uniunea Sovietică –
se inoculează în
sufletul poporului
ungar“*

Avanpremieră editorială

IOAN HUDIȚĂ: PAGINI DE JURNAL

• Țara
e contra regi-
mului legionar și ostilă
alianței cu Germania și Italia •
Cu rușii gata să intre în țară și legionarii
la putere • Să-i lăsăm lui Antonescu responsa-
bilitatea și noi să intrăm în pasivitate • Nu vom trece
Nistrul • Și dacă Hitler câștigă războiul? • Madgearu îl semnează
pe Mihalache • Maniu se consideră înșelat

Jurnalul politic al profesorului Ioan Hudiță cuprinde o substanțială informație privind perioada celui de-al doilea război mondial. Prin detaliile sale, ca și prin atmosfera pe care aceste notații o reconstituie, Jurnalul reprezintă, neîndoiește, un izvor important de istorie contemporană. Părți din acest jurnal referitoare la anul 1944 și – mai recent – fragmente privind anul 1940 (perioada ianuarie până la abdicarea regelui Carol II și preluarea puterii de către generalul Ion Antonescu) au fost reproduse și în Magazin istoric (nr. 6-9/1993, 2-9/1994 și 1-5/1998), fiind editate apoi și în volume de sine stătătoare.

Ultimul, referitor la etapa 1 ianuarie-6 septembrie 1940, a fost editat de Institutul European din Iași, unde urmează să apară în acest an un nou volum, aflat într-o fază avansată de pregătire. Acest al treilea volum cuprinde însemnările profesorului Hudiță privitoare la intervalul septembrie 1940-ianuarie 1941 și au în centrul atenției lor evenimentele care au dus la constituirea statului național-legionar, „coabitarea” dintre generalul Antonescu și legionari, rapida subordonare a României față de Germania nazistă, atmosfera tensionată din țară, sângeroasele represiuni legionare, creș-

terea tensiunilor dintre generalul Antonescu și mișcarea legionară și apoi rebeliunea și urmările imediate ale acesteia.

Din acest al treilea volum, revista Magazin istoric publică în avanpremieră câteva fragmente revelatoare. Primul asupra căruia ne-am oprit ne dezvăluie amănunte interesante privitoare la poziția adoptată de Partidul Național-Tărănesc față de noul regim politic instituit la 14 septembrie 1940 prin proclamarea, printr-un decret-regal, a „Statului național-legionar”. În baza acestui decret, Ion Antonescu își aroga titlul de „Conducător” al statului, iar Horia Sima – șeful mișcării legionare – devenea vicepreședinte al Consiliului de Miniștri; era interzisă orice activitate politică în afară de aceea a mișcării legionare și a Grupului etnic german.

Să urmărim, în continuare, care a fost reacția Partidului Național-Tărănesc, cea mai importantă forță politică din România aceluia moment, față de aceste evenimente. Cuvintele marcate prin paranteze drepte ne aparțin, iar întreruperile de text sunt semnalate prin trei puncte.

Academician Dan BERINDEI

Gh. Lupu – prim președintele Înaltei Curți de Casație (1), generalul David Popescu – ministrul de Interne (2), I.V. Gruia – ministrul de Justiție (3), Nichifor Crainic – ministrul Propagandei (4) părăsesc Palatul Regal, după depunerea jurământului de către noul rege Mihai I

Joi 19 septembrie. Ședință de birou la Mihai Popovici, la ora 6 seara. Pe lângă noi, membrii biroului, au mai fost prezenți: [Pan] Halipa, Sauciuc Săveanu, Anton Crihan și Ionel Pop. A vorbit mai întâi [Virgil] Madgearu, făcând o scurtă dare de seamă asupra situației partidului nostru față de statul legionar proclamat de Antonescu și anunțând că în ședința de astăzi noi trebuie să precizăm printr-un comunicat atitudinea noastră față de politica internă și externă a lui Antonescu. El a început prin a face o critică f. aspră dar obiectivă „a anarhiei deslănțuite în țară de către dezmățul legionar pe care Antonescu l-a adus la putere, impunându-l cu forța la conducerea statului, când știe f. bine că imensa majoritate a țării e contra regimului legionar și absolut ostilă față de orice alianță cu Italia și Germania”. Madgearu a arătat în continuare că partidul nostru se bucură și azi de sprijinul întreg

al națiunii, ca unul care a combătut în mod constant regimul

Ne fixăm poziția într-un memoriu și îi lăsăm răspunderea lui Antonescu

politic abuziv al fostului rege Carol „și a prevăzut la timp dezastrul la care ne conducea politica criminală a acestui bandit și a colaboratorilor săi, slugarnici și necinstiți”. El a arătat apoi în câteva cuvinte condițiile în care a luat puterea Antonescu, care și-a călcat în mod rușinos angajamentele formale „luate față de Maniu și de Dinu Brătianu, de a nu accepta nici o propunere din partea lui Carol, fără abdicare și fără obligația de a se constitui un guvern național, țărănist-liberal, cu Antonescu la Război”. El a amintit apoi cum [Antonescu] a silit pe Carol să abdice și să-i smulgă aprobarea de a fi numit conducător cu puteri discreționare, pentru a sfârși să proclame statul

legionar, „în colaborare strictă cu Fabricius” [ministrul Germaniei la București]. El a conchis f. logic că după părerea lui noi nu putem aproba nici noua formă de dictatură, stabilită prin formula statului legionar și nici politica lui externă, de alianță cu Axă Roma-Berlin. Madgearu propune să informăm cadrele partidului printr-un comunicat lămuritor în acest sens, iar lui Antonescu să-i trimitem un memoriu în care să-i arătăm precis punctul nostru de vedere și să-i lăsăm întreaga răspundere pentru politica pe care vrea s-o facă.

La întrebarea lui Ghiță Pop, „ce facem cu partidul și dacă acceptăm să fim dizolvați”, Madgearu i-a răspuns că după el nu vede cum am mai putea duce o luptă „cu armata și cu haimanele de legionari, în slujba nemților”. I-a sărit imediat în ajutor Mihalache, care s-a declarat de acord cu Madgearu. „Trebuie să fim o dată măcar și realiști, a început el; cu rușii gata să intre în Moldova, cu zecile de mii de refugiați din teritoriile cedate, cu legionarii la putere, mai putem noi astăzi ieși în stradă ca să combatem pe Antonescu, mai ales când el lasă a se înțelege că are asigurări de la nemți că va putea f. curând elibera Basarabia și nordul Bucovinei? Practic, eu nu văd cum l-am mai putea combate. Cu nenorocitul de Carol era altceva; el era de unul singur, iar țara era toată cu noi, în contra lui. Azi lucrurile s-au schimbat; Antonescu are armata cu el, plus haimanele legionare, care au reușit să zăpăcească multă lume; ceea

ce este și mai grav, o bună parte a opiniei publice și chiar unele cadre ale partidului nostru preferă azi pe nemți, cu toate riscurile care le comportă colaborarea cu ei, porcilor de ruși, cari, după ce s-au purtat ca niște tâlhari ordinari, în cheștiunea Basarabiei și Bucovinei, amenință acum și restul țării cu capcana lor comunistă. Ne fixăm într-un memoriu poziția noastră, așa cum a propus-o Madgearu, și-i lăsăm lui Antonescu și armatei să răspundă la soarta țării; noi rămânem cu credințele noastre: democrație în interior și loialitate față de aliații noștri firești; intrăm în pasivitate, neavând altă cale de urmat”.

A cerut cuvântul Halipa pentru a face o scurtă declarație: „Nu numai că sunt de acord cu tot ce-au spus domnii Madgearu și Mihalache, dar, în calitatea mea de basarabean și de fost președinte al Sfatului Țării, care a votat în 1918 unirea cu patria mamă, cer ca partidul nostru să declare public că este de acord cu guvernul Antonescu, dacă acesta se angajează să lupte pentru eliberarea acestei provincii românești”. Sauciuc Săveanu s-a raliat declarației lui Halipa, din partea Bucovinei de Nord, „răpită hoște”.

A vorbit apoi Lupu. „În general, a început el, sunt de acord cu cea mai mare parte din tot ce-au spus d-nii Madgearu și Mihalache; aș vrea însă să adaug în completarea lor, câteva lucruri, în special asupra atitudinii de adoptat față de Antonescu. Desigur, situația azi nu este la fel cu cea de sub Carol; mai întâi, o mare parte

din frontierele țării s-au prăbușit, datorită politicii netoate a acestui ticălos; refugiații din Ardealul de Nord ne cer să-i ajutăm să-și recucerească teritoriul pierdut; cei din Bucovina și Basarabia cer același lucru. Pentru un moment, noi nu putem face nimic, nici pentru unii, nici pentru alții. Singurul lucru care-l avem de făcut este să păstrăm neatinse drepturile noastre și să procedăm așa fel ca democrațiile învingătoare de mâine să știe că poporul nostru a fost victima celor doi șarlatani dictatori [Hitler și Mussolini], cari s-au înțeles pe spatele nostru. Când se va face dreptate Franței și celorlalte națiuni înrobite de acești șarlatani, atunci se va face

*Nu ne putem alia
cu cei care ne-au impus cu forța
ciuintirea Ardealului*

dreptate și nouă, bineînțeles, repet, cu condiția de a nu ne compromite cu nici unul dintre ei”.

Ghiță Pop l-a felicitat călduros pe Lupu, declarându-se de acord cu el. Eu m-am raliat la fel, adăugând că înfrângerea lui Hitler și Mussolini „devine acum vizibilă și celor mai naivi și care n-au idee de politică externă”. Le-am explicat, în câteva cuvinte, evoluția situației din Statele Unite, care urmăresc cu mare atenție apropierea tot mai strânsă dintre Japonia și puterile Axei Roma-Berlin și care ajută din răzputeri Anglia să lupte mai departe în contra lui Hitler și Mussolini; faptul că au introdus de curând obligativitatea serviciului militar dovedește că acest mare colos se pregătește serios să facă față lui Hitler și aliaților săi.

„Subliniez acest lucru, am terminat eu, pentru a arăta cât de mult trebuie să fim atenți să nu ne compromitem cu învinșii de mâine”.

Mihai Popovici a vorbit penultimul, făcând o scurtă declarație: „Eu am discutat cu dl. președinte pe larg toate

Manifestație legionară în fața statuii lui Mihai Viteazul din București (fotografii apărute în Realitatea ilustrată din 10 septembrie 1940).

aceste chestiuni chiar ieri și m-am declarat în totul de acord cu tactica preconizată de el față de regimul lui Antonescu. Nu vreau să mai lungesc discuția pentru a auzi cu toții cum vede el situația". Înainte de a vorbi Maniu, Mihalache a cerut cuvântul pentru a face o scurtă declarație: „Sunt de acord cu tot ce-au susținut antevorbitorii mei, în special dl. dr. Lupu; țin însă să precizez un lucru, înainte de a vorbi dl. Maniu și anume că în cazul că Germania va ataca Sovietele, eu nu văd pentru ce nu am colabora cu ea, ca să eliberăm Basarabia și nordul Bucovinei, care ne-au fost luate pe nedrept și cu forță”.

Maniu a adus mulțumiri tuturor celor care au vorbit, constatând faptul „cu totul îmbucurător” că, în linii mari, toți membrii biroului sunt de acord că noi nu putem admite nici statul legionar și nici politica externă a lui Antonescu de colaborare cu nemții și italienii. „După ce am combătut dictatura lui Carol, noi ca

democrați nu putem admite nici pe a lui Antonescu, a continuat Maniu. Simpatii noastre merg spre democrațiile occidentale, cu atât mai mult cu cât ele ne-au ajutat în 1918 să realizăm aspirațiile noastre naționale; de aceea, noi am protestat energic în contra blestematului de Carol și a guvernului său, când ei au decis să renunțe la garanțiile franco-engleze [la 1 iulie 1940], care pentru noi, ca români, rămân mai departe valabile și față de Soviete, ca și față de Germania și Italia, care ne-au impus dictatul de la Viena. Noi nu numai că nu putem aproba politica lui Antonescu de colaborare cu Germania și Italia, ci trebuie să-i cerem să anuleze actul

Ce se va întâmpla dacă Hitler câștigă războiul, știind că noi nu-i suntem prieteni?

guvernului Tătărescu de renunțare la garanțiile franco-engleze, act făcut de un guvern dictatorial, al unui suveran care

a fost sancționat pentru politica lui greșită, fiind obligat să abdice. Noi trebuie să fim atenți asupra acestui punct și să nu facem nici un act incompatibil din punct de vedere moral și politic cu garanțiile franco-engleze. Dl. Mihalache propune ca noi să colaborăm cu germanii, în caz că ei atacă Sovietele și să eliberăm Basarabia și nordul Bucovinei. Noi nu ne putem alia cu cei care ne-au impus cu forța ciuntirea Ardealului. Putem, cel mult, profita de războiul probabil germano-sovietic, luându-ne dreptul nostru, dar atât. Noi nu vom trece Nistrul și nici Ceremușul, dacă Sovietele acceptă restituirea provinciilor noastre; să fim bine înțeleși, noi nu colaborăm cu germanii; ne luăm dreptul nostru și nu mergem mai departe, dacă ne putem înțelege cu Sovietele”.

„Și dacă Sovietele refuză să ne restituie Basarabia și nordul Bucovinei, întreabă Mihalache, ce facem atunci? Ne oprim pe Nistru sau mergem mai departe, alături de germani până ce vor recunoaște dreptul nostru?” „Noi ne oprim pe Nistru și așteptăm până ce Sovietele ne vor recunoaște drepturile noastre; în nici un caz, i-a răspuns Maniu, noi nu mergem peste Nistru, unde se opresc drepturile noastre. Procedând așa, noi rămânem în cadrul tratatelor internaționale, care ne garantează frontierele din 1918; procedând așa, avem dreptul de partea noastră și nu avem de ce ne teme la pacea viitoare. Pentru națiunile mici ca a noastră, respectul tratatelor internaționale este de o importanță vitală. Pe această

În ziua de 10 octombrie 1940 au sosit în România primele subunități din Misiunea militară germană (Ilustrația săptămânii, 15 decembrie 1940)

chestiune, partidul nostru, în calitatea lui de exponent principal al națiunii, nu-și poate permite absolut nici o abatere. Și pentru națiunile mari și puternice aceste abateri sunt primejdioase; pentru cele mici ele sunt mortale. Acest adevăr trebuie să-l avem în vedere tot timpul și în calitatea noastră de exponenți incontestabili ai poporului român suntem obligați moralmente să-l respectăm ca o poruncă dumnezeiască”.

„Și dacă, totuși, Hitler câștigă războiul, întreabă Mihalache, ce devenim noi, dacă el știe că noi nu-i suntem prieteni?” „Mai întâi, fii sigur că așa ceva nu se va întâmpla, i-a răspuns Maniu, pentru aceasta pun eu capul meu la mijloc; dar să admitem, totuși, că prin imposibil el ar câștiga războiul, chiar în cazul acesta e mai potrivit să rămânem în cadrul drepților noastre și să așteptăm repararea nedreptății, întrucât nimic nu este etern în lumea aceasta, mai ales nedreptatea. De altfel, dragă d-le Mihalache, fii sigur că în cazul unei victorii a lui Hitler, România nu mai rămâne nici în frontierele ei de azi. D-ta nu cunoști ca mine pe germani și mai ales pe cei care văd în Hitler un semizeu. Pentru oamenii aceștia germanismul are drepturi asupra întregii Europe și îndeosebi asupra națiunilor vecine, pe care le consideră inferioare și, ca atare, ele trebuie să muncească pentru dezvoltarea și prosperarea națiunii alese, care e cea germană. O victorie germană ar însemna o catastrofă

pentru națiunile europene și mai ales pentru noi, pentru țara noastră, asupra căreia germanii au pus de mult ochii pentru fertilitatea pământului și bogățiile subsolului său. Vai de noi, dacă Hitler ar învinge și ar rămâne de capul lui într-o Europă lipsită de rezistență Angliei și Rusiei”.

În continuare, Maniu ne-a rugat, pe Lupu, Mihalache și pe mine, să căutăm să-l convingem pe Antonescu să se ferească de orice angajament formal cu Germania și să evite orice colaborare politică sau militară, mulțumindu-se doar cu obligația de a-i pune la dispoziție petrolul și disponibilul economiei noastre. Mihalache și Madgearu n-au

*Să-l convingem pe Antonescu
să se ferească
de orice angajament formal
cu Germania*

mai spus nimic. Lupu și cu mine l-am felicitat din tot sufletul nostru pentru tot ce a spus el în legătură cu primejdia germană și cu orientarea politicii noastre externe, care reprezintă cât se poate de exact și convingerea noastră.

Maniu a propus ca Madgearu, Ghiță Pop și cu mine să punem la punct memoriul pentru Antonescu și comunicatul nostru către cadrele partidului. Madgearu m-a rugat să schitez eu un proiect de memoriu către Antonescu, iar pe Ghiță Pop să facă un proiect de comunicat pentru partid. Ne vom vedea mâine după masă la ora 5, acasă la Madgearu, pentru a le da o formă definitivă...

Vineri 20 septembrie... La 5 m-am dus la Madgearu, unde am găsit pe Ghiță Pop. Ne-am pus ușor de acord asupra comunicatului către cadrele partidului. Textul propus de Ghiță Pop a rămas aproape neschimbat, memoriul meu a fost discutat mai mult din cauză că Madgearu a ținut să introducem cuvinte mai puțin aspre și categorice la adresa primejdiei germane pentru noi și pentru Europa. Toate insistențele sale pleau de la ideea că acest memoriu ar putea cădea într-o zi în mâinile nemților, lucru care ne-ar putea crea dificultăți atât nouă cât și lui Antonescu. I-am răspuns că nu trebuie să ne fie teamă să încredințăm șefului statului gândurile noastre sincere cu privire la interesele națiunii, când încă n-am ajuns sub stăpânire germană. Ghiță Pop m-a susținut energic. A rămas

ca să decidă Maniu asupra acestor expresii. Memoriul meu reproduce toată argumentarea lui Maniu de ieri, partea din expunerea mea referitoare la imposibilitatea ca Hitler să câștige războiul și câteva fraze din declarația lui Lupu privitoare la atitudinea noastră față de politica externă a lui Antonescu și de statul legionar. Măine la nouă ne vom vedea toți trei, la Maniu, pentru a da o formă definitivă memoriului și comunicatului...

Sâmbătă 21 septembrie. La Maniu, la nouă dimineața. Proiectul de comunicat al lui Ghiță Pop și memoriul meu pentru Antonescu au rămas aproape neschimbate. Maniu s-a pronunțat pentru expresiile

folosite de mine, explicându-i lui Madgearu că acest memoriu, fiind un document istoric, de îndată ce va fi predat lui Antonescu, „trebuie să fie clar și fără nici un echivoc, indiferent de riscurile care le comportă pentru noi, membrii semnatari”. Memoriul și comunicatul vor fi semnate de toți membrii biroului. Madgearu a rămas să le tipărească la tipografia noastră. Comunicatul va fi expediat prin poșta șefilor noștri de organizații, iar memoriul va fi predat de mine

lui Antonescu, iar dacă el nu mă poate primi pot să-l dau lui Mihai Antonescu...

La ora unu am trecut pe la tipografia noastră și am ridicat câteva exemplare din memoriul către Antonescu, care până în seară a fost semnat de toți membrii biroului; pe Mihailache l-a semnat Madgearu; la ora șase am telefonat lui Mihai Antonescu, pe care l-am rugat să-mi obțină o audiență la generalul Antonescu pentru a-i preda un memoriu din partea partidului nostru. După

o oră, am primit răspuns că generalul mă primește mâine dimineață la ora nouă. La opt am văzut din nou pe Maniu, care m-a rugat să spun lui Antonescu că el se consideră „înșelat și de aceea nu poate avea relații personale cu el, însă în calitatea lui [Antonescu] de șef de stat, el înțelege să-i comunice punctul de vedere al partidului nostru în toate problemele de interes național“... ■

(Va urma)

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **BUCOVINA ÎN PRIMELE DESCRIERI GEOGRAFICE, ISTORICE, ECONOMICE ȘI DEMOGRAFICE** (ediție bilingvă, îngrijită cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. **Radu Grîgorovici**; prefată de **D. Vatamaniuc**).

Editura Academiei Române, București, 1998, 464 pp., 40 000 lei: prețioase mărturii din anii 1775-1813, între care și un text inedit de Ion Budai-Deleanu, editate în cadrul colecției **Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii**, sub egida Centrului de Studii „Bucovina”, din Rădăuți.

• **STENOGRAMELE ȘEDINTELOR CONSILIULUI DE MINISTRI. GUVERNAREA ION ANTONESCU** (ediție de documente întocmită de **Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan Florin Popovici**).

Arhivele Naționale ale României, București, 1998, 812 pp., 12 000 lei: volumul II, cu 29 stenograme datate între 9 ianuarie și 28 martie 1941.

• **1918. SFÂRȘIT ȘI ÎNCEPUT DE EPOCĂ. KORSZAKVEG – KORSZAKKEZDET. THE END AND THE BEGINNING OF AN ERA** (coordonatori dr. **Cornel Grad și Viorel Ciubotă**).

Editura „Lekton”, Zalău, și Editura Muzeului Sătmărean, 1998, 582 pp.: volumul

reunește comunicările prezentate în cadrul Simpozionului științific internațional cu această temă, desfășurat la Satu Mare, Zalău și Nyiregyháza (Ungaria) între 26 și 29 mai 1998.

• **Valeriu Achim – NORD-VESTUL TRANSILVANIEI, CULTURĂ NAȚIONALĂ – FINALITATE POLITICĂ, 1848-1919.**

Editura Gutinul S.R.L., Baia Mare, 1998, 538 pp., 30 000 lei: „o contribuție meritorie la istoria generală a dezvoltării cultural-naționale a poporului nostru în perioada de timp respectivă” (acad. **Camil Mureșanu**).

• **Pierre du Bois – ANCHETĂ ASUPRA UNEI ASCENSIUNI. CEAUȘESCU LA PUTERE** (în românește de **Getta Săvescu Slătineanu**).

Editura Info-Team, București, 1998, 160 pp., 26 000 lei: sinteză a unor investigații documentare și memorialistice, datorată unui specialist în istoria relațiilor internaționale (n. 1943, în Elveția).

• **Gheorghe Apostol – EU ȘI GHEORGHIU-DEJ.**

Ediție de casă, Regie proprie, București, 1998, 182 pp.: memoriile cunoscutului om politic, unul dintre semnatarii **Scrisorii celor șase**, din primăvara lui 1989 (**Magazin istoric**, nr. 1/1990).

ÎN CULISELE PLEBISCITULUI DIN 2-5 MARTIE 1941

La sfârșitul anului 1998 a văzut lumina tiparului cel de al doilea volum din Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu, sub îngrijirea dr. Marcel-Dumitru Ciucă, dr. Aurelian Teodorescu și Bogdan-Florin Popovici. Din acest volum revista noastră a publicat câteva extrase în avanpremieră editorială (nr. 9/1998). Încă de la primul volum, apărut în 1997 (premiat de Fundația Culturală Magazin Istoric), inițiativa colegilor noștri de la Arhivele Naționale ale României s-a bucurat de aprecieri unanime.

Recent apărutul volum include stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri din perioada ianuarie-martie 1941. Între acestea, ne-a reținut atenția stenograma ședinței Consiliului de Cabinet din 28 februarie 1941. Ședința a început la ora 10.30, sub președinția conducătorului statului, generalul Ion Antonescu, și au participat la ea generalii N. Stoenescu și D. Popescu – miniștrii Finanțelor și, respectiv, Afacerilor Interne, lt. col. N. Dragomir – ministrul Coordonării și Statului Major Economic, generalii Gh. Potopescu – ministrul Economiei Naționale și C. Pantazi – subsecretar de stat la Ministerul Apărării Naționale pentru armata de uscat, C. Stoicescu – ministrul de Justiție și Ovidiu Vlădescu –

secretar general la Președinția Consiliului de Miniștri.

Ce era acest Consiliu de Cabinet? Fusese creat, prin decret-lege, la 25 septembrie 1940, ca un organism restrâns, însărcinat cu „conducerea și rezolvarea afacerilor curente ale statului”, fiind alcătuit din conducătorul statului, care era și președinte al Consiliului de Miniștri, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, secretarii de stat de la Apărarea Națională, Interne, Afacerile Externe, Economia Națională și Finanțe; în caz că se discutau chestiuni privitoare la ordinea internă, la ședințe participau șeful Serviciului Special de Informații și subsecretarul de stat de la Ministerul Afacerilor Interne și inspector general al Jandarmeriei.

Așadar, fără participarea ultimilor doi, a vicepreședintelui Consiliului de Miniștri și a ministrului Afacerilor Externe, în ziua de 28 februarie 1941, Consiliul de Cabinet a discutat despre organizarea plebiscitului anunțat pentru zilele de 2-5 martie 1941. În vederea acestui eveniment, la 26 februarie 1941 fusese dat publicității Decretul-lege nr. 451, prin care se institua Adunarea Obștească plebiscitară a națiunii române. Aceasta era compusă din toți cetățenii de orice profesie și care au împlinit vârsta de 21 de ani. Din acest forum electoral erau excluși femeile și evreii.

În baza decretului-lege amintit cetățenii chemați la urne și obligați să se pronunțe „pe față” prin vot – exprimat prin formula Da sau Nu – în legătură cu politica internă și externă a generalului Ion Antonescu.

De ce anume a fost organizat acest plebiscit, ne va explica Antonescu însuși și nu trebuie să punem la îndoială prea multe din afirmațiile sale, având în vedere faptul că discuția avea un caracter intern și era purtată într-un cerc compus din oamenii de încredere.

Există însă câteva lucruri pe care Antonescu nu le putea spune. De pildă, faptul că regimul reprezentat de el simțea deja efectele izolării politice pe plan intern, atât liberalii, cât și național-tărăniștii refuzând implicarea în opera de guvernare a țării în spiritul colaborării cu cel de-al III-lea Reich. Cu jumătate de gură este mărturisită și teama lui Antonescu față de foștii săi aliați: legionarii. Așa cum ne miră și naivitatea lui – tocmai pentru că era vorba despre un militar de carieră! – în legătură cu posibilitatea ca aviația

britanică să execute în acele zile un raid aerian asupra României, pentru a împiedica buna desfășurare a plebiscitului! A lua în considerare o atare eventualitate, ni se pare o lipsă totală de realism și o periculoasă exagerare a rolului internațional al unui referendum din România! Atrage atenția și părerea lui Antonescu despre valoarea rezultatului acestui plebiscit ca formulă de legitimare a regimului pe care îl instituisese.

E bine să observăm însă că acest plebiscit organizat de el s-a desfășurat la scurtă vreme după reprimarea rebeliunii legionare, acțiune care îi adusese lui Antonescu un incontestabil spor de popularitate. De altfel, și cel de-al doilea plebiscit, din noiembrie 1941, se va desfășura tot într-un moment psihologic favorabil pentru el: după ocuparea Odesei de către trupele româno-germane (16 octombrie 1941).

Să-l lăsăm acum pe Antonescu însuși să vorbească (titlul și subtitlurile ne aparțin).

M. ȘTEFAN

„...Ați fost surprinși și dv. de deciziunea pe care am luat-o, pentru acest plebiscit. A fost necesară măsura, pentru că stau [mă sprijin] numai pe lovituri de stat. Stau pe lovitura de stat de la 6 septembrie, stau pe lovitura de stat de când s-a creat regimul legionar [14 septembrie] și stau acum pe altă lovitură de stat, pentru că am răsturnat chiar eu actul de la 14 septembrie, prin care s-a înființat regimul național-legionar în țara românească. Am ajuns pe făgașul pe care trebuie să meargă neamul românesc: naționalismul integral. Pe acest principiu stăm acum.

Am făcut plebiscitul pentru ca poporul să consacre, în primul rând, actul de la 5 septembrie. L-am făcut, mai ales, pentru că am informații care dv. vă scapă, că regele Carol consideră că a fost surprins [forțat] de gestul generalului Antonescu, că eu sunt răspunzător și că

poporul îl așteaptă. Vreau să fac dovada, în fața istoriei, că poporul nu-l așteaptă și că, dacă i l-aș fi lăsat în primire mai departe, nu știu ce s-ar fi ales de el.

„Mă aflu într-un post de martiragiu“

Mai este o cauză care m-a determinat să fac plebiscitul acum. Aș fi vrut să-l fac mai demult, însă din cauza condițiilor în care era administrată țara, îmi dam seama că poporul avea nemulțumiri mari și nu vream să compromit o acțiune mare cu cauze mici. Este necesar să fac plebiscitul și pentru a vedea dacă țara a confundat activitatea generalului Antonescu cu acțiunea detestabilă pe care a avut-o o mare parte din elementele legionare. Cred că țara n-a făcut această confuzie și am nevoie de o ratificare a liniei mele de con-

duită, total deosebită de linia pe care s-a îndrămat mișcarea legionară și care a dus-o la totala prăbușire. În sfârșit, mai am nevoie de consacrară politice mele pe plan extern și, bineînțeles, și a politice pe care vreau s-o fac în viitor pe plan intern. Această politică știți că urmărește unirea, înfrățirea și ralierea împrejurul steagului apărării statului a tuturor românilor capabili și dornici să salveze țara românească.

Prin urmare, trebuie, din aceste puncte de vedere, o ratificare a poporului, pentru ca legionarii să nu vină și să spună că i-am dat jos și pe ei printr-un act de autoritate, cum l-am dat și pe regele Carol.

Iată, domnilor, considerațiile de ordin intern și de ordin extern care m-au determinat să fac acest plebiscit. Am luat dispozițiunea să nu se facă nici o ingerință. Hotărârea mea este lăută: dacă poporul nu ratifică această politică, eu mă dau la

o parte și-l las să-și găsească alt conducător...

Acum, dl. ministru de Interne vă va informa asupra situației din țară.

G-ral Dumitru Popescu, ministrul Afacerilor Interne: ... Am fost informat că vor fi numeroase abțineri. Am luat contact cu dl. Mihai Antonescu și i-am spus: deoarece în decretul anterior nu era prevăzută sancționarea abținerilor, ar urma să se întocmească acum un decret pentru a se lua această măsură. Am luat contact și cu dl.

Constantin Stoicescu [ministrul Justiției], dar această măsură tot nu s-a luat. Trebuie să se hotărăască astăzi, pentru că, dacă urmează să se sancționeze abținerile, este necesar ca această măsură să ajungă la cunoștința întregii populații din țară cel mai târziu până duminică dimineață".

"G-ral I. Antonescu: Nu știu ce seriozitate are informația aceasta, însă nu trebuie să ne alarmăm, pentru că toate informațiile care vin din toate părțile sunt contrare. Dl. Mihalache mi-a spus că se abține pentru anumite motive, dar că întregul lui sat, Topoloveni, va vota pentru. El se abține, pentru că se consideră ca o rezervă a țării, în cazul când actuala politică eșuează, însă toată populația votează pentru.

Probabil că informația lor, d-le ministru de Interne, este din sursă Maniu sau din sursă legionară. Liberalii și

național-țărăniștii votează pentru. S-au dat ordine ca liberalii să voteze pentru; se abțin numai câțiva conducători... O altă informație este aceea că legionarii răspândesc cuvântul de ordine la toată lumea să se abțină de la vot. Dar ei, în mase, nu mai reprezintă mare lucru.

G-ral D. Popescu: Atunci nu mai facem nici un decret-lege pentru acei care se abțin?

G-ral I. Antonescu: Nu știu... Dar eu nu vreau să fac

Vom vedea ce ordine vor fi date de național-țărăniști. Voi vedea dacă dl. Mihalache a fost de bună-credință. N-am nici un motiv să cred că este de rea-credință. Nu l-am chemat eu, a venit singur și m-a văzut. L-am văzut și pe dl. Vaida. Și d-sa mi-a spus același lucru: că va fi unanimitate...

G-ral D. Popescu: ... Vor vota maximum 3 000 persoane la o secțiune, într-o zi. Este cam mult, pentru că, dacă se votează 10 ore, înseamnă că urmează să

voteze 300 persoane pe oră. Dar s-au aranjat lucrurile astfel, încât operația să meargă repede. Acela care votează intră printr-o parte, primește votul [buletinul], votează, dă buletinul și iese pe altă parte... Am pus câte trei, patru jandarmi ca să stea unde se votează. La oraș vor

fi gărzile mai numeroase. Astfel, la București, la Ploiești. Mai puțin numeroase vor fi la Câmpulung, la Târgoviște. Numărul lor este în funcție de starea de spirit și de numărul votanților. Atât am avut de spus.

G-ral I. Antonescu: În privința gărzilor, să dai ordin ca soldații și ofițerii să aibă o atitudine cât se poate de corectă; să stea la distanță de votanți. Nu se amestecă în chestiunea aceasta. Ținută extrem de corectă...

Vreau să vă aduc, în legătură cu votul, o altă problemă, pe care trebuie s-o luați în serioasă atenție. Anume: se poate întâmpla ca

Generalului Antonescu i se prezintă rezultatele plebiscitului

nici o presiune asupra nimănu în această țară. Cine nu admite politica generalului Antonescu să spună nu. Dar eu consider situația mea că mă aflu într-un post de martiragiu. Dacă țara zice nu, sunt hotărât să mă dau la o parte; fac al doilea plebiscit și aleg alt conducător...

C. Stoicescu, ministrul Justiției: Dacă doriți să facem un decret-lege cu privire la sancțiuni...

G-ral I. Antonescu: Vorbiți cu dl. Mihai Antonescu. Dar eu nu știu de ce natură și cât de serioase sunt informațiile cu abținerile de la vot. A fost întâi un moment când s-a spus lucrul acesta.

plebiscitul acesta să fie cunoscut și în Anglia – desigur că este cunoscut și comentat și de Londra – și atunci s-ar putea să se trimită avioane să ne bombardeze. De aceea, Popescu, să dai instrucțiuni ca în localurile de vot, de se va întâmpla acest lucru, să se caute a se înlătura panica. În asemenea situație, toată populația se adăpostește în case și nu mișcă. Aceasta o spun numai ca o măsură de precauție. Dat fiind că se cunoaște când se va face plebiscitul și când va fi aglomerația de populație, ei, ca să producă panică și depreziune, se poate întâmpla să ne bombardeze. Trebuie luate măsuri în consecință, și la orașe și la sate...”

Teologii se opun

Așadar, totul fusese pregătit spre a se evita orice surpriză, chiar și efectele unui... bombardament al englezilor! Și totuși...

Și totuși, după plebiscit au parvenit și informații din cele mai neașteptate. De pildă, profeția, o parte a ei, și îndeosebi studenții teologi și-au permis o altă atitudine decât aceea la care se aștepta generalul Antonescu. Aflăm aceste lucruri din stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 7 martie 1941. Vorbind despre modul cum se desfășurase plebiscitul, generalul Radu R. Rosetti, ministrul Instrucțiunii informează

guvernul că „în ce privește teologia, iată cum stau lucrurile: Întâmplarea a făcut că doi magistrați de la Curtea de Apel, care fac și anchete, au prezidat birourile electorale din București, unde au votat și aceștia. Toți studenții în teologie au votat «nu». A venit cineva de la Suceava și mi-a comunicat că și la Suceava toți bursierii interni de la teologie au votat «nu». A stat de vorbă cu ei, căci îi cunoștea: «De ce ați votat așa?». «Așa a venit porunca de la București».

O secție de votare, organizată în localul unei școli (fotografii reproduse din ziarul Universul din 11 și, respectiv 14 martie 1941)

G-ral I. Antonescu: Dar nu s-a spus de la cine?

G-ral R. Rosetti: Nu.

G-ral I. Antonescu: Obsecurantismul acesta îi omoară. Aceste porunci pot să vină de la comuniști, de la jidani; ei le execută orbește.

Dv. să știți toți care este punctul meu de vedere în această privință. N-am să pornesc cu nici o măsură contra celor care au votat «nu», pentru că eu nu pot să calc pe drumurile pe care călca regele Carol. Fiecare a fost liber să-și exprime votul cum îi dicta conștiința lui. Dar dacă veți constata că aceste elemente, care au

votat «nu», sunt bursieri și nu merită, atunci, respectând acest principiu, să luați măsuri. Dar dacă e un om la locul lui, studiază, a fost rătăcit, dar merită să ia bursă, nu iau în considerație fiindcă a votat așa, pentru că a primit ordin, fără să știe de unde l-a primit. Aceasta face dovada unei stări bolnăvicioase, mintale și sufletești, creată de educația nenorocită a Gărzii de fier. Contra acestei stări de fapt vom lupta prin reeducarea tineretului...

Pentru noi, rezultatul definitiv al plebiscitului va fi acela care va fi proclamat de Comisia Centrală care va avea să examineze și să decidă asupra tuturor reclamațiilor pe care le va primi referitor la eventualele ingerințe care s-ar fi făcut...

Aștept ca această comisie să vină la mine cu rezultatul. N-am dat absolut nici un fel de instrucțiuni nici prefecților, nici magistraților asupra celor ce ei au avut de făcut. M-am dus eu însumi printre alegători, ca să constat dacă se respectă ordinele mele...

Ceea ce vreau să declar este că nu voi lovi în nici unul din cei care au votat contra... Mi s-a semnalat că unul sau altul, cutare sau cutare a votat contra. N-am nimic de reproșat nimănui, fiecare cu conștiința lui. Mai târziu se va vedea...” ■

„Dragostea mea față de neamul românesc are rădăcini adânci în ceea ce sunt și voi fi mereu. Ochi minții mi-au fost deschiși în România, întâi de părinții mei, apoi de învățătorii din clasele primare; mai târziu, profesorii din liceu și de la Universitate m-au învățat treptat, cu dragoste și cu devotament, să privesc lucrurile mai de aproape și să-mi organizez sistematic ideile despre ele. Numai pentru că am fost astfel pregătit să fiu student, am putut studia mai departe în centre culturale ale lumii întregi și cu specialiști care mi-au format orientarea intelectuală, care astăzi este a mea proprie. Iubesc adânc neamul în mijlocul căruia m-am născut și am trăit prima jumătate din viață și îl voi iubi tot așa până la ultima mea suflare“.

NICHOLAS GEORGESCU-ROEGEN: ULTIMUL INTERVIU

Dr. MIHNEA CONSTANTINESCU

S-au scurs aproape cinci ani de când acest interviu s-a consumat și aproape patru de la dispariția din viață a reputatului economist, profesorul Nicholas Georgescu-Roegen. Încă din momentul consemnării discuției eram pe deplin conștient că interlocutorul meu nu va mai rezista mult (era grav bolnav și avea 87 de ani), iar eu nu voi putea transcrie prea curând stenograma, întrucât programul meu ca bursier Fulbright era supra-aglomerat și la revenirea în țară voi fi acaparat de alte obligații. Totuși promisiunea dată redactorului-șef al Magazinului istoric mă obliga. Și iată acum a venit și momentul să mă achit de îndatorire, rămânând regretul că nici profesorul Roegen, nici dl. Cristian Popișteanu nu mai pot să citească acest interviu.

După mai multe convorbiri telefonice, l-am vizitat la reședința sa din Nashville (statul Tennessee). M-a primit cu o deosebită căldură și, împreună cu soția sa, s-a străduit să-mi facă o ședere cât mai plăcută în cele două zile, 18 și 19 august 1994, petrecute împreună în această căsuță, tipic americană, din Deep South. Au fost ore și ore de conversații. Discuția nu avea nimic reportericesc, ci mai degrabă familiar. Gazda mea îmi vorbea când îndesit, căutând să spună cât mai multe, când cu pauze lungi de ore întregi, timp în care îmi oferea să parcurg volume,

conferințe, albume. A fost o experiență extrem de instructivă și la plecare încercam un adânc regret și un gând de tristețe, conștient că nu-l voi mai revedea pe profesorul Roegen¹.

Înainte de a pune sub ochii cititorilor Magazinului istoric consemnările mele din această vizită, e cazul să spun că am văzut un mare om de știință bolnav de România.

Felul cum îmi vorbea despre România în toate ipostazele – de la entuziasm la critică nemiloasă – trăda o mare dragoste. Aș spune, o organică simbioză cu țara sa de origine pe care cei aproape 50 de ani de exil nu i-o scosese din suflet. Georgescu-Roegen a fost un om cu o privire severă asupra realităților, foarte subiectiv în judecarea lumii și a oamenilor, el a fost fără îndoială un savant controversat și măcinat de contradicții. La apusul vieții avea însă un suflet curat. Și mai presus de toate era un intelectual român de înaltă clasă.

Să-i ascultăm poveștile spuse din Tennessee pentru Magazin istoric².

¹ Între timp, din 1996, prin grija Băncii Naționale a României și a guvernatorului Mugur Isărescu, au apărut la Editura Expert patru volume din scrierile datorate lui Nicholas Georgescu-Roegen. Cât de fericit ar fi fost să le vadă!

² Interlocutorul meu m-a prevenit că tot ceea ce îmi spune nu reprezintă o elaborare nouă, ci o relatare biografică și unele puncte de vedere asupra vieții și științei, exprimate de-a lungul timpului.

– Lucrând pentru un timp într-o universitate americană, cunoscând sistemul de învățământ din România, căruia îi aparțin, am început firește șirul întrebărilor, rugându-l pe prof. Roegen să-mi relateze cum s-a săvârșit procesul formării sale.

– Mă bucură acest fel de a deschide interviul pentru *Magazin istoric*. De obicei, lumea se interesează numai de ceea ce faci sau ești, nu și cum ai ajuns să fii sau să faci. Eu am avut o evoluție sincopeată. Am trecut prin trei războaie și patru dictaturi. Și în acest răstimp s-a petrecut definirea mea. Am plecat dintr-o familie modestă – mama mea preda lucrul manual într-o școală comercială de fete, iar tata a fost ofițer – așa încât nu e de mirare că după școala primară, unde am avut dascăli excelenți, am ajuns la Liceul militar de la Mănăstirea Dealu. Dacă la patru ani am învățat să scriu de la 1 la 100 și o făceam pe

Savant profund original – matematician, statistician, fizician, convertit la studiul economiei, Nicholas Georgescu-Roegen (1906-1994) reprezintă un caz deosebit în galeria oamenilor de știință români din acest veac.

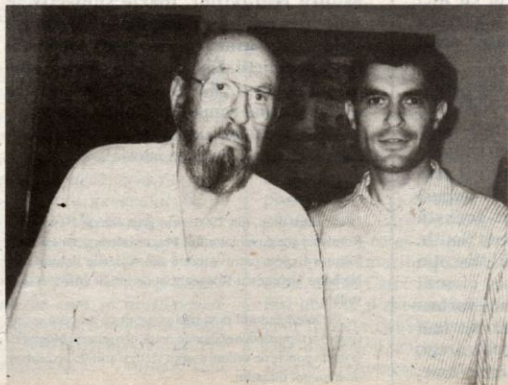
Contribuțiile sale remarcabile, bucurându-se de o largă recunoaștere, i-au adus aproape toate titlurile științifice meritate: profesor emerit și profesor de onoare la Universitatea Vanderbilt, membru de onoare al Asociației Economice Americane, membru al diferitelor organizații științifice din America și din Europa, inclusiv al Academiei Americane de Arte și Științe, membru de onoare al prestigioasei instituții științifice „Phi-Beta-Kappa” de la Universitatea din Vanderbilt, Visiting Profesor și invitat să țină conferințe la marile universități din lume, inclusiv la Academia Română și la universități din România. Numeroase universități europene i-au acordat titlul de doctor honoris causa, iar Academia Română l-a ales membru de onoare în 1990.

La 30 de ani publică una dintre cele mai semnificative contribuții ale sale la dezvoltarea științei economice, *Teoria comportamentului consumatorului*. În 1966, îi apare *Analytical Economics Issues and Problems*, un provocator, lung, dens, erudit eseu de filosofie economică. Întreaga gândire roegeniană este aici. Ulterior, în 1971, *The Entropy Law and the Economic Process* (*Legea entropiei și procesul economic*), iar apoi *Energy and Eco-*

orice hârtiuță puneam mâna, la Liceul Militar mi-am început colaborarea la *Gazeta Matematică*. Am câpătat premiul I al *Gazetei*

Matematice în 1923. De la Mănăstirea Dealu, am trecut student la Matematică de unde, după patru ani, câștigând o bursă, am plecat să-mi fac doctoratul la Paris. Mi-am dat teza în statistică la Sorbona și m-am întors pentru scurt timp acasă. A urmat o altă bursă la Londra și apoi prima mea perioadă americană la Harvard. M-am întors în 1936 în România, refuzând să devin „Georgescu-Roegen de la Harvard” așa cum mi se propusese. Tot ceea ce am făcut pe acest parcurs sințos – ce avea să continue în România la Direcția Generală de Statistică, unde am fost director adjunct și am legat prietenia fără seamăn cu Dr. Sabin Mănuilă și cu Golopenția;

Autorul interviului împreună cu profesorul N. Georgescu-Roegen

nomic Myths (1976) dezvoltă demersul său, vizând reconstrucția din temelii a teoriei și practicii economice.

În 1979 apare, pentru prima oară, sub regimul comunist, o carte a sa, *Legea entropiei și procesul economic*, în țara natală, de unde emigrase în 1948 și devenise – atât el cât și opera sa – proscris. Cu ocazia vizitei sale în țară, atunci, N. Georgescu-Roegen adresează mulțumiri tuturor profesorilor săi, români și străini, precum și directorului Editurii Politice, prof. Valter Roman, care, scria savantul, „a luat inițiativa publicării acestei traduceri într-o colecție *Idei contemporane*, în care autorii și subiectele sunt selecționate cu multă grijă”. Traducerea volumului aparținea doamnei Georgeta Bolomey, colaboratoare la revista *Magazin istoric*.

După revoluția din decembrie 1989, N. Georgescu-Roegen a purtat corespondență cu premierul primelor guverne din 1990-1991, Petre Roman, iar din 1996 în colecția Bibliotecii Băncii Naționale (coordonator prof. univ. dr. Mugur Isărescu) au apărut mai multe volume din și despre opera savantului în coordonarea generală a prof. Aurel Iancu, membru corespondent al Academiei Române. Volumele – apărute în Editura Expert – au fost îngrijite de prof. dr. Gheorghe Dolgu și prof. dr. Ihor Lemnij.

Potrivit dorinței sale exprese, urna cu rămășițele pământești ale lui Nicholas Georgescu-Roegen se află depusă din 1995, de soția sa, într-o criptă a cimitirului Bellu.

apoi, ca secretar general al Comisiei de armistițiu și, după ce am fost silit a părăsi țara, ajungând din nou la Harvard și apoi la Vanderbilt University – a stat sub semnul a ceea ce-i spuneam mamei când aveam 10 ani: eu vreau să mă fac profesor de matematică.

– Și care sunt oamenii ce v-au influențat devenirea?

– Foarte mulți. Dar cei mai importanți sunt: profesorul Gheorghe Rădulescu la Școala primară, Grigore Zăpen și Gheorghe Dumitrescu la Liceul Militar, matematicienii Șerban Țițeica, Octav Onicescu, Traian Lălescu, Gh. Mihoc, Aurel Ian-

cu în facultate; la Londra, Karl Pearson, în America mai întâi de toate J.A. Schumpeter, apoi colegii mei Oskar Lange, N. Kaldor, Wassily Leontief, J. Sweezy și mai târziu P.A. Samuelson. Virgil Madgearu și Mircea Vulcănescu, Mihail Manoilescu și Al. Lăpădatu au avut fiecare câte un rol în viața mea. Să nu uit pe francezii Alfred Barial, Henri Lebesgue, Eduard Gomsat, Albert Aftalion, Maurice Frechet. Cei mai importanți pentru mine în Franța au fost însă profesorii Emile Boul și Georges Darmon. Lor le rămân recunoscător că m-au apreciat, acum peste 60 de ani.

– Matematician, statistician, economist. Iată traseul Dv. în știință. Cum îl vedeți privind-l acum într-o oglindă retrovizoare?

– Fiecare moment m-a pregătit pentru celălalt. Oricât de dure au fost condițiile mele de viață în România, am avut marea șansă de a nu mă pierde. Sunt extrem de bucuros că am ajuns la concluziile mele științifice.

Legea entropiei continuă să fie înconjurată de numeroase dificultăți conceptuale și de tot atâtea controverse. Dar nu acesta este motivul pentru care majoritatea specialiștilor în științele naturii sunt de acord că ea ocupă o poziție unică printre legile materiei. Sir Arthur Eddington a susținut chiar că ea deține „cea mai înaltă” poziție. Important este faptul că descoperirea legii entropiei a dus la decăderea dogmei mecanice a fizicii clasice care spunea că tot ce se întâmplă în orice domeniu de fenomene constă exclusiv din locomotie și, prin urmare, că în natură nu există schimbare irevocabilă. Tocmai pentru că legea entropiei proclamă existența unei asemenea schimbări, unii cercetători au constatat destul de repede legătura ei intimă cu fenomenele caracteristice structurilor vii. În prezent nimeni nu mai neagă că economia proceselor biologice este guvernată de legea entropiei, nu de legile mecanicii.

Scriind această carte mi s-a confirmat o veche idee, anume că practic toate lucrările pe care le socotim de obicei personale reprezintă doar câțiva stropi de originalitate peste un munte de cunoștințe primite de la alții. Citind spalturile, mi-am putut da cel mai bine seama de imensa datorie pe care o am față de profesorii mei și cât de numeroși sunt ei. În fruntea tuturor (și în inima mea) se află părinții mei – tatăl meu care m-a învățat să citesc, să scriu și să socotesc și care a sădit în mine sămânța curiozității intelectuale, și mama mea, care, prin exemplul ei viu, m-a învățat valoarea muncii asidue.

Despre teoriile mele – dăstul de numeroase, trebuie s-o recunosc, și în multe domenii – aș vrea să precizez că ele au fost elaborate în timp de câteva decenii, nu numai prin acumulare, ci și prin renunțarea la dogme. Trebuie să recunosc că

acceptarea dialecticii m-a ajutat enorm. Concluziile la care am ajuns arată că nu puteam să fac față sarcinilor de a descoperi căi noi fără pregătirea mea în matematică, fizică și statistică. Pe aceste trei discipline mi-am construit teoriile economice pentru care Paul Samuelson mă numește „un pionier în economia matematică”. Asta sunt. Pentru că tot Samuelson a avut bunăvoința să spună că epoca actuală aproape m-a ajuns din urmă. Iată de ce controversale iscate de legea entropiei și de analiza mea economică nu mă deranjează.

– Ce-mi puteți spune despre situația cunoscută în România; mai bine zis despre România de ieri și cea de azi?

– Multe. Foarte multe. Dar să spunem așa: despre România de alaltăieri (cea burgheză și capitalistă) despre cea de ieri (comu-

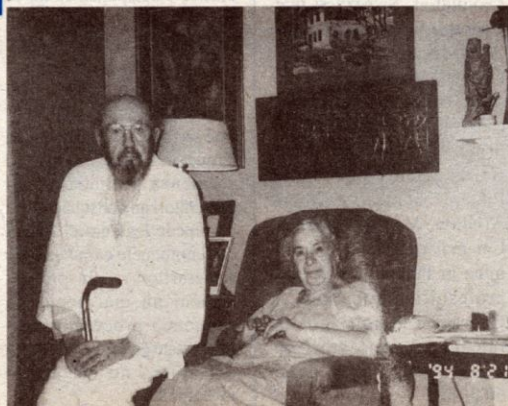
nistă) și cea de azi, post-comunistă.

Cunosc diferite situații pentru fiecare dintre cele trei Români; de fapt însă, e una singură: România eternă, și eu de aceasta mă simt legat până la moarte.

Despre România prezentă nu pot spune decât că doresc să se integreze cât mai curând în lumea liberă. Am fost neplăcut impresionat că o serie de oameni cu răspunderi nu au răspuns scrisorilor mele, care, e adevărat, erau semnale critice. Cred că este nevoie de o imensă muncă de îndreptare a situației economice și generale. Aștept mult de la tineri; cred că aveți un mare rol voi, tinerii profesori din facultățile românești. E nevoie de toate competențele și calificările ca și de un spirit nou.

Despre România comunistă trebuie făcut un studiu. Am trăit experiența brutală a venirii comuniștilor. Comunismul l-au adus tancurile rusești. Pe Ceaușescu l-am adus noi, românii. Ceaușescu n-a fost comunist. De câte ori am fost în țară mi s-a spus – nu suntem comuniști, suntem specialiști, suntem oameni care putem să administrăm, să organizăm, să planificăm, dar nu suntem comuniști. Ei înșiși mărturiseau că n-au nici o legătură cu Marx chiar dacă îl menționau din când în când, pentru că Marx are o valoare pentru mase. Am susținut că regimul Ceaușescu nu a fost comunist, ci mai degrabă o mafie similară cu cea din unele țări din America latină. Așa că sub Ceaușescu lucrurile au

Profesorul și soția sa

început să se deterioreze și s-au deteriorat mereu. Sub comuniști inteligența românească a fost capabilă de renunțări pentru privilegiile personale.

Despre România dinainte de 1940 așa avea multe de spus. România a avut o perioadă de aur începând cu sfârșitul primului război. Atunci a fost un fel de entuziasm pentru România Mare, și valorile care se acumulau au putut să se exprime. Asta a continuat cu valori din ce în ce mai mari până când au venit comuniștii.

Italianii au o vorbă: pe fiecare om îl mănâncă păduchii lui, nu ai altora. Se aplică vorba asta cu o puritate și cu o exactitate formidabile la ce s-a întâmplat cu România. Când s-a terminat cu comunismul în Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria și România, Ungaria și Polonia au fost prezente în știri alături de România. Unde am ajuns noi și unde sunteți?

- Credeți că drumul României până la adevărata recunoaștere internațională a valorilor sale este lung?

- Foarte lung, pentru că nu există ceea ce a existat - ai auzit de *Enciclopedia României*? Cât a costat ca să se facă, cine a făcut-o și cum a făcut-o? *Enciclopedia* s-a pornit aproape cu nici un ban: entuziasmul pentru România a fost ajutat de conjunctura economică; mulți au fost fără

bani, dar pentru România. Dacă spiritul acesta se poate păstra, răspândi, întări, e foarte bine. Astăzi însă nu se mai poate ține de unul singur, depinde de întreaga societate. Eu nu ajungeam la Universitate să intru în clasa lui Țițeica la 8 dimineața la geometrie analitică, fără ca Țițeica să nu simtă, deși era în amfiteatru, și eu intram pe ușa care era în spate, și să arunce creta sau să o lase din mână pe catedră și să spună: țara asta, unde merge? Aia era România atunci! Cred că de o mare valoare au fost Madgearu și Manoiilescu. Eu nu am reușit să ating rezultatele lui Mihai Manoiilescu care este și astăzi cotelat peste tot. Pentru mine Mircea Vulcănescu a fost intelectualul cel mai bun și valoros din anii '30-'40. Am fost la ambele procese în care l-au târât comuniștii și am încercat să-l scap. E greu să găsim un text mai uman ca ultimul lui cuvânt: să nu mă răzbuști. Am avut matematicieni care și astăzi sunt în linia întâi. Pentru cercetători și pentru studenți. O să găsești numele lui Pompei, al lui Țițeica, al lui Lalescu, al lui Stoilov - din matematică vorbesc, pentru că în altele nu mă pricep. Așa că nu cred să existe vreo rațiune care să împiedice dezvoltarea valorilor intelectuale.

Patriotismul exagerat poate să ducă la dictatură, dar patriotismul natural cred că e un avantaj, un factor pozitiv.

- Pornind de la studiile Dv. privind evoluția entropică a sistemelor sociale, care e opinia Dv. privind evoluția omenirii în următorii ani, mai ales că trecem într-un nou mileniu. Este optimistă sau pesimistă?

- N-aș putea să spun că ideea mea despre viitor este optimistă sau pesimistă. Sunt acuzat, am fost acuzat că sunt pesimist și că prin urmare - spun ei - teoria mea n-are valoare. Eu nu sunt pesimist, după cum cineva care ar prezice o furtună pe baza evaluărilor meteorologice nu este pesimist. Așa că, sunt realist. Profund realist, așa cum mă uit la ce se întâmplă pe Pământ, care e casa noastră, hanul nostru, socotesc că, cu cât ne-am apropiat mijloace de existență mai plăcute, mai extraordinare, cu atât ne-am apropiat de elementul final, când n-o să mai existe pe Pământ nici un gram de energie. Așa că, în ceea ce privește în particular România, ea o să meargă împreună cu toate celelalte, pentru că astăzi una dintre marile dificultăți politice este creată de faptul că oamenii din Tasmania, Tahiti și orice altă țară nedezvoltată au totuși posibilitatea să vadă la TV cum unii oameni umblă în automobile elegante, cum se îmbracă și ce mănâncă și atunci se creează un fel de invidie: de ce ei și nu noi? Nu cred că omenirea se îndreaptă cu pași repezi spre o nenorocire, dar viitorul este mai mult trist decât vesel. ■

Cronici paralele la secolul

Cronici paralele la secolul

MALADII NOI, MALADII VECHI

Dr. ARCADIE PERCEK

Pentru medicina modernă, organismul uman se aseamănă cu o mașinărie care, din cauza terenului accidentat pe care îl străbate, sau a vicisitudinilor vremurilor, se strică frecvent. Boala reprezintă o condiție practic inevitabilă a omului. Dacă ar fi să îl credem pe cercetătorul american S. Linforth, există în lume la ora actuală în jur de 10 000 boli, tot atâtea simptome și circa 5 000 metode de tratament.

În acest secol medicina a făcut progrese imense. Dar nici un medic nu poate avea curajul să afirme azi că este aproape ziua în care bolile vor dispărea sau, cel puțin, nu vor mai provoca un număr atât de mare de decese. Dar care sunt maladiile specifice secolului către al cărui sfârșit ne îndreptăm?

Infarctul de miocard și accidentele vasculare ocupă primul loc pe scara mortalității, pe locul doi aflându-se boala canceroasă. Să amintim și faptul că locul trei în această sinistă ierarhie este ocupat de accidentele rutiere.

Infarctul – doar o boală sau o consecință a modului de trai?

Din 1930 și până în prezent aproximativ 33 milioane de oameni și-au pierdut viața ca urmare a infarctului de miocard. Aceasta este concluzia unor studii statistice efectuate în Germania. Infarctul de miocard lovește fulgerător, necruțător și fără alegere. Cei aproximativ 3 000 participanți la lucrările unui mare simpozion internațional de cardiologie, care a avut loc la Montreal, în Canada, în 1970,

au asistat stupefiați la decesul subit al unui reputat cardiolog, în vârstă de 48 ani, Paul Laurens, survenit pe când, abia urcat la pupitru, se pregătea să își prezinte comunicarea. Moartea s-a datorat șocului emotiv de moment. Câți nu pățesc la fel, în fața televizorului, pe un stadion de fotbal sau chiar în cursul unei dispute oarecare!

Dacă stările psihice, cu caracter tensional sau hiperemotiv, pot declanșa în mod direct infarctul, nu este mai puțin adevărat că și o serie de factori psihici cu caracter agresional chiar de mai mică intensitate, dar durabili, pot

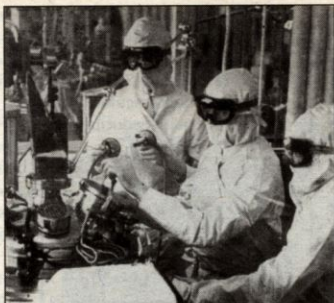
contribui și ei la producerea infarctului de miocard. Sunt cercetători care, pe baza unor cuprinzătoare investigații, susțin că mortalitatea prin boală coronariană și, implicit, prin infarct de miocard, este în raport direct proporțional cu gradul de responsabilitate profesională. Mai mult chiar s-au constatat diferențieri din acest punct de vedere în perimetrul aceleiași profesii, în funcție de gradul solicitării emoționale.

Un studiu efectuat pe un grup de 6 000 de medici a demonstrat că specialiștii cei mai grevați de patologia cardiovasculară s-au dovedit a

fi cei mai solicitați psihic sub raport profesional. Cercetări similare efectuate în rândul șoferilor auto au stabilit interesante corelații între kilometrajul parcurs anual de conducătorii auto și numărul accidentelor cardiovascular care survenite în acest interval de timp, reliefând și uzura nervoasă pe care o pretinde volanul în condițiile traficului rutier din zilele noastre. Într-o astfel de situație, este firesc a ne întreba dacă infarctul este o simplă boală sau mai degrabă un mod de a muri, ca urmare a unui mod de a trăi.

Cel mai mare efort din istoria medicinei: cercetările pentru vindecarea cancerului

Cea de a doua boală a secolului nostru este, indiscutabil, boala canceroasă, care a cunoscut o extraordinară extindere. În Europa Occidentală mai ales, dar și în America de Nord, un om din cinci moare din cauza cancerului. În fiecare ceas, 360 de noi cancere sunt diagnosticate, în timp ce în jur de 240 își încheie evoluția prin moarte. Se consideră că medicii generației noastre au în îngrijire pe Planetă o masă uriașă de aproximativ 5 milioane de cancéroși. Ca și cum locuitorii unor țări ca Finlanda, Elveția sau Danemarca ar suferi în totalitate de boala canceroasă. Statis-

În timp ce în țările dezvoltate cercetările medicale duc la rezultate spectaculoase...

ticile demonstrează că jertfa anuală a acestei boli este de două milioane de oameni.

Cancerul impresionează și prin curba continuu ascendentă a evoluției sale. În 1892, de exemplu, Germania pierdea din cauza cancerului doar 12,1% din populația bolnavă pentru ca același procent să se ridice la 41% cu numai 36 ani mai târziu, în 1926. Progresul agresiunii canceroase se suprapune peste progresul însuși al civilizației. Cu cât o țară se află la un nivel mai înalt de dez-

voltare, cu atât mai semnificativă este și escaladarea cancerului în rândul locuitorilor ei.

Se consideră că a șasea parte din toată publicistica medicală a lumii, dar în special din țările dezvoltate, este dedicată acestei problematice. Se mai consideră, de asemenea, că efortul consumat până în prezent în cercetarea cancerului este cel mai important din istoria medicinei. Clasicul aforism al lui Peyrilhe din Lyon – cel care, în secolul XVIII, a

făcut primele cercetări experimentale – „cancerul este tot atât de greu de definit, pe cât este de greu de tratat” rămâne valabil și în anii ultimului deceniu al acestui secol.

Diversi factori-cauzali de natură genetică, hormonală, virotică și felurite substanțe cancerigene ce țin de mediul ambiant par a fi responsabili de apariția acestei boli în organismul uman. Dar nici unul dintre acești factori nu poate fi absolutizat. Unii, pornind de la

...în cele subdezvoltate se practică încă o medicină empirică

clasicul exemplu al familiei lui Napoleon, unde dintre 13 membri, 11, între care și împăratul, au murit de cancer – și în particular, de cancer gastric – au adunat din literatura medicală alte câteva sute de familii care pot demonstra caracterul ereditar al bolii. Alții însă, de pe poziții contrarii, au reunit alte sute de familii care dezic în mod flagrant prima supoziție.

Se pare că rezistența individuală este aceea care, în final, hotărăște destinul bolii canceroase, rezistență condiționată desigur de forțele imunitare proprii ale organismului. De aici s-a

născut o vie mișcare de idei în lumea medicală, în ultimele decenii, pe tema imuno-terapiei anticanceroase, care culminează cu descoperirea acelei „mașini celulare de produs anticorpi umani“, de care se vorbește atât de mult. Ea a fost descoperită de o echipă de cercetători de la Stanford University Center din California, S.U.A., condusă de către profesorul Henry S. Kaplan. Oncologia își pune mari speranțe în această descoperire.

Se pare că omul se îmbolnăvește de mai multe ori de cancer în timpul existenței sale, numai că forțele de apărare ale organismului, de care am vorbit mai sus, aflându-se la post, rezolvă prompt și tacit asemenea agresiuni. Cât va mai dura până când toate formele de cancer vor putea fi vindecate? Să sperăm că primul secol al mileniului viitor va aduce răspunsul la această întrebare.

La vremuri noi, boli noi

Pentru a înțelege marile succese înregistrate de științele medicale în eradicarea bolilor și apărarea sănătății și pentru a realiza care sunt aceste succese, numai în secolul nostru, să pornim de la o situație posibilă. Să admitem că un medic și-ar pierde memoria pentru un număr de ani, dintr-o cauză necunoscută. Să admitem că acest confrate ar fi trăit în prima jumătate a secolului nostru, iar pierderea memoriei ar fi avut loc între anii 1930-1960. Recăștigându-și memoria în 1961, deci nu departe de zilele noastre, va găsi în general aceeași patologie umană, dar

mutațiile care au modificat această patologie îi vor apărea medicului nostru ca fiind de-a dreptul incredibile. Să exemplificăm: bronhopneumonia, meningita acută și endocardita

SIDA

Medicamente noi au făcut posibilă reducerea cu 47% a numărului persoanelor care au decedat din cauza SIDA în S.U.A., în 1997, anunța anul trecut ziarul *International Herald Tribune*. Acum, SIDA este doar pe locul 14 într-un clasament al cauzelor mortalității, cu 5,9 morți la 100 000 de cetățeni nord-americani. Este cea mai scăzută rată, din 1987, de când se păstrează primele date privind mortalitatea provocată de SIDA. Rata mortalității din 1997 reprezintă jumătate din cea a anului 1992 și o treime din cea din 1995, anul de vârf.

Datele provin din statistica anuală privind mortalitatea și nașterile, alcătuită de Departamentul de Sănătate și Servicii Umane, care oferă și alte date încurajatoare: scăderea continuă a mortalității infantile și a omuciderilor.

În România, în 1998 erau 1 927 adulți și 3 556 copii infestați cu SIDA, țara noastră aflându-se pe primul loc din Europa în ceea ce privește minorii atinși de această maladie.

acută, de care se murea pe capete în 1930, nu mai reprezentă în 1960 cauze obligatorii de moarte; tuberculoza nu mai este nici ea un invincibil flagel social; paludismul poate fi

eradicat; paralizia infantilă poate fi prevenită pe calea vaccinării; boala Addison (o boală gravă, de care a suferit și președintele american J.F. Kennedy) poate fi echilibrată; anemia pernicioasă nu mai este chiar atât de... pernicioasă; cămășile de forță și saloanele cu gratii sunt înlocuite cu medicina psihotropă, în timp ce psihiatrii corectează cu promițător succes grave dezordine ale psihicului; chirurgii abordează cu dezinvolură organe considerate înainte tabu, cum sunt creierul și inima.

Cu toate acestea, practica ne-a demonstrat că, pe măsură ce bolile tradiționale dispar, apar altele noi.

O „ciumă“ a sfârșitului nostru de secol: boala SIDA, al cărei prim caz a fost depistat și descris de pe poziții științifice abia în ziua de 20 noiembrie 1981 se află la ora actuală în ofensivă. Inițial, se părea că SIDA a cuprins doar o singură țară, S.U.A., și o singură comunitate, cea a homosexualilor. La ora actuală avem toate motivele de a considera această boală drept o amenințare potențială pentru întreaga omenire, aflându-ne, după cum atestă specialiștii, la începutul unei epidemii cu caracter mondial. SIDA reprezintă, fără îndoială, cea mai mare provocare a științelor medicale din toate timpurile. Ea se caracterizează printr-un ridicat coeficient de mortalitate, până în prezent necunoscându-se vreo terapie pe deplin eficientă.

Vorbim de boli noi, survenite în vremuri noi, trebuie să pomenim și de așa-numita anemie mediteraneană, boală pe cât de nouă, pe atât de miste-

rioasă, depistată recent în unele colective de copii din insula italiană Sicilia. Copiii afectați de acest gen de anemie sunt anorexici, deci lipsiți de poftă de mâncare, motiv pentru care slăbesc rapid. Până acum au fost înregistrate circa 3 000 cazuri, iar 90% dintre cei care au supraviețuit bolii, datorează acest fapt în mod exclusiv transfuziilor de sânge.

Printre noile maladii se află și așa-numita boală Moya-Moya, deosebit de gravă. Iată, pe scurt, un asemenea caz extras din presa de specialitate. În ziua de 8 august 1977, o fetiță de șapte ani, cu numele de Paola Merciai, din orașul italian Novara, cade în grădina casei părintești și se alege cu o contuzie la cap, care, pe moment, nu ridică probleme deosebite. După două săptămâni însă, fetița acuză dureri de cap, ce afectează numai o jumătate a craniului. Consultul medical efectuat nu semnalează nimic

deosebit, motiv pentru care i se prescriu doar niște sedative, care să îi atenueze suferința. Durerile de cap nu încetează, ci, dimpotrivă, se intensifică, iar la circa un an de la debut survine și o paralizie parțială.

De data aceasta, după investigații complexe, se diagnostichează boala de care vorbim. Ea a fost descrisă pentru prima oară de medicul japonez

Un bolnav al acestui secol, redat vieții de tratamentul cu penicilină – Winston Churchill

Akira Nishimoto, care a denumit-o sindrom Moya-Moya. Constă din restrângerea progresivă a funcționalității carotidei. Din această cauză, aflusul sanguin către creier este insuficient, ducând la diminuarea activității motorii și psihice. Fetița, având paralizată o jumătate a corpului, a fost dusă la medicul japonez amintit, care supunând-o unei

laborioase intervenții chirurgicale, ce a durat 6 ore, i-a redat vederea și auzul, scoțând-o și din hemiplegie.

Vorbind despre boli noi, proprii unor timpuri noi, va trebui să pomenim și de aceea denumită Miamata, descoperită în Japonia și generată de intoxicația cu mercur. Apoi de o alta, depistată în localitatea italiană Seveso și care constă din repercutarea asupra omului a unei anumite poluări atmosferice. În statul Michigan, S.U.A., a fost depistată o maladie soldată cu multe pierderi omenesti, ca și în rândul animalelor, boală

survenită ca urmare a hrănirii vitelor cu furaje care conțineau o substanță toxică – polibromfenil – și care ajungea în organismul uman pe calea laptelui sau a cărnii. Sau să amintim de sindromul descoperit la soldații americani și britanici care au luptat în Golf, în 1991, și ale cărui cauze nu au putut fi identificate cu precizie. Iar în ultimii ani a

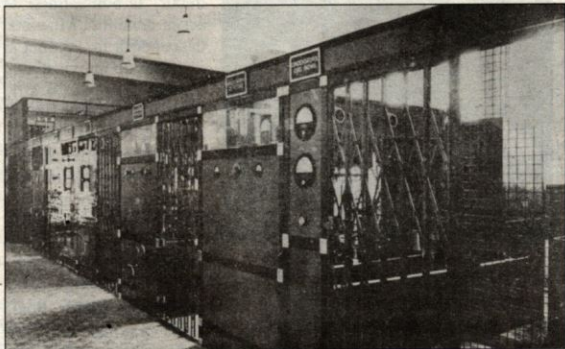
făcut mare vâlvă așa-numita boală a „vacii nebune”, despre care s-a spus că este transmisibilă și la om.

Putem da încă multe asemenea exemple, care atestă că boala își schimbă chipul, dar năravul ba. Științele medicale nu stau cu brațele încrucișate și, mai devreme sau mai târziu, ele vor găsi remedii pentru bolile care asaltează într-una condiția umană. ■

Prima fetiță din lume, în S.U.A., cu transplant de inimă de maimuță

RADIOUL. MĂRTURIE SENTIMENTALĂ

Anul trecut s-a sărbătorit împlinirea a 70 de ani de la înființarea Societății Naționale de Radio-difuziune. În cele ce urmează voi evoca câteva amintiri personale în calitate de martor al evenimentelor care au marcat începuturile și dezvoltarea radiofoniei în România.

Academician COSTIN C. KIRIȚESCU

Eram elev de liceu prin anii 1922 sau 1923, data precisă nu mi-o amintesc. Într-una din zile, portarul Liceului „Mihai Viteazul” m-a căutat și mi-a spus că sunt chemat de directorul școlii, profesorul de fizică Roman. În seara zilei m-am prezentat în sala care servea drept laborator de fizică. Directorul era și el prezent și mi-a indicat locul unde urma să mă așez.

La capătul unei mese pe care se înșirau tot felul de cutii și cutiute legate între ele prin sârme și cabluri se aflau două perechi de căști. O pereche și-a pus-o profesorul Roman, iar pe cealaltă mi-a oferit-o mie. În cască nu se auzea nimic, dar profesorul Roman mi-a făcut semn să am răbdare și, după câteva secunde, am deslușit un cîrîp de păsărele, ceea ce părea a fi semnalul unui post de radio.

În imagine: emițătorul postului de radio-București la sfârșitul anilor '30.

A urmat apoi un crâmpel de melodie de muzică ușoară și un text în limba italiană. Profesorul Roman mi-a spus că este vorba de postul de radio italian din Milano. Încântat, profesorul a adăugat că ne aflăm în fața unei descoperiri epocale care va atârna greu în viața societăților umane. Mulțumindu-i pentru invitație și prilejul oferit de a asista la începuturile radioului, m-am înapoiat acasă la miezul nopții, surprinzându-mă că fredonam melodia ascultată, ceea ce mi s-a părut un lucru excepțional.

In anii următori, tehnica radiorecepției a suferit modificări substanțiale. În locul cutiilor și cutiutelor de la Liceul „Mihai Viteazul” au apărut aparatele de recepție staționare. Concomitent, au continuat să se răspândească instalațiile rudimentare cu cască și cu galenă,

pe care și le putea permite orice cetățean, ceea ce nu era cazul cu aparatele mai scumpe. La sindrofii, invitații gazdei erau mai interesați de performanțele aparatului de radio al amfitrionului decât de clasicele dulceturi și cafele. A fost perioada în care aparatele staționare cu lămpi purtau marca unor întreprinderi ca Philips din Olanda sau Telefunken din Germania, nemaivorbind de cele fabricate peste ocean.

Următoarea etapă a fost aceea a aparatelor mobile, iar în cele din urmă etapa miniaturizării, pe care o cunoaștem din practica actuală. Odată cu evoluția tehnicii au evoluat și programele, îmbogățindu-se paleta lor, așa cum o cunoaștem din programele actuale. Mersul societății umane a fost și este influențat într-o

(Continuare în p. 38)

NATO – 50 ANI

Accesi tratat va fi
„un scut contra agre-
siunii”, a spus președintele
american Truman, în ziua de 4
aprilie 1949, în jurul orei 16.50. La
ceremonia semnării actului prin care lua
naștere Tratatul Organizației Atlanticului de
Nord (NATO) a participat și fanfara Marinei
S.U.A. Autoritățile americane încercau astfel să
compenseze vocile desuile de numeroase din Senatul
care se opuneau noii organizații. Opozanții invocau
costurile pe care le presupunea reînarmarea Europei
(până la 2 miliarde de dolari pe an) sau teama că
astfel va fi provocată U.R.S.S. Lor le-a spus generalul

Omar Bradley, unul dintre eroii celui de-al doilea
război mondial: „Trebuie să fie cât se poate de clar
poporului american că nu putem conta pe prietenii
în Europa Occidentală dacă strategia noastră în
cazul unui război ne cere ca mai întâi să îi
abandonăm inamicul cu promisiunea că îi
vom elibera mai târziu”.
Acum, la aniversarea a 50 de ani de
la crearea NATO, consacram planșele
noastre celor 12 oameni politici
care și-au pus semnătura pe
documentul ce a dat naș-
tere Alianței Nord-
Atlantice.

PENTRU STATELE UNITE ALE
AMERICII:

DEAN ACHESON

Dean Acheson

PENTRU FRANȚA:

ROBERT SCHUMAN

Robert Schuman

PENTRU REGATUL OLANDEI:

DIRK STIKKER

Dirk Stikker

PENTRU REGATUL BELGIEI:

P.H. SPAAK

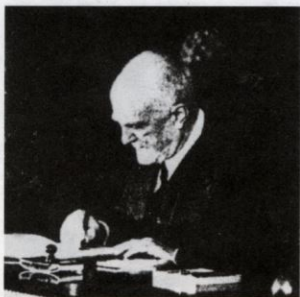
P. H. Spaak

PENTRU ISLANDA:

BJARNI BENEDIKTSSON

Bjarni Benediktsson

PENTRU ITALIA:

CARLO SFORZA

Sforza

PENTRU REGATUL NORVEGIEI:

HALVARD M. LANGE

Halvard M. Lange

PENTRU CANADA:

LESTER B. PEARSON

Lester B. Pearson

PENTRU REGATUL UNIT AL MARII
BRITANII:

ERNEST BEVIN

Ernest Bevin

PENTRU REGATUL DANEMARCEI:

GUSTAV RASMUSSEN

Gustav Rasmussen

PENTRU MARELE DUCAT AL
LUXEMBURGULUI:

JOS. BECH

Jos. Bech

PENTRU PORTUGALIA:

JOSE CAEIRO DA MATA

Jos. Caiiro da Mata

Scurtă

NATO

istorie

NOUA ALIANȚĂ

Dr. EUGEN PREDĂ

„Ce se va întâmpla cu noi, acum când barbarii au dispărut?” Cuvintele poetului grec Costas Cavafis rostite în secolul trecut, menite să explice nevoia inamicului identificabil pentru a realiza o solidaritate, caracterizează cel mai bine starea de spirit ce a domnit în rândul membrilor Alianței Nord-Atlantice în primii ani după prăbușirea sistemului comunist și mai ales după dispariția U.R.S.S.

Vreme de aproximativ trei ani, Alianța a străbătut o perioadă de relativă criză internă. Dezbateră era axată pe mai multe subiecte, între care mai importante erau: ce rol îi revine în continuare; care este noua strategie; care este atitudinea ce trebuie adoptată față de țările din fostul Tratat de la Varșovia ce și-ar exprima dorința să adere la NATO; ce pondere trebuie să capete identitatea europeană de securitate, bazată pe Uniunea Europei Occidentale.

În iunie 1993, președintele Clinton a propus o întâlnire la nivel înalt, către sfârșitul anului, pentru a rezolva criza ivită. În toată perioada pregătirilor, Statele Unite au jucat un rol determinant. În luna septembrie, la Washington, prin colaborarea dintre Pentagon, Departamentul de Stat și Consiliul Securității Naționale, s-a elaborat o formulă menită să răspundă preocupărilor privind securitatea statelor din Europa Centrală și de Sud-Est. În același timp, ea nu trebuia să le creeze impresia că se

amâna discutarea lărgirii NATO prin cooptarea de noi membri. Soluția avansată a fost cea a Parteneriatului pentru Pace (PfP). Rostul lui era să întărească stabilitatea și să sporească securitatea în Europa. Se adresa tuturor statelor membre ale Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE; vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1998).

Reuniunea NATO la nivel înalt de la Bruxelles a avut loc în zilele de 10 și 11 ianuarie 1994. Încă din prima zi au fost aprobate trei documente privind PfP. Șefii de state și de guverne au subliniat importanța noii formule pentru ușurarea contactelor mai strânse între țări care puteau, ulterior, deveni membre NATO. La 26 ianuarie, România a fost primul stat care a semnat Documentul-Cadru al PfP, fiind apoi urmată de alte 26 state. Tot la Bruxelles s-a hotărât să se dea un sprijin activ dezvoltării Identității Europene de Securitate și Apărare, care fusese prevăzută în Tratatul de la Maastricht.

Reuniunea de la Bruxelles a fost așteptată cu mari emoții, inclusiv la cartierul general al NATO. Se considera că în eventualitatea în care nu se ajungea la un acord clar asupra principalelor probleme aflate în discuție, exista riscul ca NATO să nu mai poată funcționa ca o alianță credibilă. Rămânea un singur aspect în dispută. Elaborarea unei noi strategii, care să fie valabilă

în noile condiții create după dispariția U.R.S.S. Iar la eșaloanele politice cele mai înalte ale NATO se manifesta o mare rezistență pentru că o revizuire presupunea ca prea multe lucruri să se schimbe complet. Dar conferința din capitala belgiană a dat un puternic impuls acestui proces de reconsiderare.

În următorii ani, dezbateră majoră în cadrul NATO s-a purtat în jurul problemei lărgirii NATO. Ea era complicată de poziția Rusiei, care se opunea constant. În decembrie 1994, reprezentanții permanenți la NATO ai țărilor membre alcătuiseră deja o listă de probleme care urmau să fie luate în discuție. Pe baza lor s-a alcătuit un studiu privind extinderea. Miezul discuției l-a format întrebarea: cum putea să contribuie extinderea NATO la sporirea securității și stabilității în Europa, fără ca NATO să își piardă eficiența, iar Rusia să primească un drept de veto. Unul dintre argumentele importante dezvoltate în favoarea extinderii a fost acela că prin adoptarea unor noi membri aveau să se stabilească standarde și valori occidentale, cât și structuri democratice în acele țări din Europa Centrală și de Răsărit. Contraargumentul major era că o reacție negativă a Rusiei putea oricând să submineze stabilitatea în regiune.

Până în februarie 1996, primele țări care își manifestaseră dorința

de a adera erau: Ungaria, Slovacia, Polonia, Slovenia, România, Letonia și Lituania. Una dintre condițiile de bază puse pentru primirea de noi membri era ca statele ce aveau dispute teritoriale sau etnice cu vecinii să le rezolve, în conformitate cu principiile OSCE, înainte de aderare.

Implicarea NATO în criza din Iugoslavia a avut un impact major asupra procesului de transformare și adaptare a Alianței Nord-Atlantice. S-a spus, de altfel, că fără acea implicare, cursul evoluției ar fi fost altul. Au existat destule ezitări printre membri dacă Alianța trebuia sau nu să se implice pe un teatru de conflict situat în afara cadrului NATO. Până la urmă – în condițiile în care escaladarea conflictului făcuse ca Națiunile Unite să se vadă implicate în cea mai costisitoare operațiune de până atunci –, la 15 decembrie 1995 NATO a hotărât desfășurarea Forței de Implementare (IFOR), devenită din decembrie 1996 Forța de Stabilizare (SFOR).

În paralel cu dialogurile pe care o echipă a Secretariatului internațional al NATO le-a condus, în mod individual, cu cele 12 state interesate să adere la NATO, Alianța a acordat o atenție specială relațiilor cu Rusia și Ucraina, cele două state care moșteniseră arsenalul nuclear al fostei U.R.S.S. Puțini își mai aduc aminte astăzi că președintele Rusiei, Boris Elțin, a trimis un mesaj primei reuniuni a Consiliului de Parteneriat Euro-Atlantic, din decembrie 1991, în care afirma că dobândirea statutului de membru al Alianței Nord-Atlantice era un obiectiv pe termen lung al țării sale. Ulterior,

dinspre Moscova nu a mai pornit un asemenea mesaj. În schimb, după aprobarea de către Senatul american a extinderii Alianței Nord-Atlantice, în 1998, Zbigniew Brzezinski, fost consilier prezidențial pe probleme de securitate națională, a publicat, în ziarul *Washington Post*, un comentariu. El afirma că S.U.A., în calitate de principala putere a NATO, trebuie să declare foarte clar că Rusia va fi admisă în Alianța Nord-Atlantică, dacă își va consolida democrația și dacă va îndeplini condițiile de aderare. Extinderea NATO nu trebuie – spunea el – să fie apreciată ca o înfrângere a Rusiei, ci ca un pas major făcut în direcția unei adevărate reconcilierii pan-europene. Rușii trebuie convingși că extinderea NATO și UE sunt procese istorice deschise, fără limite geopolitice sau de timp.

Până atunci, NATO a reușit să stabilească o relație specială de parteneriat cu Rusia. La 22 iunie 1994, cele două părți au convenit ca raporturile dintre ele să tindă către „o cooperare și un dialog largit și intensificat” într-un număr de domenii. În 1995, un ofițer NATO responsabil cu informarea și-a început serviciul permanent la Moscova. NATO și Rusia au colaborat cu succes la aplicarea Tratatului de pace în Bosnia-Herțegovina. La reuniunea din 14 decembrie, de la Bruxelles, miniștrii de Externe ai țărilor membre NATO au dat mandat Secretarului general să examineze, împreună cu partea rusă, posibilitatea încheierii unui acord. După discuții ce au durat patru luni, Javier Solana și Evgheni Primakov, pe atunci ministru de Externe, au convenit asupra

Actului Fondator privind Relațiile Mutuale, Cooperarea și Securitatea între NATO și Federația Rusă, semnat la Paris, la 27 mai 1997.

La 29 mai 1997, la Sintra, în Portugalia, Secretarul general al NATO și ministrul de Externe al Ucrainei, Udovenko, au parafat *Carta pentru un parteneriat distinct între NATO și Ucraina*.

In iulie 1997, la reuniunea NATO la nivel înalt de la Madrid se anunța numele celor trei țări invitate să adere la Alianța Nord-Atlantică: Cehia, Ungaria și Polonia. În luna martie, cele trei state au devenit oficial membre ale NATO.

Alianța și-a anunțat intenția de a lăsa ușa deschisă pentru noi membri. Când și cum se va produce primirea lor depinde în bună măsură și de țările candidate. România a fost nominalizată la Madrid, alături de Slovenia, drept o candidată favorită. Nu trebuie să irosim această șansă, chiar dacă agenda integrării, așa cum este concepută de statele membre NATO, nu se suprapune cu agenda aspirațiilor noastre. Atașamentul sincer la valorile comune împărtășite de cei care fac parte deja din Alianța Nord-Atlantică, reforma economică și dovada că țara noastră este și un furnizor de stabilitate și securitate în atât de agitată zonă balcanică ne vor aduce până la urmă realizarea scopului dorit.

Serialul consacrat de revista *Magazin istoric* Alianței Nord-Atlantice a avut rostul de a explica, dintr-o perspectivă istorică, cum s-a constituit NATO și care sunt valorile comune pe care membrii Alianței le împărtășesc. Înțelegându-le mai bine, vom putea face o alegere mai bună. ■

Încheiem aici serialul nostru consacrat istoriei NATO. Ideea lui aparține dr. Cristian Popișteanu, cel care a fost vreme de 30 ani redactorul-șef al revistei noastre. Era ferm convins că atunci când ai de făcut o alegere, trebuie să fii cât mai bine informat. Și chiar dacă poporul român își exprimase de mai multe ori opțiunea fermă pentru idealurile euro-atlantice, era nevoie de o cât mai bună cunoaștere a istoriei și mecanismelor de funcționare ale Alianței Euro-Atlantice. De altfel, despre cât a făcut dr. Cristian Popișteanu pentru această operă de integrare, ca redactor-șef al celei mai populare reviste de istorie române și ca director executiv al Consiliului Euro-Atlantic Român vorbesc cel mai bine cuvintele adresate de secretarul general al Asociației Tratatului Atlanticului, ambasadorul Alfred Cahen, la aflarea vestii morții lui: „Atunci când se va produce, neîndoiește intrare a României în Uniunea Europeană și în Alianța Nord-Atlantică va putea fi considerată, într-o anumită măsură, și opera lui”.

Ajunși la finalul proiectului nostru, se cuvine să adresăm un cuvânt de mulțumire domnului Chris Prebensen, cel care era în 1997 directorul Serviciului de Informații și Presă al NATO, și domnului N.W.G. Sherwen, șeful Departamentului Publicații de la același Serviciu, pentru sprijinul moral și material acordat revistei *Magazin istoric* în realizarea acestei incursiuni prin istoria Alianței Nord-Atlantice.

Ne apropiem de sfârșitul secolului XX și al mileniului II. Prilej pentru analize – consacrate mai ales secolului XX – și prospecțiuni ideale – din nou, limitate la secolul XXI, nimeni neaventurându-se, până acum, să-și imagineze cum va fi mileniul următor.

Am început, încă de anul trecut, să prezentăm cititorilor noștri o „altfel de cronică“ a secolului în care trăim: Zig-zag prin secolul XX. Am continuat

cu eseuri consacrate unor domenii de interes major (filmul, moda, mijloace de transport, în acest număr publicăm un articol despre maladii).

Adăugăm acestor analize a ceea ce a fost și o proiecție de viitor. Este adevărat, preluăm și adaptăm un material din ziarul *Le Monde*, pentru că la noi interesul pentru asemenea discuții nu pare încă prea mare, cel puțin deocamdată.

Măine va fi istorie

EXERCITIU DE VISARE: SECOLUL XXI

Anul trecut, în luna aprilie, UNESCO a organizat la Paris o suită de dezbateri privind secolul XXI. La una dintre ele, Boutros Boutros-Ghali, fost ministru de Externe egiptean, fost secretar general al O.N.U., în prezent secretar general al francofoniei, și Jacques Attali, fost consilier special al președintelui francez Mitterrand, autorul unui Dicționar al secolului XXI, au răspuns întrebării lansate de Jérôme Bindé, director al Oficiului de analiză și de previziune al UNESCO: „Suntem gata pentru secolul XXI?“ Potrivit acestuia, cele trei provocări cărora omenirea va trebui să le facă față în secolul al cărui prag îl vom trece la 1 ianuarie 2001 sunt: inegalitatea în creștere; o dezvoltare durabilă; absența unui mare proiect obiectiv.

Boutros Boutros-Ghali: Jérôme Bindé a menționat trei provocări. Dar există o condiție prealabilă pentru răspunsurile la toate aceste întrebări: este problema păcii și a războiului. Dacă nu există pace, va fi imposibil să se găsească soluții problemelor secolului viitor. În general, tehnocrații presupun că există pacea și proiectele lor sunt fondate pe această idee, când

de fapt pacea nu există. Am cunoscut 50 de războaie de la sfârșitul războiului rece, iar în prezent sunt în curs de desfășurare 40 de războaie. Asemenea situații conflictuale dau naștere unei noi categorii de state, care nu sunt nici dezvoltate, nici în curs de dezvoltare, nici în tranziție, ci state care aparțin unei a patra categorii: cele care fie poartă război între ele, fie sunt victimele unui război local, sau se află într-o perioadă de tranziție după un război care a durat ani de zile.

În imagini: Boutros Boutros-Ghali (stânga) și Jacques Attali.

În sfârșit, un ultim fenomen care solicită atenția noastră pentru secolul XXI și pe care nu l-am prevăzut: cel al dispariției unui guvern. În dreptul internațional, un stat se definește prin trei elemente: un guvern, un teritoriu, o populație. Ce se întâmplă atunci când nu mai există un guvern? Avem în prezent cazul Somaliei. Este un fenomen care riscă să se repete în alte părți ale globului.

Pentru o omnire se pune problema să gestioneze perioada de după războiul rece. Dar globalizarea dă naștere la o repliere spre sine, ceea ce René-Jean Dupuy a numit dialogul între „satelit și clopotniță”, sau, dacă mă gândesc la lumea la care aparțin, dialogul între „satelit și moschee”, adică cei care nu înțeleg procesul de globalizare, care au nevoie să se simtă în siguranță și care se repliază spre valori importante, precum familia, satul, națiunea.

Jacques Attali: Prelungirea tendințelor actuale este imposibilă. Se va petrece ceva, ceva care va fi revoluționar, fie brutal, fie într-o manieră controlată. În general, când imperiile se prăbușesc sau când iau sfârșit ordini mondiale, omenirea dispune doar de o scurtă perioadă de timp pentru reorganizarea instituțiilor sale internaționale. Așa s-a întâmplat în 1648, în 1815, în 1920 sau în 1946. Din nenorocire, nu același lucru s-a întâmplat la sfârșitul războiului rece. De ce? Pentru că s-a comis o eroare: s-a crezut că Occidentul a câștigat, că valorile sale s-au impus definitiv, că este suficient ca ele să fie generalizate pentru ca totul să meargă bine.

Trăim cu ficțiunea că economia de piață și democrația vor asigura în secolul XXI o ordine stabilă în mod ireversibil. Or, nu numai că economia de piață și democrația nu sunt suficiente pentru a fundamenta o civilizație, dar ele sunt valori contradictorii și autodistructive. Amândouă sunt întemeiate pe individualism, cel ce stă în centrul civilizației occidentale. Iar individualismul implică reversibilitate: reversibilitatea alegerilor făcute de consumator și de cetățean. Societățile noastre sunt întemeiate pe apologia precarității. Și nu se întemeiază în mod durabil o civilizație pe o asemenea apologie. Mai mult, piața și democrația sunt contradictorii. Piața nu are nevoie de frontiere, în vreme ce democrația are; astăzi, cea mai mare parte a statelor nu mai dispun în

interiorul frontierelor lor de mijloacele de a-și exercita suveranitatea.

Boutros Boutros-Ghali: Am asistat la un fenomen nou în momentul victoriei contra Irakului, în 1991, însoțită de o redeșteptare a fervorii comunității internaționale pentru sistemul Națiunilor Unite. S-a crezut că ele pot gestiona situația după sfârșitul războiului rece. S-a dovedit repede că nu dispuneau de mijloacele necesare. S-a produs o repliere spre sine, vizibilă în mai multe părți ale globului și în special în Statele Unite.

Astăzi, planeta este gestionată indirect, de către actori care nu sunt statele, de unde și problemele globalizării. Acești actori nu sunt doar organizațiile non-guvernamentale, ci și societățile multinaționale. Noii actori profită de

situația de pace, dar nu își asumă responsabilitățile necesare pentru menținerea ei sau nu își asumă decât indirect responsabilitățile necesare pentru dezvoltare. Trebuie găsită o modalitate pentru a-i face pe acești actori noi să participe la gestionarea problemelor internaționale.

Jacques Attali: Noile tehnologii conduc la două fenomene contradictorii: conexitatea – termen pe care îl prefer celui de mondializare sau globalizare –, adică interdependența în spațiu și timp. Dar această conexitate nu este incompatibilă cu solitudinea. Vom fi din ce în ce mai interdependenți, dar din ce în ce mai solitari; mondializarea va fi o juxtapunere de solitudini conectate. Ceea ce mă face să mă gândesc că tehnologia va duce la nașterea a trei categorii sociale, atât în interiorul fiecărei țări, cât și la scară planetară.

Mai întâi, o hiperclasă, un grup format din mai multe zeci de milioane de persoane care dispun de toate mijloacele conexității și ale creației, care creează și manipulează informațiile, care sunt de bunăvoie nomazi și care se află într-o situație de individualism exacerbant.

Apoi, cei ce migrează din cauza mizeriei, la partea de jos a scărilor sociale, cei ce suportă tehnologiile și sunt obligați să se miște, pentru a găsi de lucru sau pentru a supraviețui; aproximativ un miliard de indivizi.

În sfârșit, în al treilea rând, restul, o uriașă clasă mijlocie, care va trăi cu speranța înșelătoare că poate să promoveze în hiperclasă și cu teama reală că se va alătura celor ce migrează

*Viata și amăgirea
vor deveni vitale
pentru menținerea
ordinii sociale*

pentru a-și găsi sursa de existență. Această clasă de mijloc va trăi în spectacolul dat de noile mijloace de comunicare. Spectacolele și distracțiile vor deveni, mai mult ca oricând, industrii majore, căci dacă reversibilitatea și precaritatea vor deveni regula, omenirea va trebui să uite, pentru ca ordinea socială să poată fi menținută. Petrecerea timpului liber, cu toate formele – jocuri, sărbători, sporturi, religii (în sensul multiplicării sectelor), cinematograful, călătoriile în spațiu și cu ajutorul drogurilor –, va deveni vitală pentru menținerea ordinii sociale.

Care vor fi marile puteri ale secolului XXI? Statele Unite, în ciuda declinului lor în termeni relativi, au mijloacele de a rămâne o superputere din punct de vedere economic, diplomatic și militar (ceea ce implică o capacitate de proiecție planetară), cel puțin pentru încă 50 ani.

Va fi Europa o superputere în secolul XXI? Pentru aceasta, ea trebuie să facă mulți pași înainte și pe lângă euro, să se doteze și cu un guvern politic, cu un sistem de apărare și să hotărască să taie cordonul ombilical cu Statele Unite.

Lumea nu poate supraviețui fără vis. În Statele Unite „visul american” este o valoare pozitivă. Trebuie să se vorbească de un vis european și, mai departe, de unul mondial. Altfel, ne condamnăm la barbarie. Nu există alte superputeri posibile pentru secolul XXI. China nu va avea înainte de sfârșitul secolului XXI interesul și mijloace economice și militare pentru a dispune de o viziune geopolitică planetară. Japonia, după părerea mea, nu le va avea nici ea și a plătit prea scump faptul că le-a dorit pentru a reîncepe.

Boutros Boutros-Ghali: O superputere trebuie să aibă nu numai mijloacele militare pentru a se putea proiecta pretutindeni pe planetă și pe cele economice, dar să aibă mai ales voința politică. Fără ea, mari puteri industriale, din rațiuni istorice sau constituționale, nu au jucat un rol pe măsura lor în afacerile internaționale; vezi cazurile Germaniei și Japoniei.

Jacques Attali: Organizațiile internaționale actuale sunt într-o situație de faliment financiar și/sau intelectual. Nu sunt organizații supranaționale, ci organizații multilaterale care formează câmpul de luptă între interesele naționale. Nici o organizație mondială, cu excepția poate a câtorva elemente din tratatul

Organizației mondiale a comerțului, nu are o vocație supranațională. Avem de ales între cinci scenarii:

1. Falimentul financiar și dispariția treptată, ceea ce nu este exclus.
2. Continuarea simulacrului, lăsând piața să-și capete autonomia și să prolifereze în toate domeniile, continuând în paralel să ne agită la diferite tribune.
3. Privatizarea organizațiilor internaționale. Acesta nu este un scenariu fictiv în ceea ce privește organizațiile financiare internaționale, aflate tot mai mult într-o situație concurențială cu băncile particulare.
4. Nordul își va însuși și mai mult decât acum organizațiile internaționale, ceea ce s-ar putea traduce, de exemplu, printr-o fuzionare progresivă între G7 și Consiliul de Securitate și printr-un control al

G7 asupra organizațiilor internaționale. În opinia mea, aceasta este tendința actuală și cea mai plauzibilă.

5. Nașterea unor organizații mondiale de al treilea tip. Pe termen lung, acesta ar fi un guvern mondial, care să dispună de o monedă proprie și o fiscalitate mondială. Nu ar fi imposibil, peste 100 ani.

Boutros Boutros-Ghali: Ideea unei organizații piramidale, care să cuprindă organizații mondiale, continentale, regionale, subregionale era un vis pe care îl susțineau federaliștii în anii 1945, 1946, 1947. Din păcate, globalizarea face dificilă realizarea lui, în măsura în care implicarea fenomenelor este atât de mare – fie că este vorba despre terorism, trafic de droguri –, încât ar fi dificil de găsit soluții la scară continentală, regională sau subregională. Anumite probleme ar putea fi rezolvate la aceste nivele, dar cele veritabile, care vor domina globul, nu pot fi rezolvate decât la scară planetară.

Jacques Attali: Este adevărat că există probleme care ar trebui tratate cât mai repede la nivel planetar. Iată patru dintre ele: mutațiile climatice; marea (dreptul oceanelor, pescuitul, etc.); apa; proliferarea noilor arme, chimice și biologice.

Boutros Boutros-Ghali: Și mai adaug una: cea a nomazilor, adică a deplasărilor de populație la scară internațională. Este o problemă care depășește capacitatea statelor singure. Sunt conștienți că în secolul XXI Europa va fi invadată de milioane de imigranți. Și cel mai bun mijloc de a te apăra de venirea săracilor este să îi ajuti să nu mai fie atât de săraci. ■

*Ca să te aperi
de venirea săracilor,
ajută-i să nu mai fie
atât de săraci*

ARHIVA FOTO MAGAZIN ISTORIC

Cu puține zile înainte de a muri, domnul Cristian Popișteanu mi-a încredințat această fotografie, pentru rubrica noastră. Urma să îmi dicteze și un text care să o însoțească. Nu a mai apucat. O reproducem, împreună cu traducerea din limba germană a cuvintelor scrise pe spatele fotografiei: „Bărbați germani făuresc viitorul Germaniei. Hitler în vizită la detașamentul motorizat, în Piața Leonard. Noiembrie 1931.”

D.M.

RADIOUL. MĂRTURIE SENTIMENTALĂ

(Urmare din p. 32)

măsură semnificativă de aparatul radioului, al televiziunii și de presa scrisă. Am trăit era societății informaționale și ne îndreptăm spre o altă eră ale cărei contururi abia se deslușesc sub ochii noștri. Oricum ar fi, radioul își va continua opera începută cu multe decenii în urmă.

După aceste pagini, aproape integral impersonale, să mi se îngăduie câteva rânduri strict personale, cu privire la același

„fenomen radio”. Reamintesc un pasaj din memoriile mele apărute acum câțiva ani.

Scena se petrecea în Elveția, la Geneva, unde participam din partea României la lucrările unei comisii a Organizației Națiunilor Unite. Eram cazat la Hotelul Century, unde totul era funcțional, rece și distant. Seara m-am înapoiat obosit în camera de hotel și m-am întins în pat cu aparatul de radio deschis. Era programul postului de radio local și iată că, la un moment dat, crainica a anunțat o melodie populară românească cântată, dacă am reținut bine numele, de Marioara Bădoiu. Eram om în toată firea, dar la auzul cân-

tecului de pe la noi mi-au dat lacrimile. Nu mai ascultasem până atunci pe această Marioară, nici nu știam că există o interpretă de muzică populară cu acest nume. Dar, în acel moment mi s-a părut că ascult cea mai frumoasă melodie de dragoste din lume, cântată de cea mai suavă voce din câte există pe acest pământ. În mediul acela rece, distant, străin printre străini, Marioara de la noi transformase totul într-un „picior de plai, o gură de rai” însoțit cu o simplă undă de căldură a unui suflet din sufletul neamului meu.

Nu mai adaug nimic în legătură cu ceea ce am numit „fenomenul radio”. ■

Povestesc veteranii

• Prima localitate ungară eliberată de ostașii români • Cea dintâi jertfă la Tisa • O reușită surprinzătoare • O partidă de 66

JURNAL DE FRONT

CONSTANTIN ISĂRESCU

Cititorii noștri au putut cunoaște, din nr. 1-3/1999 ale revistei, relatările inedite ale prof. Constantin Isărescu din anii de luptă pe fronturile celui de-al doilea război mondial.

În episodul din numărul trecut erau evocate vitejia și bărbăția cu care ostașii români au luptat la Oarba de Mureș, plătind un greu tribut de jertfe.

În continuare, în jurnalul său de front, autorul consemnează alte și alte fapte de eroism ale ostașilor din Regimentul 3 Dorobanți (R.3D.), din care făcea parte și domnia sa, în luptele pentru eliberarea Transilvaniei.

La 25 octombrie 1944, ziua eliberării ultimei brazde de pământ românesc, autorul se afla împreună cu camarazii săi în dispozitiv de luptă la trei km sud-est de orașul Satu Mare. În apropiere acționa o subunitate sovietică din Divizia 133 Smolensk.

Să urmărim alte însemnări, din acest relevant document din vreme de război. Ne aflăm, deci, în ziua de 25 octombrie 1944.

La ora 6.00, R.3 D. primește ordinul de reluare a atacului în vederea interceptării și depășirii căii ferate Sătmărel-Satu Mare, șoseaua Doba-Satu Mare și localitatea Oar, situată chiar la frontiera româno-ungară. Apoi, aveam să pătrundem pe teritoriul ungar.

După o oră de pregătire de artilerie, atacul este reluat mai impetuos ca oricare altul. Deși inamicul a răspuns în aceeași notă, R.3 D. cucerește obiectiv după obiectiv.

La ora 12, șoseaua Doba-Satu Mare este interceptată și depășită; astfel a fost tăiată comunicația inamicului cu Careii Mari. La ora

14 a fost ocupat și ultimul obiectiv de pe teritoriul român, localitatea Oar, după care R.3D. depășind frontiera, pătrunde în orașul Czenger de pe teritoriul ungar, eliberând astfel prima localitate din țara vecină.

Prin ordinul de zi nr. 428/1944 al Armatei 4 române, cele trei regimente de infanterie: 2D. Vâlcea, 3D. Olt și 19 inf. Caracal și Reg. 21 artilerie, componente ale Diviziei 11 infanterie, sunt citate în mod elogios.

La pierderile suferite de R.3D. în primele două etape: cea de acoperire a fruntariilor și asigurarea reggrupării forțelor în Transilvania și cea de destrămare a

rezistențelor germano-ungare de pe Mureș și Arieș se mai adaugă și sacrificiile etapei de urmărire și aruncarea acestora peste hotarele țării, cu încă 14 ofițeri, 14 subofițeri și 584 ostași morți, răniți și dispăruți, iar totalul pierderilor R.3D. se ridică la 30 de ofițeri, 22 de subofițeri și 996 ostași, ceea ce reprezintă 1/3 din efectivul de mobilizare al regimentului.

Pentru aportul meu la aceste acțiuni ale R.3D. am fost decorat cu Ordinul „Coroana României” cu spade și panglică de Virtute Militară, clasa V, în grad de cavalier.

Prin această ultimă acțiune desfășurată de R.3D. pe teritoriul patriei – în colaborare cu celelalte

regimente componente ale Diviziei 11 infanterie: R.2D. Vâlcea, R.19 inf. Caracal și R.21 artilerie -, care a reprezentat o contribuție importantă la încercuirea forțelor inamice din zona Satu Mare, s-au încheiat luptele pentru eliberarea Ardealului de Nord. Urmărirea inamicului a continuat în pusta ungară. R.3D. eliberează în dimineața zilei de 26 octombrie localitatea Porcsalma, iar la ora 10 este în fața localității Szatmar Okeorito, unde plutonul din vârful avangărzii este întâmpinat cu focuri de armă de pe liziera localității, apoi și cu proiectile de aruncătoare de grenade și de artilerie. Oprit într-o poziție favorabilă, Batalionul II/3D, aflat în avangarda R.3D. fixează rezistența inamică, identificând cu precizie locul armelor automate și al aruncătoarelor de grenade.

Se cere sprijinul bateriei de artilerie afectată R.3D. care le neutralizează. În timpul acestei acțiuni, Batalionul I/3D. execută o manevră pe la nord-est și inamicul cedează localitatea, retrăgându-se.

La 24 octombrie, regimentul continuă urmărirea și eliberează localitatea Mate Szalka de unde, întărit cu Grupul 11 cercetare și cu o baterie de tunuri, trece în avangarda Diviziei 11 inf. Apoi, continuă urmărirea inamicului în retragere pe direcția Nagy Dobos.

A doua zi (28 oct.), depășind localitatea Nagy Dobos, R.3D. traversează canalul Crasna pe ruinele podului dintre localitățile Olška și Vitka și înlocuiește R.1 Călărași, care se afla în înclăstare cu forțele inamice la nord de Vitka. Aici este depășit de R.2D. care trece în avangarda Diviziei; R.3D. primește misiunea de a fi flanc-gardă mobilă a flancului drept al Frontului 2 ucrainean și legătură tactică cu Frontul 4 ucrainean.

În ziua de 30 octombrie R.3D. a intrat în localitatea Kis Varda. Aici a beneficiat de câteva zile de refacere.

Armata 4 română atinsese râul Tisa, pe care se instalase în dispozitiv de apărare. Desigur, cu intenții de forțare a acestui important curs de apă. Divizia 1 cavalerie acționa la Kaniar, Divizia 21 inf.

la Dombrad, Divizia 8 cavalerie la Karad și Divizia 18 inf. la Vekzello.

La 5 noiembrie, s-a primit ordinul de marș. Am pornit din Kis Varda, direcția Nyregihaza, circa 70 km, urmând traseul: Kis Varda-Patroha-Gugeni-Demecser-Kemecze-Nyregihaza și în continuare spre localitatea Tisza Lok, încă 20 km. În această localitate, situată la est de Tisa, s-a regрупat toată Divizia 11 infanterie, în vederea forțării și trecerii râului Tisa, la N.V. La 7 noiembrie, manevra de regrupare era terminată. S-au făcut recunoașteri ale punctelor de trecere, precum și rechiziționări de butoaie și scânduri pentru improvisarea porțișorilor de trecere a marelui curs de apă.

În dimineața zilei de 8 noiembrie 1944, ziua Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, înainte de ivirea zorilor, R.3D. începe trecerea Tisei. La nord-vest de Tisa, plaja de debarcare se afla între localitățile Csobay și Tisa Tardos. Întreaga acțiune s-a desfășurat sub un puternic foc al artileriei inamice. Multe din porțișele improvzate din butoaie, pe care s-au bătut în cuie scânduri, au fost lovite și scufundate. Nenumărați ostași au pierit în apele învolburate. Plaja de debarcare era flancată de foc de mitralieră și bătăuță de aruncătoare de mine.

Primul pluton care se avântă în trecerea apei a fost cel comandat de sergentul major T.R. Cioancă Mihai. Era 8 noiembrie... ziua lui onomastică!

Între primele componente ale R.3D., care au traversat marele curs de apă, a fost și statul major al acestui regiment, din care făceam parte. Ajungând cu porțișă pe plaja de debarcare, la câteva minute după cei ce se avântaseră primii în această periculoasă acțiune, am văzut, îndurerat, cel dintâi cadavru întins pe plaja de debarcare: *sergentul major T.R. Cioancă Mihai*.

Cel care, unde apărea, descrețea frunțile și vitaliza energiile.

Cel care fredona cu foc și pasiune *Treceți Batalioane române Carpații, Graiul Neamului. La arme...*

Cioancă Mihai nu mai era decât un imens gol lăsat în sufletele noastre, pe care nu l-a mai putut umple nimeni!...

Incet, încet, tot regimentul a intrat în capul de pod care reprezenta un sector de cerc, cu un arc a cărui lungime nu depășea 1 500 m și o adâncime de circa 120 m. Postul de comandă al R.3D. era instalat chiar în malul râului.

R.3D. se afla între doi dușmani la fel de neîndurători: în față, linia de rezistență inamică, puternic organizată, iar în spate puhoiul de apă de circa 1 000 m lățime, a cărui adâncime depășea 2 metri. Proiectilele artileriei inamice, care cădeau în râu, ridicau trombe uriașe. Suprafața apei se albea cu peștele (cegă) distrus. Dintre cei doi, cel mai de temut era apa Tisei, ce ne împunea un sens unic: „Doar înainte!”.

Ostași români forțând Tisa (p. 39) și în noiembrie 1944, luptând în Munții Hegyalja (Ungaria)

Însă mai întâi trebuia străpunsă rezistența inamicului.

A doua zi, 9 noiembrie, intră în capul de pod și R.2D. Vâlcea și R.19 inf. Caracal. Se dau atacuri peste atacuri, dar inamicul rezistă.

Generalul Edgar Rădulescu, comandantul Diviziei 11 infanterie, este în legătură telefonică permanentă cu comandanții celor 3 regimente aflate în capul de pod creat. Cere să fie pus în legătură directă cu căpitanul de rezervă Iosif Ion, comandantul Companiei 1/R.3D., căruia îi amintește de manevrele lui din celălalt cap de pod de la Oarba de Mureș și nu-i ordonă, îl imploră să încerce și aici ceva asemănător.

În ziua de 11 noiembrie, R.19 infanterie urma să atace în direcția Tisza Tardos, iar R.3D. în colaborare cu Divizia 3 infanterie, care a înlocuit R.2D., trecut în rezerva Diviziei 11 infanterie, trebuia să atace pe direcția Kegyes Hall cota 109-Wess Tania.

Spre surpriza noastră, inamicul ne-o ia înainte. Până să se lumineze, dezlănțuie un atac foarte puternic spre Tisza Tardos, amenințând flancul drept al R.3D. Dar cine manevrează riscă să fie manevrat. Inamicul, amenințând dreapta R.3D., unde se află Batalionul II/3D., a fost contraatacat de Batalionul I/3D., unde comandantul Companiei I/3D. era căpitanul Iosif Ion. Contraatacul s-a produs în flancul drept al inamicului, lăsat descoperit. Au urmat retragerea și pierderea terenului de pe care pornise la atac. Batalionul I/3D. a ajuns, cu compania a doua, până la liziera localității Csobay, apropiindu-se la 200 m de cota 109. Acțiunea Batalionului I/3D. a ajutat mult acțiunea R.19 inf., care a atins liziera localității Tisza Tardos.

Ziua de 12 noiembrie a fost una din cele mai grele din cele 5 petrecute în capul de pod ocupat la N.V. de Tisza Lok. Inamicul a dezlănțuit atac după atac, folosind și tancuri.

Dorobanții au făcut adevărate fapte eroice. Dar, în condițiile atacului inamic cu blindate, hotărâtoare au fost faptele artileristilor Companiei 11 anticar comandată de locotenentul Scurtu – companie trimisă de Divizia 11 infanterie în sprijinul R.3D.

După 8 ore de lupte, Compania I/3D., de sub comanda căpitanului de rezervă Iosif Ion, printr-un atac impetuos, a răsturnat rezistența inamică organizată pe cota 109, unde s-a instalat. S-a distins îndeosebi plutonul comandat de sublocotenentul de rezervă Sașău Augustin.

În dimineața zilei de 15 noiembrie, R.3D. răstoarnă rezistența inamică organizată pe Kegyes Hall cota 109 și înaintează spre N.V., până în apropierea șoselei ce leagă localitățile Kys Tokay și Serencz de la poalele masivului Tokay cu cota 516, care domină toată pusta. Având la stânga Bat. I/3D., această subunitate își încetează marșul abia seara, la N.V. de masiv, în fața localității Tarkzul. Batalionul II/3D., în dreapta dispozitivului regimentului, la vest de masiv, este oprit din marș în pustă, înainte de a atinge șoseaua Kys Tokay-Serencz. La dreapta acestui batalion, R.2D. aflat în flancul drept al Diviziei 11, în extrema sa dreaptă pe râul Tisa, este și el oprit de inamic în fața localității Kys Tokay.

Între 16-19 noiembrie, au avut loc atacuri și contraatacuri de importanță minoră, fără a fi modificat aliniamentul atins la 15 noiembrie.

In dimineața zilei de 20 noiembrie nu se primise nici un ordin de operații. Era o zi calmă, care ne-a permis momente de relaxare. Ne aflăm în adăpostul comandantului R.3D., lt. colonel Neacșu Constantin, toți șefii de birou ai statului major, unde am încins o partidă de 66, cu licitație, când se prezintă agentul de legătură al Bat. I/3D., care raportează că localitatea Tarkzal, situată la nordul masivului Tokay, a fost ocupată de către Compania 1/R.3D., comandată de căpitanul Iosif Ion. Nu ne venea să credem că ceea ce nu reușisem timp de patru zile, cu pregătire de artilerie, a reușit manevrierul căpitan prin surprindere.

În urma acestei victorii, maiorul Afrim Gheorghe, comandantul Batalionului I/3D., a împins și restul Batalionului către N.E., interceptând și depășind șoseaua Kys Tokay-Serencz. A fost astfel posibilă pătrunderea în localitatea Tarkzal, interceptarea șoselei Kys

Tokay-Tokay-Bodrog Keresztur, de pe Valea Tisei și amenințarea cu încercuirea a forțelor inamice ce apărau defileul dintre masivul Tokay cu cota 516 și râul Tisa, unde se aflau localitățile Kys Tokay și Tokay, din zona de operații a R.2D. Vâlcea. Aflat în această situație, inamicul se retrage, părăsind fără lupte localitățile Kys Tokay și Tokay din zona operativă a R.2D., în care acest regiment pătrunde fără lupte.

R.19 inf., de la flancul stâng al Diviziei, profită de cucerirea localității Torkzal de R.3D. și-și împinge și el dispozitivul spre N.E., instalându-se pe cursul inferior al râului Bodrog, un afluent al Tisei. Este ocupată localitatea Bodrog Keresztur, în spatele forțelor inamice, care opuneau o rezistență dărză Diviziei 18 inf. română, ce forșase Tisa la Vencello, cu o zi înainte. Divizia 18 inf. ocupă astfel localitatea Kenezlo și se îndreaptă spre Viss. În această zi trece Tisa, pe la Tisza Lok, și Divizia 6 inf. română. Întregul Corp 6 armată român, deci, având în componență (în ordinea trecerii la vest de Tisa), diviziile: 11, 3, 9 și 6 infanterie, se află la vest de Tisa, gata pentru declanșarea ofensivei de pe râul Hernad, în vederea întoarcerii rezistenței organizate de inamic pe Munții Hegyalya, din fața Corpului 2 armată român, compus din diviziile: 1 și 8 cavalerie și 18 infanterie.

În această manevră de mare amploare, rod al colaborării tuturor acelor care au participat la ea, de la ostaș la general și de la grupa de luptă la armată, sunt evidente trei momente cheie, care au deschis lacătul rezistenței inamice.

1. Fortăreața Tisei, la 8 noiembrie 1944 de către R.3D. și crearea Capului de pod în zona Tisza-Loke-Csobay.

2. Cucerirea fortăreței Kegyes Hall, cota 109, la 15 noiembrie, a cărei cheie a fost făurită de căpitanul de rezervă Iosif Ion, comandantul Comp. I/3D.

3. Eliberarea localității Tarkzal, la 20 noiembrie, a căruia cheie a fost făurită de același maitru lăcătuș, căpitan de rezervă Iosif Ion. ■

(Va urma)

7 APRILIE 1939 - ALBANIA LA RĂSCRUCE

Dr. GELCU MAKSUTOVICI

Dramaticul an 1939 a fost crucial pentru Albania din cauza invaziei italiene de la 7 aprilie, urmată de ocuparea completă a țării și pierderea suveranității naționale (Magazin istoric, nr. 10/1970, 5/1978, 11/1989). A fost printre primele victime ale fascismului, având o evoluție cu totul specială, mai ales din punct de vedere politic, atât în anii 1939-1944, cât și în perioada postbelică, greu de descifrat chiar și de către cei mai buni cunoscători ai istoriei sud-estului european. Putericele contradicții interne în planul social-economic și politic au fost amplificate de interesele marilor puteri în Balcani. Fuga regelui Ahmed Zogu, chiar de la începutul operațiilor militare – care se angajase că va lupta „până la ultima picătură de sânge” –, a sporit starea de spirit deconcertantă a forțelor politice și a populației.

Pentru a înțelege modul în care au fost întâmpinate evenimentele de la 7 aprilie 1939, trebuie să mai precizăm că Albania a fost ultima țară din Balcani care și-a cucerit independența (28 noiembrie 1912) după cinci secole de ocupație otomană. În afara granițelor ei se aflau numeroși albanezi, aproape mai mulți decât în interior. Persistau încă puternice rămășițe feudale în economie și în mentalități. În interiorul noului stat balcanic, trăiau, de asemenea, unele minorități naționale, îndeosebi aromâni și greci. În vreme ce grecii s-au arătat potrivnici italienilor, mai ales după izbucnirea războiului italo-grec (octombrie 1940), aromânii au găsit în italieni „protectori”. Edificator este memoriul Consiliului Național al Românilor din Pind adresat în 1941 lui Francesco Jacomoni – regentul italian din Albania –, în legătură cu crearea unui stat al aromânilor, „Pindo, terra valahorum”.

Debarcarea din zori

În mod simplist, s-a considerat că invazia italiană s-a datorat megalomaniei lui Mussolini sau invidiei sale față de Hitler, care, în martie 1939 intrase în Cehoslovacia. Albania intrase de mult în sfera de influență italiană. Amintim astfel pactul italo-albanez din noiembrie 1926 de așa-zisă „prietenie și securitate” (un fel de protectorat al Italiei). Mai reținem prezența Italiei în exploatarea unor importante zăcăminte de materii prime, de la cupru la petrol, precum și venirea a numeroși specialiști, instructori militari și chiar muncitori. De asemenea circa 10 la sută dintre albanezi erau de confesiunea romano-catolică, legați de Roma. Regele Ahmed Zogu era înfeudat, pentru întreținerea Casei Regale, capitalurilor italiene. Iată doar câteva motive care ușurau invadarea teritoriului albanez și încorporarea acestuia la Italia fascistă.

Contele Galeazzo Ciano, în al său *Jurnal politic* (apărut recent și într-o bună traducere în limba română și din care *Magazin istoric*

a publicat, în premieră românească, o amplă selecție în 1973), oferă informații prețioase pentru radiografierea preliminarilor atacului armat asupra Albaniei. Nici această importantă sursă documentară nu a fost, din motive politice, bine exploatată, într-o coroborare corectă cu documentele de arhivă. Este adevărat că Albania fiind o țară mică nu a intrat prea mult în atenția istoricilor străini, iar în scrierile privitoare la desfășurarea celui de-al doilea război mondial cu greutate se întâlnesc referiri, și acelea nu dintre cele mai semnificative pentru contribuția albanezilor la înfrângerea fascismului.

Revenind la cele petrecute în urmă cu 60 ani, în zorii zilei de 7 aprilie, pe coasta de vest a Albaniei, în porturile Durrës și Shengjin la nord, Vlora și Saranda la sud, au debarcat următoarele trupe italiene: două divizii de infanterie, patru regimente de bersalieri, trei batalioane de tancuri, un grup de care rapide, batalionul special „San Marco”, două batalioane de cămăși negre, un regiment de grenadierii, două grupuri de artilerie de calibru mijlociu, însoțite de două cuirasate, șapte crucișătoare, zeci de torpiloare

și submarine, o mare flotilă aeriană cu bazele în Italia de Sud, în total mai multe zeci de mii de soldați și ofițeri.

Ciano la Durrës

În fața unor astfel de forțe militare bine echipate și instruite, pregătite cu minuțiozitate, se afla armata albaneză ce nu depășea 10 000 de oameni, fără o tehnică de luptă adecvată unor operații de anvergură. În rândul trupelor domneau haosul și dezorganizarea, datorate în principal indolenței guvernanților și lipsei de fonduri în înzestrarea și pregătirea ostașilor. Istoricul albanez Kristo Frasheri sesiza corect că: „Rezistența albaneză a fost repede zdrobită nu atât datorită superiorității inamicului, cât lipsei de arme și muniții”.

Italianii nu s-au limitat la ocuparea porturilor albaneze de la Marea Adriatică și Marea Ionică, ci au pătruns adânc în teritoriul țării. Au continuat să debarce unități ale diviziei alpine „Julia”, diviziile de infanterie „Lupi di Toscana”, „Venezia”, „Arezzo” etc. Efectivul trupelor de ocupație s-a ridicat în scurt timp la circa 100 000 soldați și ofițeri.

În urma unui raid aviatic în timpul debarcării din dimineața zilei de 7 aprilie 1939, contele Galeazzo Ciano scrie: „La ora 7.45 suntem deasupra orașului Durrës. Spectacolul este magnific. Navele de război sunt ancorate în radă, nemișcate și solemne, în timp ce bărcile cu motor, șlepurile, remorcherele care transportă trupele de debarcare, brăzdează portul... La

Durrës nu se observă decât puțină lume. Dar trebuie să existe aici o oarecare opoziție, căci văd grupuri de infanteriști pitite în spatele grâmezilor de cărbuni pentru a apăra portul și îi remarc pe alții care urcă repede colina în șir indian pentru a încercui orașul. De la câteva ferestre se trage”.

Ofițerul britanic David Smiley din SOE (Special Operation Executive) bine informat asupra operațiilor din Albania, care a fost parașutat spre a contribui la organizarea războiului de guerilă în spatele ocupanților italieni și germani, în lucrarea sa *Albanian Assignment* (Misiunea albaneză) avea să scrie: „În ciuda unei rezistențe, mai ales a ofițerului de jandarmi maiorul Abas Kupi, în apărarea Durrësului, puternica armată italiană a cucerit țara, iar regele Zogu și frumoasa lui soție Geraldina au fost siliți să fugă în Grecia împreună cu fiul lor Leka, ce avea doar câteva zile”.

Rugămintele pentru o coroană

Presă românească a urmărit evenimentele. În numărul de duminică 9 aprilie, prima zi de Paște, ziarul *Timpul* dedică în totalitate o pagină sub titlul *Trupele italiene au debarcat ieri în Albania*. În numărul din 12 aprilie, se consemna: „Trupele italiene au ocupat Albania. Rezistența albaneză puternică în primele momente, a fost zdrobită”.

Evenimentele s-au derulat cu repeziciune. După fuga regelui în Grecia, guvernul aban-

David Smiley (x) între luptători din rezistența albaneză

donează destinele țării în mâna ocupanților. Ofițerii albanezi își părăsesc unitățile, iar unii deputați și înalți funcționari adresează scrisori de mulțumire lui Mussolini. Ministrul Curții Regale, Xhafer Ypi, salută pe italieni pentru că „...l-au scăpat de sclavia grea a sângerosului Zogu”.

Ocuparea Albaniei a fost întâmpinată cu indignare de albanezii din străinătate. În Kosovo, zeci de mii de albanezi au fost gata să pună mâna pe arme, dar guvernul iugoslav a închis granițele, împiedicând realizarea acestor inițiative. Albanezii din Istanbul scriau că „le picură sânge din inimă de durere”, că „plângeau cu capul în jos” pierderea libertății și independenței Albaniei. Cei din S.U.A., Franța și alte țări au expediat telegrame Ligii Națiunilor, marilor puteri, solicitând sprijin. În București, un grup de tineri format din arhitectul Spiro Nicolau, studentul Nicolae Djamo și revoluționarul Gaqo Vruho, au vizitat un număr de 60-70 de familii albaneze, înscrind 163 de voluntari care să plece să lupte în Albania. Pe o listă de subscripții au strâns peste 1 400 000 lei ce urmau a fi folosiți pentru transportul și echiparea voluntarilor. O acțiune similară a avut loc și în județul Prahova, sub conducerea patriotului Regep Selim-Novosela, precum și în orașele Constanța, Craiova, Cluj etc.

O consemnare a acestor inițiative o găsim într-un raport al Legației României la Tirana, din aprilie 1939, în care se arată: „Guvernul

italian și-a putut da seama de acest lucru nu numai din agitațiunile maselor albaneze din ajunul agresiunii, dar mai ales din manifestațiunile albanezilor stabiliți în străinătate, care, indiferent dacă erau partizani sau dușmani ai regelui Zogu, au fost unanimi în a protesta, fie în întruniri publice, fie prin ziare sau telegrame, împotriva atacului Italiei contra Albaniei, pe care l-au denunțat lumii întregi drept un act criminal”.

Invadarea Albaniei a fost însoțită de măsuri politice, economice și administrative menite să legalizeze regimul de ocupație. În 9 aprilie s-a creat un comitet administrativ temporar sub conducerea lui Xhafer Ypi. Două zile mai târziu, a fost convocată o așa-zisă „adunare constituantă” care, în prezența contelui Ciano, a proclamat „unirea Albaniei cu Italia” și a hotărât să-l roage pe regele Victor Emmanuel III să accepte coroana Albaniei pentru el și moștenitorii săi. La 16 aprilie, o delegație a „adunării” a oferit „coroana lui Skanderbeg” lui Victor Emmanuel, care a devenit „rege al Italiei și Albaniei și împărat al Etiopiei”. Pentru exercitarea acestor atribuții a fost creată o „regentă absolută”, iar ca regent a fost numit Francesco Jacomoni, fost ambasador al Italiei la Tirana, om devotat lui Mussolini. Pe lângă orice ministru albanez a fost numit câte un consilier italian, care, în realitate, era conducătorul respectivului departament.

Diplomatul albanez Nik Pemna (primul din dreapta), la aniversarea zilei naționale a țării sale (Legația Albaniei din București, 28 noiembrie 1938)

Întrețut interes

Sub pretextul „dualității reprezentanțelor diplomatice și consulare” a fost lichidat Ministerul Afacerilor Externe al Albaniei. A fost elaborată o convenție asupra „egalității în drepturi civile și politice”, potrivit căreia cetățenii italieni aveau în Albania toate drepturile de care se bucurau cetățenii albanezi. S-a accentuat, în mod masiv, pătrunderea capitalurilor italiene, monopolizarea pieței albaneze, a tuturor resurselor naturale, cu predilecție extracția materiilor prime strategice.

În timpul ocupației italiene, albanezii din străinătate au trecut de drept sub jurisdicția oficiilor diplomatice ale Italiei, situație în care s-au aflat și albanezii din România, fapt care a nemulțumit pe unii, îndeosebi cei de orientare antifascistă și antizoghistă, care-l considerau pe Zogu vinovat de tragedia Albaniei. A fost și momentul când s-au produs unele delimitări din punct de vedere politic în rândul comunității albaneze, mai ales că au devenit tot mai vizibile intențiile Italiei de a folosi teritoriul Albaniei ca bază de atac împotriva altor state balcanice. Diplomații români de la Tirana semnalau

într-un raport din 14 aprilie 1939, că „...pentru politica italiană, Albania prezenta un întreg interes: strategic, economic și politic... iar prin stăpânirea țărmului albanez, Marea Adriatică devine un lac italian (mare clausum)...”.

Dacă pentru unii cetățeni ai Albaniei era vizibilă numai jumătatea plină a paharului, având în vedere puterea ce o reprezenta Italia la acea vreme, precum și revigorarea economiei prin penetrația de capital, construirea de șosele strategice, cum au fost cele din partea sudică în vederea atacării Greciei, înființarea Partidului Fascist Albanез ca anexă a celui italian, crearea Institutului de studii albaneze, ca ramură a Academiei Italiei, formarea unui aparat propagandistic în domeniul presei, turismului, înființarea organizației culturale „Dopolavoro” etc., pentru marea majoritate a poporului albanez începea mișcarea de rezistență antifascistă în vederea recuceririi independenței, libertății și suveranității țării. La început timidă, apoi din ce în ce mai virulentă, ea s-a transformat într-un război de partizani, cu formarea unei armate regulate de eliberare națională, ce avea să ducă la eliberarea țării la 29 noiembrie 1944. ■

Expoziție Rigas

Între 24 septembrie și 13 noiembrie 1998 la Atena a fost organizată o mare expoziție documentară

consacrată personalității celui ce a fost Rigas Velistinlis (1757-1798), literat luminat și luptător pentru renașterea patriei sale, Grecia, dar și pentru solidaritatea popoarelor balcanice.

La 200 ani de la moartea celui pe care istoricul Leandros Vranousis (*Magazin istoric*, nr. 3/1981) îl considera „martir al luptelor comune pentru eliberarea națională și pentru colaborarea pașnică a popoarelor balcanice”, expoziția din capitala Greciei a evocat atât viața și activitatea acestui luminat patriot, cât și legăturile sale cu Principatele dunărene.

După cum se știe, Rigas s-a aflat mai mult timp în Principate, ca secretar al domnitorului Nicolae Mavrogheni, profesor la Școala Domnească din București, ori ispravnic al Craiovei.

În sălile Centrului Cultural al Primăriei Atenei, organizației (Primăria și Universitatea din acest oraș, împreună cu Academia Română, Muzeul Național Militar și Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București) au fost reunite o mare varietate de exponate ilustrând universul românesc și balcanic din anii lui Rigas: stampe, desene, hărți, costume, cărți, piese numismatice ș.a.

Un loc important l-au ocupat, bineînțeles, lucrările lui Rigas, între care și 12 hărți ale Dunării.

A fost editat cu acest prilej un elegant catalog, *Rigas și*

Principatele Române (din care reproducem două ilustrații pe coperta III a acestui număr). Tipărit doar în limba greacă, în excelente condiții grafice, albumul-catalog este coordonat de prof. Constantin Svolopouloss, de la Universitatea din Atena, și are un *Cuvânt înainte* semnat de primul Atenei, Dimitris L. Avramopoulos.

Timp de aproape două luni de zile, vizitatorii Expoziției Rigas au avut astfel prilejul să ia cunoștință de pagini însemnate din istoria legăturilor româno-elene din urmă cu două veacuri, când năzuințele de libertate, de colaborare și solidaritate, se cristalizau, urmând să rodească într-o complexă experiență istorică.

Cătălina MACOVEI

MODERNIZAREA AGRICULTURII ETERNUL ÎNCEPUT

T. WEXLER

„Știam că evreii au dat cele mai bune studii despre limba și folclorul românesc, dar nu m-am așteptat să-i văd ocupându-se cu atâta competență și de problemele agricole“. Cu aceste cuvinte Spiru Haret întâmpina apariția unei cărți semnată de un tânăr licean din București. Numele său: Wilhelm Filderman (1882-1963), cunoscut lider al populației evreiești din România, eminent jurist specializat în drept civil și internațional, deputat în Parlamentul României interbelice, ales pe listele Partidului Național Liberal.

Un autor precoce

Totul a început în 1902. În acel an, ministrul Învățământului, Spiru Haret, în marele său efort de modernizare a învățământului românesc, a introdus ore obligatorii de agricultură în școlile sătești și a dispus crearea unor mici ferme școlare pentru lecțiile practice ale elevilor. Încântat de această inițiativă, W. Filderman, pe atunci elev în clasa a VII-a a Liceului Matei Basarab din București, a scris o carte pe care a intitulat-o *Tratat de agricultură practică*, scopul urmărit de tânărul autor fiind acela de „a înlesni întrucâtva, atât trebuințele învățătorilor neinițiați în agricultură, cât și ale elevilor care s-au îndeletnicit de mici cu lucrarea pământului și au puține cunoștințe, nu le au așa cum ar trebui să le aibe, spre a cultiva bine și a realiza o recoltă bună“. Cartea a fost tipărită în Editura Hasefer, proprietate a vărului autorului, omul de cultură H. Steinberg.

N. Andronescu, directorul Școlii de agricultură de la Herăstrău (actualul Institut Agronomic) a primit cu entuziasm lucrarea tânărului licean, considerând-o drept „una din cele mai bune cărți de agricultură scrise în românește“.

În anii ce au urmat, preocupările lui Filderman au rămas constante, făcându-și auzit deseori cuvântul. Astfel, prin intermediul unor articole publicate în presa timpului, și-a exprimat opinii și puncte de vedere extrem de interesante. Într-un articol apărut în *Cronica* din 18 februarie 1907, reevaluând rolul marii proprietăți agricole și felul în care era administrată marea proprietate rurală, el scria: „Este adevărat că țăranul român a fost acuzat de lenevie. Or, nu este, din toate acuuzările și din toate injuriile cu care unii copleşesc pe nedrept pe țăran, nici una mai monstruoasă și mai nelegiuită decât aceasta.“

Țăranul român nu este leneș și ajunge să spulberăm această nedreaptă insinuaere, să arătăm cuiva pe țăranul de pe Domeniile Coroanei. Aproape nu s-ar zice că este frate cu cel de prin alte localități, atât de mult influențează asupra stării morale și materiale a locuitorilor o înțeleaptă și părintească administrare a moșiei“.

În același ziar din 9 martie 1907, când satele românești erau pârjolite de văpaia răscoalelor țăranesti, W. Filderman se ridica împotriva proliferării „debitelor de consum a alcoolului în mediu rural“, nominalizând măsurile ce trebuiau luate „pentru a-l proteja pe țăran de boli, de cărciumă, de camătă, spre a-i asigura bătrânețea prin pensii decente“.

Deși pașii l-au îndreptat spre alte orizonturi profesionale, devenind un maestru în probleme de drept civil și drept internațional, W. Filderman a rămas un pasionat al problemelor legate de progresul agriculturii, dovadă o viziune modernă și extrem de realistă, în pas cu marile cuceriri din acest domeniu. Unele din ideile exprimate de el sunt extrem de actuale. Motiv pentru care ne-am propus să reproducem aici câteva pasaje dintr-o intervenție a sa în Camera Deputaților, din ziua de 20 martie 1928, cu ocazia discutării Legii învățământului secundar. El a expus atunci câteva elemente din programul său de relansare a agriculturii românești.

Agricultura - o chestiune de interes național

„Factorul economic este acela care întotdeauna și în toate timpurile a precedat factorul cultural. Factorul economic este acela care dictează factorul cultural. Factorul cultural nu poate fi abstract, el trebuie să aibă de substrat economia țării...“

Învățământul trebuie să aibă în vedere agricultura și meseriile rurale pentru că agricultura este profesia activă a 80% din populația țării... Într-un stat în care se face reforma agrară, învățământul trebuie să se lucreze altfel decât înainte și de altcineva decât îl lucra înainte. Dacă rămâne stabilit că noi n-am făcut nici un fel de sacrificiu în această direcție, este interesant și instructiv să vedem cum alte țări, chiar cu caracter industrial, s-au îngrijit de această problemă, fiindcă avem totuși un procent însemnat de lucrători agricoli.

Este destul să vă spun că Statele Unite sacrifică 3,3% din totalul bugetului pentru învățământul agricol, ceea ce înseamnă în cifre 118 milioane dolari sau 19 miliarde de lei și că noi, proporțional cu populația și cu sacrificiile pe care le facem, ar trebui să sacrificăm cam un milion și jumătate [de dolari] pentru învățământul agricol. Or bugetul nostru nu sacrifică acestui învățământ decât 65 milioane [lei] adică 3% din ceea ce ar trebui să dăm, proporțional cu ceea ce dau Statele Unite, în acest fel ne putem explica distanța care desparte cele două state...

În loc să fi cheltuit până azi 11 miliarde numai pentru învățământul primar, gimnazial și liceal, ar fi trebuit să vă preocupați și de învățământul tehnic agricol și de cel profesional rural. Dacă s-ar fi întrebuințat pentru acest învățământ și pentru încurajarea agriculturii jumătate sau o treime din suma cheltuită, am convingerea că forța de

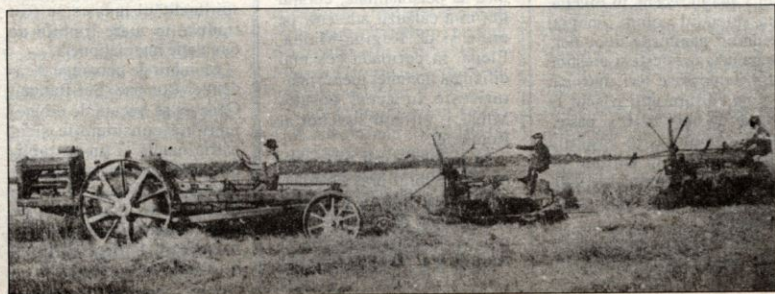
producție a țării ar fi fost cu mult mai bună și că până azi am fi avut același număr de școli, pe care îl avem, însă ele ar fi fost ridicate de o țară îmbogățită din plusul de bogăție rezultat din învățământul profesional rural, dintr-un surplus de export important, în loc ca ele să se fi construit cu

banii luați din nevoile vitale ale țării... Este absolut necesar să se stimuleze producția agricolă și aceasta nu se poate face decât prin intervenția și cu ajutorul guvernului. Este vorba de credite agricole, care de la război încoace aproape nu există la noi...

Experiența altora

Încercând să convingă, W. Filderman nu ezită să aducă în discuție exemplul altor state în care agricultura se bucură de atenția guvernelor respective. „Am citat legile franceze, engleze, turcești, poloneze și americane, care încurajează agricultura, punând la dispoziție împrumuturi (cu 1% până la 3% dobândă pe an) țăranilor în general și absolvenților școlilor de agricultură în special, atunci când la noi țăranul plătea cooperativelor și băncilor populare 12-24%, iar cămătarilor 30-40%, iar absolvenții școlilor de agricultură ies cu diploma în buzunar, dar fără nici un ban în buzunar, așa că nu din vina lor ci din nepriceperea factorilor de răspundere, ei sunt siliți să abandoneze profesiunea...”

Două ipostaze ale agriculturii românești sau lungul drum de la secerișul manual la mecanizare

Sunt citate o serie de exemple din Franța, Anglia, S.U.A., Turcia privitoare la încurajarea dezvoltării agriculturii. „Și nicăieri mai mult ca la noi, intervenția statului nu se impune mai puternică. În adevăr, reforma agrară a luat pământul de la proprietar, care avea și cultura tehnică și capitalul necesar, și l-a dat țăranului care nu are nici cultura tehnică și nici capitalul necesar... Pentru a remedia această stare de lucruri am propus constituirea unei case a refacerii naționale, alimentată fie dintr-un împrumut de 25 miliarde, fie dintr-un impozit extraordinar de 10% cu care s-ar fi majorat toate impozitele directe sau indirecte ale statului, județelor și comunelor pe timp de 3 ani și care ar fi dat 24 și jumătate de miliarde... Acești bani nu erau dăruți, ci împrumutați, ei urmau să fie restituiți statului în decurs de 10 ani, cu o dobândă de 1-2% pe an“.

În încheiere, dorim să arătăm că aceste idei n-au rămas doar în patrimoniul teoretic al problematicei agriculturii românești din perioada interbelică. Unele dintre ele au fost transpuse în practică în rândul agricultorilor evrei din România. În ciuda unor prejudecăți, în unele localități din Transilvania de Nord și Basarabia au existat mulți evrei care s-au ocupat cu agricultura, muncind pământul ca proprietari individuali sau întovărășindu-se după modelul occidental. Pentru acești agricultori W. Filderman a creat bănci agricole cooperatiste subvenționate de JOINT și care creditau pe agricultorii evrei contra unor dobânzi de 1-3%. Aceste bănci au fost naționalizate, trecând, după 1948, în patrimoniul UCECOM, iar agricultorii forțați să intre în gospodăriile agricole colective organizate de puterea comunistă. ■

„Rabinul Șafran, maestrul meu“

Cu aceste cuvinte își începe mărturia doamna Ruth Dreyfus, președinta Consiliului Federal al Elveției – cea mai înaltă funcție publică din Țara Cantonalor – despre Marele Rabin al Genevei, dr. Alexandru Șafran. Anul trecut s-au împlinit 50 de ani de când compatriotul nostru, după ce a fost alungat din țară de către autoritățile comuniste, a devenit lide-

Împreună cu ultimul suveran al României, Mihai I, la New York

rul spiritual al comunității evreiești din cunoscuta metropolă a păcii. Cu acest prilej a apărut recent, în Elveția, un splendid volum omagial reunind gândurile unor personalități evreiești și creștine din numeroase țări, întrucât faima cărturarului născut la Bacău în anul 1910 și păstoriind comunitățile israelite din România în calitate de Șef-Rabin în perioada 1940-1947, a cuprins toate meridianele.

Este notoriu aportul hotărâtor al doctorului Alexandru Șafran în salvarea unei mari

parți a populației evreiești din România în timpul prigoanei antisemite. „Puterica sa personalitate, curajul lui, m-a călăuzit adeseori pe mine și pe Regina-Mamă, Elena, în perioada cea mai dificilă a domniei mele“ mărturisește în acest volum, Mihai I, ultimul suveran al României.

În îndelungatul său rabinat în celebrul oraș elvețian, Alexandru Șafran a izbutit să-i apropie pe evrei și creștini, să-și atragă respectul și admirația a numeroși prelați catolici, ortodocși și protes-

tanți. Cardinalul Roger Etchegaray, desemnat de Vatican drept președinte al Consiliului Marelui Jubileu al anului 2000, își destăinuie mulțumirea de a fi cunoscut un „maire intelligent“ al lumii contemporane, un părinte spiritual al oamenilor, indiferent de credința lor religioasă. Participând prestigios la întâlnirile interconfesionale internaționale, doctorul Șafran – amintește volumul omagial – este un erudit strălucit, un gânditor original, ale cărui scrieri consacrate spiritualității iudaice au fost traduse în toate limbile de circulație internațională.

Membru de onoare al Academiei Române, Șef-Rabinul Genevei se bucură de o bine meritată considerație și în patria natală și țin să subliniez că doar revista *Magazin istoric* a publicat în întregime textele interviurilor de larg răsunet ale doctorului Alexandru Șafran, difuzate de Televiziunea Română.

Manase RADNEV

ISTORIA ȘI PUTEREA

„Invidia gloriae comes“ (Invidia însoțește gloria), expresie rostită de istoricul roman Cornelius Nepos, cu referire la marii comandanți militari din Antichitate, a făcut – în timp – o strălucită carieră.

Pot arhivele răspunde la toate întrebările noastre? Cu siguranță, nu. Numai istoricul este cel care le descifrează sensurile, le interpretează, și – în ultimă instanță – face muncă de creație, oferă răspunsurile. Evident, demersul lui presupune onestitate.

Rudolf Pihioia, directorul Arhivelor de Stat din Rusia, numit în această funcție în octombrie 1990, este deopotrivă istoric și trezorier de arhive. Având miera în față, ursul n-a putut rezista pitei.

La sfârșitul anului trecut, Rudolf Pihioia a publicat un amplu volum, intitulat *Istoria și puterea. 1945-1991*. Fiind specialist în istorie contemporană, el și-a axat cercetarea pe cea mai dureroasă

experiență a țării lui, comunismul. După puciul din august 1991, milioane de dosare din arhivele Biroului Politic al P.C.U.S., KGB, Sovietului Suprem al Rusiei, ministerelor și departamentelor desființate au fost incluse în marele fond al Arhivelor de Stat, devenind accesibile. Odiisei acestui fond, care între timp, parțial s-a închis – din varii motive – *Magazin istoric* i-a dedicat un articol special (nr. 5/1997).

Cum se prezintă deci istoria U.R.S.S. în anii 1945-1991? Ca o luptă necontenită pentru putere. Puterea fixa obiectivele și reperele ideologice, ba chiar anticipa cercetările istorice ce urmau a fi depozitate în arhive. Concluzia lui Rudolf Pihioia: în toți acești ani de după război, Rusia a fost condusă de o

oligarhie ce nu a depășit 3 000 de persoane, legate prin interese comune și întreținând o relație de dependență. Asta a și fost istoria Rusiei în acei ani. Rețeaua de telefoane speciale, de pildă, a avut numai 600 abonați.

Operația de urmărire a mareșalului G.K. Jukov, începută încă din 1939 de Ministerul Securității Statului, constituie obiectul Dosarului „Uzel“. Pentru a-l compromite, mareșalului i se pusese apăratură de ascultare peste tot: în apartament, în vila din afara Moscovei, în mașină, în casele rudelor și cunoștințelor. Mobilul acestui demers: cea mai banală și distrugătoare invidie. Invidie la nivel înalt. La 9 iulie 1946, pe baza acestor convorbiri ascultate, Jukov era acuzat că „și-a pierdut orice

urmă de modestie, este ros de ambiții personale, și-a atribuit, în discuțiile cu subordonații, elaborarea tuturor marilor operații ale marelui război pentru apărarea patriei“.

Evident, cel „furat“ avea grijă să și le revindică el. La o întrunire cu activiștii politici din armată, mareșalul afirmase, de pildă – și denunțatorii înregistraseră – că „de 40 de ani ne-am obișnuit să batem câmpii; ne-am pierdut mirosul, ca pisicile bătrâne“... sau că „vietnamezii încă din timpul războiului cu americanii nu ne mai puteau suporta“.

Generalul-colonel Vasili N. Gordov, erou de la Stalingrad, se lamenta în fața altui general, loțitiitorul lui, și a soției: „Pe mine mă va trage în jos faptul că am fost ales deputat. Asta-i moartea mea. Am cutureiat țara și am văzut atâta suferință, un adevărat coșmar. Parcă sunt alt om. Pur și simplu nu pot să-mi revin“. Nici n-a mai fost nevoie. În 1951 a primit un glonț în cap și mult mai târziu a fost reabilitat. *Convorbirile generalilor* reprezintă un capitol aparte al cărții lui Rudolf Pihioia.

Arhiva a păstrat și perchezițiile făcute acasă la V. Abakumov, fost ministru al Securității: numai aparate de radio s-au găsit 13; deținea două apartamente, unul pentru familia legitimă, celălalt pentru femeia iubită, pentru care, ca să-i asigure o locuință confortabilă, dislocase 16 familii. Cine rezistă ispitei de a abuza de putere? Acasă la fiul unui colaborator al lui Abakumov, A. Sverdlov, trona un întreg arsenal de diversiune: otrăvuri, materiale explozive, pistoale automate, grenade. Arhivele au... înregistrat.

Temutul Beria însuși, personificarea răului, deși au existat și alții cel puțin la fel de răi – este de părere Rudolf Pihioia –, s-a aflat și el în

vizorul organelor de supraveghere. Mama lui a avut montate microfoane în casă, la Tbilisi, soțul surorii lui la fel.

Istoricul raport al lui Hrușciiov la Congresul XX al P.C.U.S., din 1956, are și el povestea lui. A fost întocmit de mai multe persoane, fiecare motivată în felul ei, după care textul s-a făcut nevăzut. Nu se păstrează în arhive.

Gorbaciov este prezent și el în arhivele statului rus și în carte. Aflăm astfel explicația sprijinului acordat de bătrânul stalinist A.A. Gromiko ascensiunii lui Gorbaciov. Au intervenit pentru el fiul lui Gromiko, reformatorul A.N. Iakovlev și actualul prim-ministru E.M. Primakov. Aceștia trei au reconciliat două linii aparent incompatibile din P.C.U.S.: cea dură (Gromiko) și cea reformatoare (Gorbaciov).

Dacă 1998, spre sfârșitul lui, a adus sub lupa cercetătorilor ruși acest fond de arhivă comentat și interpretat, anul 1999 se anunță și mai dărnice: fondul Stalin (1 705 dosare, aproape 100 000 pagini), aflat în Arhiva Președintelui Rusiei, va fi transferat Arhivelor Federale Publice. Pentru prima oară aspecte strict personale din viața lui Stalin, corespondența sa, fotografii, dar mai ales documentele pe care le-a citit liderul de la Kremlin, cu rezoluțiile, observațiile, apostilele, instrucțiunile și indicațiile sale, vor fi puse la îndemâna istoricilor și a serviciilor secrete. Rapoartele agenților ce îl avertizau pe Stalin din străinătate despre iminenta declanșare a războiului s-au publicat, dar niciodată cum a reacționat el concret, ce a notat după lectura raportului. La peste 50 de ani de la evenimentele era timpul să se afle. ■

Florentina DOLGHIN

O carte de căpătâi

Academicianul Virgil Cândea continuă, cu o răbdare de benedictin, opera de a strânge laolaltă o *Mică enciclopedie de creații românești și de izvoare despre români în colecții din străinătate*. Volumul doi din *Mărturiile românești peste hotare*, apărut anul trecut la Editura Enciclopedică, acoperă, în ordine alfabetică, țările începând cu India și terminând cu Olanda. De asemenea, și un supliment pentru primul volum, Albania-Grecia.

Orice lucrare este perfectibilă. În mod sigur, cu timpul, se vor găsi prin mari biblioteci sau prin arhive particulare mărturii românești ce au putut scăpa cercetărilor de o viață ale academicianului Virgil Cândea. Sigur este însă faptul că un asemenea efort de căutare și înregistrare a trecerii românilor pe alte meleaguri rămâne în primul rând ca idee, un fapt unic în istoriografia românească și, din câte știm, și în cea universală. Pe cât de mare a fost efortul de a întreprinde acest prim demers, pe atât de ușor îi vine celui ce se apleacă asupra unui domeniu anume să găsească imediat trimiterile de care are nevoie. Iar de adăugat și completat, după ce greul a fost făcut, va fi și mai ușor. De altfel, însuși autorul este conștient că opera sa poate fi continuată, dovadă acest supliment ce însoțește volumul II.

Să îi urăm academicianului Virgil Cândea sănătate și putere de muncă pentru a reuși să ducă la bun sfârșit această operă fundamentală a culturii române.

Ziua de lucru s-a terminat. Pentru mine însă, abia începe: pornim din Kremlin spre vila Barviha-4, aflată în împrejurimile Moscovei. Este o casă construită în 1985, special pentru Gorbaciov, unde, practic, a stat, fără a mai locui la reședința sa „de bază” din Moscova, de pe strada A. Tolstoi.

Sunt în mașina „Zil”, în jargonul nostru numită „lider”, pentru că este „deschizătoarea de drum”.

După mașina prezidențială urmează „Zil”-ul poreclit „scorpion”, el fiind pe post de „berbec”. „Scorpionul” dispune de posibilități excelente de manevră. Cea de-a patra și ultima mașină este „Zil”-ul colonelilor – cei ce poartă renumita valiză cu „butonul nuclear”.

Sunt gata de luptă, cu pistolul automat în mână. În dreptul cinematografului „Hudojestvenni”, dată fiind aglomerația, trebuie redusă viteza. Este locul cel mai

ghere”, îndepărtată sau apropiată, dar totul se făcea cu atâta discreție, încât se întâmpla ca ei să nu observe, deși, probabil, presupuneau. În orice moment din zi sau din noapte, dacă M.S. întreba: „Unde este Irina?”, imediat i se raporta cu precizie și în detaliu.

El știa totul despre Anatoli, mai ales de ce acesta stătea uneori ceasuri întregi în garaj. De aceea M.S. avea deseori discuții cu el despre *Abstinența de la alcool – o normă de viață*.

O ZI DIN TREI LÂNGĂ GORBACIOV

În 1993 cotidianul Moskovskie novosti a publicat în exclusivitate extrase din memoriile lui Ivan Kasimov (40 de ani), pseudonimul sub care se ascunde unul dintre cei care i-au asigurat paza lui M.S. Gorbaciov, din 1986 până la demisia șefului statului sovietic (29 decembrie 1991).

Timp de aproape cinci ani, Kasimov l-a însoțit, în fiecare a treia zi, pe Gorbaciov atât în țară, cât și în străinătate.

IVAN KASIMOV

Băieții de la Direcția V

Șeful se află în al doilea autoturism blindat. Nici măcar un aruncător de mine nu l-ar putea străpunge!

Alături de Mihail Gorbaciov (M.S.) stă Vladimir Medvedev (șeful pazei). Cu Gorbaciov mai urcă soția sa, Raisa Mihailovna (R.M.), și, mai rar, vreun colaborator apropiat (Șevardnadze, Iakovlev). Aceasta numai în cazul în care lucruri importante au rămas nelămurite la Kremlin sau la Staraia Ploșciad (sediu fostului C.C. al P.C.U.S.). Gorbaciov nu invita niciodată la Barviha. Cum se punea la punct ceea ce trebuia clarificat, pasagerul cobora.

vulnerabil. Aici sunt mulți „băieți” de la Direcția V a KGB. Ei sunt amestecați în mulțime, dar la cea mai mică suspiciune sunt gata de acțiune.

M.S. cere să i se facă legătura cu fiica. Nu trece nici un minut și el poate vorbi cu Irina, indiferent de locul în care s-ar afla. În toți acești ani, Irina s-a deplasat cu mașina soțului ei, Anatoli, un autoturism marca „Jiguli”, de culoare asfaltului umed. Este drept că Anatoli îl cam bușea și atunci la uzină se făcea o comandă specială pentru aceeași mașină și aceeași culoare. Practic, tot timpul, fără excepții, Irina și Anatoli erau urmați de o mașină, „pentru suprave-

Viață de pustnic

Cu o viteză de 200 km/oră ne îndreptăm spre vila de la Barviha. De jur-împrejur este o pădure de pini. Fără a fi prea înaltă, vila este destul de spațioasă, cu un mic bazin de înot, cu o încăpere cu cămin, o mică sală de cinematograf, două dormitoare la primul etaj, un birou și sufragerie. Și încă un tribut al tradiției nomenclaturiste: sala de biliard. M.S. n-a folosit-o niciodată. El nu juca nici un fel de jocuri, ignora orice fel de sport. Singurul lucru care-i făcea realmente plăcere era să înoate liniștit, să se desfete în apă, mai ales dimineața, înainte de începerea programului de lucru.

Cu Ronald Reagan (în 1986)

Casa era împărțită în două: prima aparținea în exclusivitate lui M.S. și R.M., iar cealaltă membrilor familiei: Irina, Anatoli, nepoatele Xiușa și Nastenka. Uneori veneau mama și sora Raisei Mihailovna. Nici un oaspete, nici un fel de distracții zgomotoase. O viață de pustnic.

Un personal de serviciu puțin numeros, servibil, care aparținea Direcției IX a KGB (inclusiv îngrijitoarele). Firește că toți aveau și grade militare. Spre exemplu, intendenta era sergent. Femeile veneau să lucreze aici nu atrase de salariu sau faimă (acestea sunt pure fabulații), ci mai ales pentru avantajele oferite: bunăoară, se putea ieși la pensie la patruzeci de ani.

În apropiere de vilă, într-un hangar, erau două tancuri-unicat (probabil că și astăzi mai sunt acolo); fără gură de foc, dar cu calități deosebite de deplasare, pe orice fel de teren. În interiorul lor era plăcut: fotolii și o atmosferă ce aducea cu cea din salonul aeronavei prezidențiale. Tancurile serveau ca adăpost, în caz de atac nuclear. Ambele tancuri au fost verificate din punct de vedere al rezistenței la radiații în zona Cernobil. Un tanc pentru M. Gorbaciov perso-

nal, celălalt pentru membrii familiei sale.

Din rațiuni de securitate, vila nu a putut fi amplasată chiar lângă râu, deși locurile sunt deosebit de pitorești: „O Elveție rusească”. Din aceste considerente, s-a construit un canal de deviație de la râul Moscova până la reședință. Pentru ca intrușii să nu poată ajunge înot la vilă, s-a fixat un grătar special. În canal erau aduse în permanență specii rare de pești pentru pescuit.

Dar M.S. mergea la pește extrem de rar și atunci numai pentru a se retrage în singurătate. Nu știa ce înseamnă să fii împătimit de pescuit. De altfel, în afară de pasiunea politică, el nu avea alte pasiuni. Nu mergea la vânătoare, ceea ce nu cadra cu imaginea secretarilor generali sovietici. Dacă Brejnev stătea cu săptămânile la rezervația de vânătoare de la Zavidovo, Gorbaciov a fost acolo o singură dată, în 1985, ca să se pregătească pentru un congres al P.C.U.S.

Grătarul pus la canalul de deviație era o nimica toată pe lângă aparatul cu care era înșesat teritoriul reședinței, în scopul evitării vizitatorilor nepoțiți. O cameră de luat vederi observa în permanență

aleile parcului – locul pentru plimbări nocturne. De jur-împrejur erau reflectoare. Un sistem de semnalizare era fixat pe gard. La jumătate de metru de pământ era întinsă sârmă ghimpată: cum era atinsă, un semnal dat instantaneu la pupitrul ofițerului de serviciu anunța nu numai infracțiunea, ci și vinovatul: câine, pasăre sau om. În plus, exista și semnalizarea luminooasă...

Și cu toate acestea, o femeie simplă a reușit să le depășească. Se pare că ea dorea să-i ceară lui M.S. să intervină în favoarea fiului ei arestat. Dragostea de mamă a mânat-o să facă ceea ce noi oamenii de pază excludem, și teoretic, și practic. Femeia a dormit în pădure, a săpat sub gard o mică deschizătură, prin care s-a strecurat. Am depistat-o când era chiar în apropierea vilei.

În casa Gorbaciovilor erau multe tablouri, cadouri și cărți. Dar dacă volumele aparținneau în principal Irinei, toate celelalte lucruri erau proprietate de stat. Când a trebuit ca Gorbaciovii, la 29 decembrie 1991, să părăsească în mare grabă casa, M.S. n-a putut lua nimic de aici, cu excepția cărților fiicei sale.

Președintele demisionar se muta în vila ce purta numele „Râul Moscova-5”. Chiar înainte de Anul Nou 1992, la Barviha sosea familia Elțin.

Raisa la Madrid

Pentru M.S. ziua de odihnă era sâmbăta. El intra în saună, unde stătea multă vreme. Seara viziona invariabil un film în sala de cinematograf. Gusturile lui M.S. erau diferite: putea să vadă o peliculă de război, cu detectivi sau o melodramă. Familiei îi plăcea în mod deosebit serialul italian *Caracatița*.

La cumpăna anilor 1988-1989, Gorbaciov lucra și mai mult, deși, anterior, se părea că mai mult decât atât nu s-ar fi putut. A început să lucreze și sâmbăta. Numai plimbările nocturne prin curte, când începuse să presimțea căderea sa politică, nu erau abandonate.

Inițierea acestor plimbări era întotdeauna Raisa Mihailovna. Gorbaciov lăsa costumul, lua o cină frugală, se îmbrăca într-o ținută sportivă și pornea la plimbare cu R.M. N-avea nici o importanță cât era de târziu:

toare. R.M. era un interlocutor activ.

În general, au circulat multe zvonuri despre „prima doamnă“, dar unele dintre acestea sunt pure fantezii. Părerea că R.M. se amesteca în treburile politice nu este lipsită de temei. Îmi amintesc cum R.M., aflată pe alee, în timpul unei plimbări, încerca să-l convingă pe soțul ei să numească pe cineva într-o funcție. Ea insistă. În final, M.S. n-a mai rezistat, a făcut un gest cu mâna și a spus: „Mama ei de treabă, o să mă descurc eu cumva cu ministrii

atunci R.M. era cu totul alta. Făcea plimbări pe bicicletă în afara orașului, vorbea cu cei din jur, se comporta absolut firesc.

Đin păcate, eu am găsit-o schimbată, capricioasă, cu toane. Pentru aceasta ar trebui să aducem mulțumiri anturajului. De câte ori n-am auzit voci întrecându-se în complimente. Dar parcă numai ei au fost! Un distins diplomat îi spunea: „Vai ce engleză vorbiți! Exact cu accentul de New-York!“.

Dacă M.S. era punctual, R.M. întârzia mereu. Când erau în străinătate și se pregăteau pentru vreo recepție oficială, M.S. își aștepta de obicei soția. Teribil de greu își alegea rochia pe care să o îmbrace. Ținea extrem de mult la ținuta ei.

Sunt multe versiuni despre felul ei cheltuiitor de a se comporta în străinătate. În deplasările peste hotare am fost adesea în preajma R.M., dar nu-mi amintesc așa ceva. Mai mult: ea nu lua cu sine nici cartea de credit și nici măcar actele ei de identitate.

Erau și situații în care, folosindu-se de acea atenție de care se bucura, în mod firesc sau nefiresc, alegea câte un mic magazin unde intra „să privească“.

La Madrid – una dintre ultimele călătorii oficiale în

Cu François Mitterrand, la Paris (octombrie 1985)

miezul nopții, unu sau două noaptea. Și iată-i mergând cu pași repezi, o oră, două, vorbesc și nu se plictisesc...

Iar eu trebuie să-i urmez, pentru a-i apăra în caz de nevoie sau dacă plouă, să le dau umbrele. Nu trebuia să am sursă de lumină, pentru a nu-i deranja, motiv pentru care mergeam în spatele lor sau lateral, prin tufișuri, firește, la o distanță rezonabilă. Spun acestea pentru că surprindeam și frânturi din discuțiile lor.

Chiar și de departe, discuția lor nu aducea cu dialogul dintre doi soți. M.S. relata soției sale despre evenimentele de peste zi, își împărtășea neliniștile, planurile pentru zilele urmă-

mei“. Așa ceva, adică înjurături, profera rar.

Colegii mei care lucraseră cu Gorbaciovii, înainte ca M.S. să devină primul om în stat, își amintesc că pe

În Caucaz, cu Helmut Kohl

După puciul din august 1991, Raisa Maksimovna, vizibil marcată, se întoarce la Moscova

calitate de „primă doamnă” – R.M. a dorit să viziteze un magazin de parfumerie. A intrat și și-a exprimat uimirea față de prețurile foarte mari. Considera, probabil, că patronul îi va oferi flaconul cu parfumul admirat. De data aceasta n-a ținut. Atunci, R.M., contrariată, s-a întors spre șeful protocolului, Vladimir Șevcenko, care ținea și diurnele membrilor delegației în timpul vizitelor oficiale (de altfel, aceleași funcții le îndeplinește și pe lângă Elfin). Șevcenko n-a putut să o refuze.

Un alt obicei în aceste deplasări era vizitarea unei renumite cafenele. Aici R.M. nu avea nici o vină. În programul alcătuit de gazde, figura întotdeauna și „o ceașcă de cafea” la o cafenea, amplasată într-un loc cu renume. În toate capitalele pe care le-au vizitat

Gorbaciovii, așa ceva n-a lipsit din program.

Duet Helmut-Mișa

Cu colaboratorii săi M.S. era în relații de „tu”, inclusiv cu oameni mult mai în vârstă decât el. De câte ori nu mi-a fost dat să aud cum Aleksandr Iakovlev [membru al Biroului Politic, cu 8 ani mai mare decât M.S.] i se adresa cu „Mihail Sergheevici, încă o știre pentru dumneavoastră...”, iar acesta îi răspundea: „Mulțumesc, vorbesc cu tine ceva mai târziu”.

M.S. era un om politic, dacă n-ar fi fost această tutuire care zgăria la ureche, dar care era explicabilă: tributul secretarului de partid.

Acest tribut dispărea atunci când se afla într-un cerc restrâns. Atunci el devenea sufletul întâlnirilor. Așa ceva se

întâmpla foarte rar, dar când se întâmpla, M.S. „își dădea drumul”.

La masă M.S. avea un râs molipsitor, povestea adesea despre copilăria și tinerețea sa. Întotdeauna spunea: „Sunt un băiat de la țară, un combiner”. Rostea aceste cuvinte fără emfază, sincer și mândru de originea sa. Câteodată spunea câte un banc pe seama sa, în vogă la acea oră în popor. Colecția de anecdote despre el se completa mereu...

Lui M.S. îi plăcea să mănânce, dar fără a fi gurmând, fără a avea preferințe pentru ceva concret. Anumite rețineri se impuneau, din cauza unui diabet zaharat. De băut, bea foarte puțin: ceva coniac și vinuri albe. Îi făcea realmente plăcere însă să bea ceai cu lapte de Mojaisk. Uneori, își vărsa tot oful în cântece.

Cu puțin timp înainte de demisia sa, s-a întâlnit, în apropiere de Kiev, în fosta reședință a lui Vladimir Șerbițki [fost prim-secretar al C.C. al P.C. din R.S.S. Ucraineană], cu Helmut Kohl. Între ei se stabiliseră în acea perioadă relații aproape amicale. Își spuneau pe nume: Helmut și Mișa.

Într-o zi, când discutau despre una, despre alta, pentru că problemele politice fuseseră deja puse la punct și fiecare dintre ei avea presentimentul că, probabil, se întâlnesc pentru ultima oară, M.S. a început brusc să cânte. Mai întâi cântece ucrainene, apoi rusești de prin părțile natale, din regiunea Cuban. Fără să înțeleagă cuvintele, blajinul Kohl, înduioșat, încerca să-ți țină isonul. Au stat așa multă vreme, iar eu auzeam pentru ultima oară glasul baritonat, profund și catifelat, al lui Gorbaciov. ■

Versiune românească de Mioara NANU

DIN TRECUTUL CROAȚIEI

GEORGES CASTELLAN

Profesorul francez Georges Castellan, de la Universitatea Paris III (INALCO), vicepreședinte al Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene, cunoscut istoric și vechi prieten al României, a publicat recent o nouă carte, *La Croatie* (în colaborare cu Gabor Vidan, de la Universitatea din Zagreb), pe care a avut amabilitatea să o expedieze – însoțită de cordialele sale omagii – redactorului nostru șef, dr. Cristian Popișteanu. Ne bucură să o putem prezenta cititorului român.

De ce Croația? Să amintim numai câteva dintre țările a căror istorie îl pasionează de foarte mulți ani pe Georges Castellan și atunci vom înțelege că un nou stat independent, desprins din Iugoslavia, devenit membru O.N.U. din mai 1992, nu putea „să scape” prolificului cercețător. Așadar, înaintea Croației în „panoplia” Georges Castellan s-au aliniat titluri ca: *La vie quotidienne en Serbie au seuil de l'indépendance*; *L'Allemagne de Weimar* (1918-1933); *Dieu garde la Pologne: histoire du catholicisme polonais* (1794-1980); *Histoire des Balkans, XIVe-XXe siècles* (tradusă în șase limbi); *Le monde des Balkans*; *Histoire des peuples de l'Europe centrale*; *La Bulgarie*; *La Sloveenie*; *L'Albanie*. **România** a fost și ea o răsfățată a profesorului francez: i-a dedicat două lucrări: *Histoire de la Roumanie* (în două

ediții) și *History of the Rumanians*, apărută la New York.

Revenind la Croația, să-i amintim cititorului câteva coordonate: fostă republică a Federației Iugoslave, acoperă 56 610 km² și este locuită de 4 784 000 locuitori (conform recensământului din 1991). Față de Franța, țara cea mai la îndemână pentru comparație lui Georges Castellan, ea reprezintă a zecea parte ca suprafață și a 12-a ca populație, iar între țările europene ca densitate a populației (84 loc./km²), se situează între Danemarca și Finlanda.

Pe hartă, Croația arată ca un V culcat, de la vest la est, și are o dispunere ciudată în arc de cerc în jurul Bosniei-Herțegovina. S-a impus Europei prin pitoreștiile ei orașe porturi de la Marea Adriatică, Rijeka, Split, Dubrovnik, cu superbe-le-i insule, insulițe și stânci calcaroase, prin clima blândă, și mai ales prin frumusețea Zagrebului, capitala actuală și totodată centrul intelectual și politic al mișcării naționale croate în veacul XIX, situată lângă așezarea romană *Civitas Andantomensium*.

Râvnit de Veneția, Ungaria, Italia, Imperiul otoman, teritoriul acestei țări a avut dintotdeauna o populație curajoasă, uneori chiar violentă. Vreme de 900 de ani tragici, între 1102 și Tratatul de la Versailles, ea s-a manifestat neostoit, prin revolte și comploturi, în vederea câștigării independenței.

Să urmărim cu cât succes.

Monumentul cneazului Tomislav

Bizantini, franci, venețieni...

Înainte de sosirea croaților, actualul lor teritoriu a fost locuit de illiri, celti, greci și romani. Cei din urmă și-au făcut apariția în regiune la sfârșitul secolului III î.e.n., dar nu au ocupat-o decât în anul 9 e.n., când au înăbușit o revoltă a populațiilor illire. Au organizat atunci provincia Dalmația, pe care au înzestrat-o cu drumuri, așezări și numeroase monumente. Vestigiile acestei epoci abundă (sarcofage, inscripții etc.), dar două dintre ele, cele mai importante, sunt magnificul amfiteatru din sec. I de la Pola (Istria) și palatul lui Dioclețian de la Split (fost Spalato), în care împăratul – născut în această regiune – a murit în anul 305 e.n.

După căderea Imperiului Roman de Apus (476), zona a fost invadată și traversată de triburi germanice – goți, gepizi și lombarzi –, apoi a trecut sub autoritatea Bizanțului.

Între popoarele slave indoeuropene ce au coborât din nordul Carpaților spre Mediterana, în sec. VI și VII, s-au aflat și croații. Numele lor pare a fi de origine iraniană. Putem presupune că o populație persană a dominat triburile slave, cărora le-a lăsat numele. Cert este că istoricii bizantini cunoșteau o Croație Albă, în nordul Carpaților, în provinciile Galiția și Rutenia. Împăratul bizantin Herakleios I (610-641) i-a solicitat pe croați să-i împingă pe avari, care stăpâneau Panonia. Zis și făcut. Aceștia au tra-

versat granița Moraviei și s-au stabilit în sud-vestul câmpiei ungare.

La sosirea lor, populațiile romanizate s-au refugiat în orașele de pe coastă și din insule: la Split palatul lui Dioclețian a servit drept nucleu pentru orașul medieval. În 810 Carol cel Mare, noul împărat al Occidentului, și-a dis-

Interior din Palatul lui Dioclețian, de la Split

putat cu Imperiul bizantin stăpânirea asupra Dalmației și, la pacea de la Aix-la-Chapelle (812), Bizanțul a recunoscut suveranitatea francă asupra regiunii, cu excepția orașelor de pe litoral și a insulelor care formau o „themă” (unitate administrativă cu caracter militar) sub administrarea unui „strateg” bizantin, cu reședința la Zara (Zadar). De unde și dubla influență, a Italiei carolingiene și a Bizanțului, în plan religios. În vreme ce patriarhul Aquilegiei, legat de Roma, fonda un episcopat la Spalato (Split), discipolii lui Chiril și Metodiu creau un altul la Nona (Nin), a cărui liturghie se celebra în slavoană.

Tara rămânea împărțită în mici unități teritoriale, în fruntea cărora se aflau cneji. Primul nume reținut de istorie este cel al lui Vișeslav, spre anul 800, a cărui capitală ar fi putut fi Nin. Un altul, Mislav (spre 830-845), care și-a stabilit capitala la Klis, lângă Split, a dispus de o flotă importantă. Succesorul său, Trpimir (spre 845-864), a adus călugări benedictini și și-a organizat Curtea după model franc.

De fapt, el a fost primul suveran independent al Croației: și-a luat titlul de „dux Croatorum”, ducatul său luptând împotriva influenței crescânde a Veneției. Succesorul său, Branimir (879-892), a reușit să determine orașele romane să-i plătească tribut, pe care până atunci acestea îl „presta” către Bizanț, și a obținut de la papa Ioan VIII, la 7 iunie 879, un act pe care croații îl consideră „o recunoaștere internațională” a Croației. Totuși, acest cneaz Branimir a eșuat în a câștiga recunoașterea orașului Nin ca arhiepiscopat. Unul dintre succesorii lui, Tomislav (910-928), a obținut de la Roma coroana regală în 925 și a încercat să reunească diversele componente ale regatului său, între care Slovenia. După domnia lui, regatul croat a fost destrămat de lupte dinastice și războaie între triburi.

„Paeta conventa”

Un conciliu reunit la Split în 1060, urmând separării bisericii Orientului și Occidentului a introdus liturghia în slavoană, ceea ce a declanșat un conflict extrem de acut

între „latini“ și „orientali“. Partida latină a câștigat grație sprijinului regelui Ungariei, Ladislav I (1077-1095), care a fondat în 1094, episcopatul de Zagreb, în timp ce venețienii debarcau pe litoral. În 1088, regele croat Zvonimir fiind ucis, văduva lui a făcut apel la cumnatul ei, suveranul Ungariei, Ladislav Coloman (1095-1116).

În 1102, succesorul său a încheiat un acord cu reprezentanții celor 12 triburi croate: „Pacta conventa“, prin care monarhul maghiar, din dinastia Arpad, era recunoscut suveran legitim al Croației și Dalmației. El se angaja să respecte obiceiurile noii sale țări, mai ales privilegiile nobilimii.

Acest act a generat dispute furibunde, mai cu seamă începând din sec. XVIII: croații consideră că nu e vorba decât despre o uniune personală între cele două tronuri, în vreme ce ungurii tind să vadă în el începutul anexării Croației la coroana Sf. Ștefan. Cert este că acest act a marcat sfârșitul sistemului triburilor și începutul feudalizării, după model unguresc. Coloman a reorganizat administrația noului său regat, numind doi viceregi – *bani* pentru Croația și Dalmația, deseori membri ai familiei regale. Arpații au menținut o ceremonie specială pentru încoronarea ca rege croat până în anul 1205.

În sec. XIII și XIV istoria Croației se confundă cu cea a Ungariei: a fost marcată de lupta marilor seniori feudali împotriva regelui și, începând cu 1389, de lupta împotriva

otomanilor. Bosnia a devenit regat independent și, sub Stepan Tvrtko (1377-1391), a cucerit o parte din Dalmația. Nordul acestei provincii devenea în același timp posesiune venețiană. În 1241-1242 mongolii, care stăpâneau Ungaria, au fost învinși pe teritoriul croat, la poalele Munților Klis, lângă Trogir, apoi

Relief cu efigia regelui Zvonimir, din sec. XI, aflat în biserica catedralei din Split

pe câmpia Grobnic, lângă Rijeka. Ei au evacuat regiunea. În sec. XV venețienii au ocupat cea mai mare parte a coastei și a insulelor.

Căsătoriile cu croați – interzise

Începând cu momentul cuceririi Bosniei de către otomani, anul 1463, lupta împotriva turcilor a devenit misiunea de căpătâi a nobililor croați. În 1493, armata banului a fost învinsă la Krbavsko Polje, în Lika. În 1526 zdrobirea armatei ungare la Mohacs, unde a murit regele maghiar Ludovic II, i-a oferit sultanului Soliman Magnificul câmpia

ungară, pe care a transformat-o în pașalâc. Ungaria era divizată în trei entități politice: în centru Ungaria otomană, la est – Transilvania, care urma să devină independentă, la vest Ungaria regală, formând un arc de cerc de la Coasta Adriatică, până la Munhacs, la izvoarele Tisei. În această ultimă entitate Croația era redusă la 16 800 km². Un document o definește a fi „rămășița rămășițelor fostului regat al Croației“. Croații ajung astfel în avanpostul Europei creștine.

Din 1527, rege al Ungariei era Ferdinand de Habsburg. Dieta Croației (care purta numele de *Sabor* și reunea pe marii seniori laici și eclesiastici și câțiva reprezentanți ai orașelor) afirmase, cu această ocazie, că noul suveran fusese ales în mod liber ca succesor al ultimului rege, Zvonimir. Dieta a reluat această afirmație de trei ori: în 1578, 1712 și 1848.

Preocupat să oprească avansarea Porții spre vest, Ferdinand II a organizat, în lungul frontierei cu Bosnia-Herțegovina, „confinii militare“, pe care le-a populat cu sârbi și valahi fugiți din Imperiul otoman. Aceștia au primit sprijinul unor castele puternice, aparținând nobililor croați. Pe litoral stăpâneau venețienii, dar ei lăsausă oarecare autonomie orașelor ce se italianizau prin cultură și populație. La Zadar, de pildă, căsătoriile cu croați nu erau permise.

În regiunile cucerite de otomani, numeroși croați au trecut la Islam, făcând carieră în administrația stăpânilor, în

armata lor sau la curtea de la Istanbul. Cei care au opus rezistență au devenit „haiduci” (ei se retrăgeau în păduri și atacau oamenii administrației otomane), dar cea mai mare parte a căutat refugiu în Croația civilă sau a „banilor” (administrație de „ban”). Otomanii i-au înlocuit pe cei plecați cu sârbi, valahi, greci, cu toții supuși Bisericii de la Constantinopol, ceea ce a sporit amestecul de populații.

Decapitați la Wiener Neustadt

Restul țării a fost supus unui sistem feudal maghiarizat, în cea mai mare parte, și foarte sever. De aceea, au izbucnit mai multe revolte țărănești, între care cea mai importantă a fost cea din 1573, a lui Matija Gubec, șerb din Hrvatsko Zagorje, mișcare ce s-a extins în mare parte a țării, fiind înecată în sânge. În ciuda „frontierei militare”, otomanii au pătruns de mai multe ori în teritoriile croate, dar au ocolit Zagrebul – denumit Agram de unguri – care a devenit, în 1557, reședința Saborului croat și, în 1621, reședința permanentă a banului (vice-regelui).

În contextul luptelor contra sultanului se înscrie un episod tragic al istoriei croate. Banul Nikola Zrinski s-a aliat cu cei nemulțumiți de pacea de la Vasvár (1664), între Viena și Istanbul, care atribuia sultanului mai multe ținuturi, între care și Croația. Nikola murind într-un accident de vânătoare, i-a

prelucrat misiunea fratele său Petar și, cu ajutorul unui alt nobil croat, Fran Krsto Frankapan, el a pregătit o insurecție împotriva habsburgilor; Petar a intrat în tratative cu Franța, Polonia și chiar Imperiul otoman. Sosiți la Viena pentru a-și pleda cauza, cei doi lideri au fost decapitați. Era 30 apr-

Prima manifestare a stilului renașcentist în pictura Dubrovnikului: Sf. Iulian, de pe triptich pictat de Lovro Dobričević (1460) și aflat la Biserica Sfânta Maria. Chipul reprezentat este, de fapt, cel al unui tânăr raguzan

lie 1671, la Wiener Neustadt. Descendența lor s-a stins, iar domeniile le-au fost confiscate.

Ținuturile croate au fost puțin afectate de marea criză religioasă ce traversa Europa Centrală în sec. XVI, protestantismul. Sub influența slovenilor vecini, a existat totuși o activă propagandă

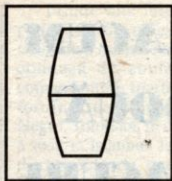
exprimată în traducerea *Bibliei* de către Anton Dalmatin (mort în 1579), dalmat din Senj, care a fost corector la tipografia protestantă din Slovenia.

În 1683, otomanii au asediat din nou Viena, dar au fost învinși de armata lui Ioan Sobieski și constrânși să se retragă până la pacea semnată la Karlowitz (1699). Aceasta a stabilit frontiera austro-turcă pe Sava și a redat Austriei teritorii croate ce au fost încorporate în „Frontiera militară”, și nu în Croația civilă. În 1718, Pacea de la Passarowitz a trasat frontiera croato-bosniacă aproape de cea care există și astăzi.

În această situație, croații au început o lungă luptă contra ungarilor: în Șabor, unde au cerut ca legile votate să fie socotite egale cu cele din Dieta Ungariei, apoi față de politica centralizatoare a Mariei-Tereza (1740-1780), pentru a apăra drepturile Adunării, suprimate în 1779, și ale cărei competențe fuseseră transmise Camerei magnaților ungarilor.

Fiul împărătesei, Iosif II (1780-1790), a încercat să introducă germana ca limbă a administrației tuturor statelor sale și s-a lovit de opoziția unei părți a croaților, în vreme ce unii nobili erau nemulțumiți de introducerea croatei ca limbă în învățământul elementar, în timpul domniei împărătesei Maria-Tereza. Momentul anunța o nouă perioadă în istoria Croației. ■

Traducere de
Florentina DOLGHIN

LA ORIGINILE OPEREI

„Viața mea, nota Constantin Brâncuși, nu este decât o succesiune de minuni“. O mărturisire care exprimă crezul marelui artist, autor al Ansamblului Monumental de la Târgu Jiu, închinat memoriei ostașilor români căzuți pe câmpurile de luptă ale primului război mondial.

Am văzut din episoadele publicate în numerele trecute ale revistei, 2, 3/1999, că tema *Coloanei fără Sfârșit* l-a preocupat pe Brâncuși timp de decenii.

În toamna anului 1930, în cursul unei vizite la București, mărturisise că i-ar face plăcere să execute o *Coloană* pentru acest oraș. Întors la Paris, a realizat o machetă din ipsos a viitoarei *Coloane*, pe care a instalat-o alături de alte două *Coloane* pe care le avea în atelierul său. Pe o filă de catalog în care apăreau aceste coloane, Brâncuși a notat: „Proiectul coloanelor care, mărite, vor susține bolta cerului“.

La 11 februarie 1935, acceptând propunerea Ligii femeilor din județul Gorj, a cărei președintă era Aretia Tătărescu, de a realiza Ansamblul Monumental din Târgu Jiu, Brâncuși scria: „Acum, toate lucrurile începute de multă vreme încep să se apropie de realizarea lor și eu sunt ca un soldat gata să intre în luptă. Deci, această propunere nu putea să pice mai bine“.

Correspondența sa cu inginerul St. Georgescu-Gorjan conține prețioase informații privind procesul realizării *Coloanei fără Sfârșit*. Cu ajutorul lui St. Georgescu-Gorjan, Brâncuși a definitivat proiectul *Coloanei*, care cuprindea 15 module întregi, măsurând fiecare 45 cm la extremități, 90 cm la mijloc și având 180 cm înălțime. Modulele realizate se aflau în

raportul 1:2:4. La partea superioară a fost plasat un semi-modul, acoperit cu o placă metalică cu funcție de paratrăsnet, iar la cea inferioară un alt semi-modul cu înălțimea de 135 cm. Modulele au fost turnate din fontă la Atelierele Centrale din Petroșani, folosindu-se un modul din lemn lucrat de Brâncuși însuși.

Coloana a fost terminată la sfârșitul anului 1937, iar în primăvara lui 1938 a fost acoperită cu un strat strălucitor de bronz, pulverizat cu un pistol pentru metalizare. Astfel, în primii ani ai existenței sale, *Coloana* a avut un aspect auriu strălucitor.

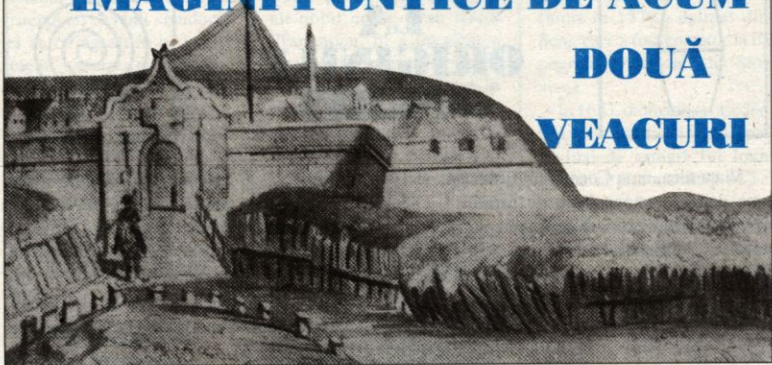
În 1972, Georgescu-Gorjan, arăta că Brâncuși ar fi dorit o *Coloană* de dimensiuni mai mari. „Totuși – menționa el –, *Coloana fără Sfârșit* de la Târgu Jiu a fost un compromis între posibilitățile tehnice și resursele financiare de la acea dată. Brâncuși a fost conștient de limitele financiare, el însuși nefiind plătit pentru această lucrare capitală, astfel încât, în final, el s-a declarat satisfăcut de înălțimea de cca 30 m stabilită de noi doi de comun acord“.

Locuitorii din Târgu Jiu au urmărit cu scepticism ridicarea *Coloanei*. Unii chiar sugerau că ea apare ca incompletă și că în vârful ei ar trebui plasată statuia unui soldat sau a unui vultur. Replica lui Brâncuși a fost „calmă, dar cu un surâs amar“ și anume că nu dorește deasupra *Coloanei* „nimic altceva, decât cerul“.

Atunci când Aretia Tătărescu l-a întrebat ce nume ar da *Coloanei*, Brâncuși a răspuns: „să o numim scara către cer“. Văzând figura intrigată a acesteia, a propus: „atunci să o numim Memoria eternă“.

IMAGINI PONTICE DE ACUM

DOUĂ VEACURI

PAUL CERNOVODEANU

Una dintre cele mai importante stipulații ale Tratatului de pace de la Kuciuk-Kainardji, din 10/21 iulie 1774, care a pus capăt sângerosului război ruso-turc din 1768-1774, a fost aceea a îngăduirii flotei comerciale ruse în Marea Neagră și libertatea negoțului în bazinul pontic, cu trecerea nestingerită prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele. Extraordinarul privilegiu care deschidea Marea Neagră comerțului rusesc, după o interdicție de mai multe secole pentru țările creștine, a stârnit un ecou uriaș în rândul celorlalte mari puteri europene și, mai ales, printre guvernanții francezi. Deși aliată constantă și devotată a Porții, Franța n-a beneficiat până atunci pentru flota ei de o asemenea înlesnire. Intervenția ambasadurului regelui Ludovic al XVI-lea la Istanbul, contele Guillaume-Emmanuel-Guignard de Saint Priest, făcută pe lângă dregătorii Porții la 7 decembrie 1774, pentru a se acorda navelor franceze libertatea de a naviga în Marea Neagră, a fost întâmpinată cu un net refuz; demersuri similare întreprinse de bailul Veneției, Paolo Renier, și de ambasadurului Marii Britanii la Poartă, John Murray, pentru flotele Serenissimei Republici și Regatului Unit, au înregistrat același eșec.

Un sondaj la fața locului

Anexarea abuzivă a hanatului „independent” al tătarilor din Crimeea de către Rusia în 1783, prin încălcarea grosolană a prevederilor Tratatului de pace de la Kuciuk-Kainardji, a stârnit mânia Porții otomane, care a amenințat cu un nou război, atitudine neîncurajată de Imperiul habsburgic și de Marea Britanie. Singură Franța a avut o reacție de susținere a Porții, dar văzându-se izolată, a trebuit la rândul ei să cedeze

și să îndemne pe turci la reținere. Constatând însă slăbiciunile evidente ale Porții, incapabilă să facă față expansiunii austro-ruse în Balcani și în bazinul pontic, oficialii de la Versailles au hotărât să adopte unele măsuri menite a spori potențialul militar francez și totodată să întărească siguranța fructuosului trafic înfiripat între Kerson (în Crimeea), unde luase ființă în 1780 prospera companie comercială a fraților Anthoine, cu portul Marsilia via Istanbul (loc în care se efectua transbordarea mărfurilor de pe navele turcești pe cele franceze).

Printre alte inițiative adoptate în această perioadă, Curtea din Versailles a luat decizia de a trimite o misiune militară la Istanbul, în 1783, condusă de contele Roux de Bonneval, comandant de marină, în scopul de a inspecta fortificațiile otomane de pe țărmurile Mării Negre. Totodată, în urma lui Roux de Bonneval, a sosit la Istanbul, la 16 martie 1784, căpitanul din armata de geniu, André-Joseph de la Fitte-Clavé (1740-1794), însoțit de căpitanul de navă Thomas Laurent Duverne de Presle (1763-1844). Pe baza instrucțiunilor primite, cei doi s-au îmbarcat la 28 aprilie 1784 la bordul unui „kerlenghic” (ambarcațiune militară turcească de proporții modeste, cu un singur tun), condus de reis-ul grec Costantini și cu un echipaj tot grecesc, de 29 de marinari, cu misiunea de a efectua un periplu al Mării Negre și a-i observa fortificațiile de pe țărmuri. Călătoria navei a fost efectuată la vestul bazinului pontic spre est, în lungul coastei abhaze, apoi al celei crimeene, al gurilor Dunării, al coastelor bulgare, rumeliote și anatoliene, luând sfârșit la 7 septembrie 1784.

Rezultatele călătoriei s-au păstrat mai întâi într-un *Memoriu topografic asupra coastelor Mării Negre* („Mémoire Topographique sur les Côtes de la Mer Noire”) de 22 file, alcătuit de căpitanul La Fitte-Clavé, în Pera, la 9 noiembrie 1784. După o introducere generală privind situația și dimensiunile Mării Negre, autorul descrie cele 5 fluvii importante care se varsă în bazinul pontic: Dunărea, Nistrul, Niprul, Donul și Cubanul, apoi, în ordinea străbătută, „Coasta Abhazilor”, „Coasta Crimeei”, „Coasta Okeakovului”, „Coasta Bulgariei și a Rumeliei”

și, în sfârșit, „Coasta Anatoliei”. Memoriul se încheie cu „Observații generale” de geografie fizică și asupra comerțului. Textul a fost însoțit și de o hartă a bazinului Pontului Euxin gravată după indicațiile inginerului cartograf J.N. Bellin în 1772, în care este indicat itinerarul urmat.

Pe lângă *Memoriul...* amintit, căpitanul La Fitte-Clavé a lăsat și un jurnal al călătoriei întreprinse între 28 aprilie-18 septembrie 1784 (*Journal d'un Voyage sur les Côtes de la Mer Noire du 28 avril au 18 septembre 1784*), conținând descrierea locurilor vizitate dar și diferite considerații de ordin militar și indicații pentru constituirea sau întărirea unor fortificații deja existente. Acest jurnal avea în anexă și *Observații nautice asupra porturilor și radelor din Marea Neagră. 1784 de Duvarne de Presle, aspirant de marină*, care completează cu amănunte amintitul jurnal.

Din cuprinsul acestor două texte – ce au fost prezentate de cercetătorul francez Jacques Pavioț într-o comunicare susținută la Centre National de la Recherche Scientifique (C.N.R.S.) din Paris în 1982 – am extras doar descrierea țărmului românesc în dreptul gurilor Dunării, pe care o rezum în traducere românească. Din rațiuni științifice, dar și în limita spațiului de care dispunem, am păstrat doar pasajele cele mai interesante.

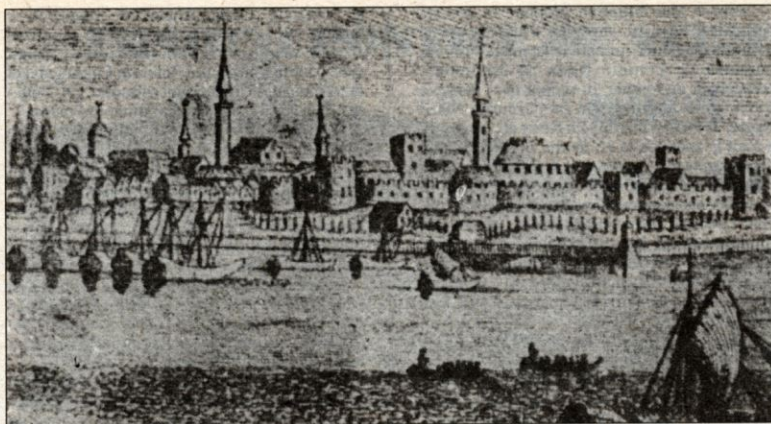
Chilia, Sulina, Sf. Gheorghe

„28 iunie, luni... Vreme bună, cerul noros, vântul de nord răcoros, marea agitată de cum a crăpat de ziua, și am navigat de-a lungul coastei

În p. 60: Constanța la începutul secolului XIX

Cetatea Albă într-o stampă din 1790

Chilia Nouă, așa cum arăta în 1780

europene... Abia după Akkerman, situat pe malul drept al Nistrului, vezi câțiva copaci. De la vărsarea fluviului coasta începe să fie mai puțin înaltă și mai favorabilă unei debarcări: în general poți să ancorezi oriunde, deși fără adăpost... Coasta, joasă și nisipoasă, continuă astfel până la gura Dunării numită Chilia. De la această gură până la aceea de la Sulina, coasta, deși nisipoasă, este acoperită de arbori. Am lăsat ancora la Sulina la orele 3 după-amiază. Înainte de intrare s-a tras o lovitură de tun cu ghiulea pentru siguranța pavilionului și o a doua cu pulbere, după ce am trecut de vechiul dig, pe care era să naufragiem din vina timonierului, și o a treia lovitură înainte de a lăsa ancora în fluviu. O șalupă din Sulina cu un pavilion făcea semnalele necesare pentru a dirija intrarea noastră, dar abia puteam să le vedem.

Această gură a Dunării, pe care grecii [creștinii] o numesc Sulina este aceeași pe care turcii o numesc *Sunne* și ea este cea mai adâncă și mai cercetată. Nu poți – după cât se spune – să treci prin celelalte.

29 iunie, marți. Vreme frumoasă, foarte caldă, vântul din nord-vest. Dimineața am fost... să văd rămășițele vechiului dig și ale farului de la Sulina [construit în 1745], de pe malul stâng. Am văzut și vestigiile cazărmilor rânduie într-un turn fortificat sau baterie realizată la sfârșitul ultimului război [terminat în 1774] și pe care apele Dunării le-au distrus de trei ani încoace. Mi s-a spus că sunt mai mult de 25 de ani de când există farul pe acest mal stâng, precum și un banc de nisip, la fel cu acela care este la vârful extrem al farului de pe malul drept, dar azi vasele mici pot trece între acest vechi

far de pe țărmul stâng și Sulina, unde nu sunt decât 10 picioare [adâncime, adică 3,25 m] de apă. Sunt 25 de picioare la vechiul loc de trecere. Mehmet [un însoțitor al lui La Fitte-Clavé] m-a întrebat care ar fi mijlocul de a repara acest dig, a cărui construcție trebuie executată pe cheltuiala domnului Țării Românești, și a cărui reparație a fost cerută Porții de către toți căpitani de vase turcești, prin una și mai multe jalbe...

Sulina este un cătun situat la gura acestui braț al Dunării. Vasele ancorează la 5-6 stânjeni de case, unde apa are o adâncime de 15 picioare. Sunt cam 20 de case, o moschee și niște ferețele [băi] construite pe ruinele unui vechi edificiu. Moscheea este din scânduri. Erau acolo 12 vase când am intrat: în fiecare zi coboară pe Dunăre și pleacă un mare număr [de vase]. Malurile acestui fluviu sunt foarte joase și foarte mlăștinoase. Terenul pe care sunt casele de pe malul drept nu are mai mult de 3-4 picioare deasupra apelor Dunării, care totuși nu vine peste el niciodată. Același teren nisipos formează o fâșie de 5-6 stânjeni pe care sunt așezate casele, dincolo de care se află apele revărsate în amonte de Dunăre, care formează mlaștini și dau naștere la stuf și la țăntari. Ar fi nevoie de un chei pe amândouă malurile.

30 iunie, miercuri. Vreme frumoasă, vântul din nord. Am ridicat ancora din Sulina cam pe la orele 5 dimineața ca să mergem la Kara Hirman [corect Harman]...

De la Sulina până într-un loc, pe care grecii [creștinii] îl numesc Sf. Gheorghe, coasta este joasă și terenul mlăștinos. Sunt câteva pescării din loc în loc, de unde sunt trase luntrele pe uscat la vreme rea. Se ivesc câteva ridicături de

nisip foarte mici, cât și arbori către Sf. Gheorghe, care este un sat destul de însemnat și unde nu sunt decât 2 sau 3 luntre mici. De la Sf. Gheorghe încolo, coasta continuă să fie joasă și presărată cu mici cătune sau barăci de pescari și cu câțiva arbori. Am mai văzut de la Sulina niște înălțimi sau munți foarte depărtați [Măcin], care – pe măsură ce înaintăm – se prelungește spre Munții Balcani...

Ieșind din Sulina... am ancorat la orele 6 seara... în fața satului Kara-Hirman..."

Grâu, ouă, pui...

„1 iulie, joi. Vreme frumoasă, mai puțin călduroasă, vântul din sud-vest. Mehmet Aga a plecat de dimineață la Kara-Hirman cu șalupa vasului, care nu a putut să abordeze decât foarte departe de acest sat; Bina Emini, care l-a văzut acolo, i-a spus că nu ar fi prudent să debarcăm, deoarece satul era plin de turci rebeli, având în fruntea lor pe Deli Mehmet, care stă la Constanța și care și-a adunat trupe în acea regiune și că pașei de Ismail, trimițându-i poruncă să se supună, i-a răspuns că-l așteaptă pentru a se bate cu el etc. Mai rezultă din ce ne-a spus Mehmet Aga că [satul] Kara-Hirman se află departe de ultima

gură a Dunării, cea mai spre sud și este situat pe partea de pe malul drept. Există [acolo] un lac [Sinoe]. Cum ancorasem destul de departe de acest loc, din cauza unui banc de nisip, despre care se zice că ar împiedica apropierea chiar a șalupelor, iată observațiile care le-am făcut. Kara-Hirman este un sat destul de mare situat în fundul unui golf și la marginea mării, la capătul povârnișului unui mic deal cu vârful mai departe de uscat. Există un castel de zid de formă pătrată, cu câte un turn rotund la fiecare colț și la 30-40 de stânceni pe laturi crenele de tip turcesc. Nu știu dacă au vreun tun, dar nu ni s-a răspuns ieri la salutul nostru. Acest castel este la malul mării și casele mai depărtate ale satului, situate pe un loc mai înalt, par să-l domine. Acest loc furnizează multe cereale. Marinarii noștri au cumpărat din ele și au plătit 75 de parale pentru 3 chile [circa 28 kg] și mai bine de Constantinopol (chila de Constantinopol valorează 22 de ocale [mai bine de 85 kg], cea de Kara-Hirman și de Dobrogea este de 75 de ocale [circa 96 kg]), dar nu se poate aborda pentru încărcarea lor și sunt aduse pe uscat la un cap spre sud, la circa o leghe de acest sat. Patru chile de Constantinopol, chiar de grâu, au costat la Oceașkov trei piaștri [120 de parale]... ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Lev Troțki – ROMÂNIA ȘI RĂZBOIUL BALCANIC** (traducere și cuvânt înainte de Radu Părpăuță).

Editura Polirom, Iași, 1998, 168 pp.: însemnări – puțin cunoscute – ale unuia dintre fruntașii bolșevici (n. 1879 – asasinat, din ordinul lui Stalin, în 1940) din 1913, când s-a aflat la București ca reporter al revistei kievene *Kievskaja Misl* (Gândirea kieveană).

● **Maya Belciu – VIN AMERICANII?... DESTIN AMANAT.**

Editura Cartea Românească, București, 1998, 312 pp.: pagini de evocare a anilor '40, dedicate părinților, prietenilor și „celor care mai sunt, celor care nu mai sunt, ajutați fiind să nu mai fie”.

● **Dulciu Morărescu – PERSONALITĂȚI DIN ALTE ȚĂRI DESPRE ROMÂNIA.**

Editura Paideia, București, 1998, 248 pp.: un util instrument de lucru – redactat sub formă de dicționar – pentru toți cei

interesați de a cunoaște felul în care țara noastră a fost văzută din diferite puncte ale lumii.

● **Alexandru Singer – DIALOGURI CONTEMPORANE.**

București, 1999, 291 pp.: convorbiri cu H. Wald, N. Cajal, D. Berindei, R. Theodorescu, Ed. Nicolau, Șt. Milcu, R. Beligan, R. Florescu, M. Sala, V. Silvestru, Al. Balaci, M. Flonta, M. Bănuș, N. Tertulian, G. Săideanu, J. Derrida, C. Zamfir, I. Mihăilescu, Șt. A. Doinaș, I. Coteanu, J. Iordache, A. Marga, C. Popișteanu, A. Buzura, V. Căndeia, Ș. Papacostea, Gh. Platon, S. Vieru, R. Bogdan, A. Poch, Al. Cornescu, Ș. Carmel, H. Dona, C.T. Popescu.

● **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE ROMÂNE.**

An I, nr. 2-3/1998, 96 pp. + erată: număr dublu al interesantei publicații, pe care am salutat-o și noi la început de drum. Un sumar variat, ce cuprinde multe documente inedite, dar și unul pe

care *Magazin istoric* (nr. 10/1995) l-a prezentat pentru prima oară: relatarea lui Emil Bodnăraș despre convocarea din 9-12 ianuarie 1951, de la Moscova, când s-a comunicat hotărârea lui Stalin de a impune înarmarea țărilor socialiste. Din păcate, cei doi autori – colonel Alexandru Oșca și maior Vasile Popa – omit să facă mențiunea cuvenită.

● **Ion Șt. Baicu, Constantin Dobrescu – NICOLAE IORGA ȘI PRAHOVA.**

Editura Șilex, București, 1998, 494 pp.: 962 de documente publicate sub egida Arhivelor Naționale – Direcția Județeană Prahova.

● **ANUAR „ALBANEZUL”.**

Uniunea Culturală a Albanezilor din România, București, 1998, 208 pp.: numărul 4 al publicației, supliment al revistei *Albanezul* (redactor fondator prof. dr. Gelcu Maksutovici), apărut în al 403-lea an de existență a albanezilor pe teritoriul României.

Univers feminin + medieval

FEMEI-CTITOR

MARIA MAGDALENA SZÉKELY

În încercarea de a reconstitui cât mai exact universul feminin în Moldova Evului Mediu, partea a doua a acestui articol este consacrată domnițelor-ctitor. Împreună cu prima sa parte, acest articol rezumă un studiu mai amplu publicat de noi în 1995, în Anuarul Institutului de istorie „A.D. Xenopol”.

Exemplul părinților

Activitate ctitoricească au desfășurat, după pilda părinților, și unele domnițe moldovence. Șirul lor începe cu domnița *Chiajna*, fiica lui Alexandru cel Bun și a doamnei Marina, care, la 1470, în domnia nepotului său, Ștefan cel Mare, dăruia mănăstirii Neamț o prisacă, „pentru sufletul părintelui ei, Alexandru voievod, și pentru sufletul mamei ei, Marina, și pentru sufletul ei sănătatea ei”.

Fiica lui Bogdan III, domnița *Mariica*, lăsa, la moartea ei, niște bani mănăstirii Dobrovăț, „pentru pomenirea sa”, bani cu care, la 1548, călugării vor cumpăra un sat.

Maria, fata lui Petre Șchiopul, însoțită cu grecul Zotu Tigara, a ctitorit mănăstirea Hlincea de lângă Iași, pe care a închinat-o mănăstirii Dionisio, de la Muntele Athos. Apoi, în timpul domniei lui Radu Mihnea, când domnița Maria s-a întors în Moldova, a găsit „mănăstirea noastră de la Hlincea pustie și toate satele răshirate și pustiite, căci de la mănăstire de la Dionisiiaș, călugării n-au mai venit, nici au mai purtat grije de metoh și de sate, ci au lăsat tot de s-au pustiit”. Așa stând lucrurile, actul de danie a Mariei din 1616 se va îndrepta spre un alt așezământ, mănăstirea Sf. Sava din Iași, care va primi o seliște. Cam la aceeași vreme,

fiica lui Petru Șchiopul va face un dar mănăstirii Galata, dar documentul care consemnează acest fapt este atât de deteriorat, încât nu se mai poate înțelege în ce anume a constat dania. La 1619, Galata va fi închinată Patriarhiei de Ierusalim, cu încuviințarea domniței Maria; actual închinării s-a făcut fiindcă „întâmplatu-s-au și aceștii sfânti mănăstiri de s-au prădat în multe rânduri, una de multe răutăți ce s-au întâmplat țării, alta de oameni răi și fără Dumnezeuire răi călugări ce au fost lăcuind întra acea sfântă mănăstire, că lor milă nu le-au fost să socotească bucatele sfântei mănăstiri, ce numai cine cum au putut lua așe au făcut”.

Fiica Mariei și a lui Zotu Țigara, *Rozanda* (călugărită Romila), s-a remarcat și ea prin ajutoarele în bani și veșminte liturgice date mănăstirii Sf. Andrei din Insula Chefalonia. De altfel, acest lăcaș de închinăciune păstrează în tezaurul său o icoană pictată pe mușama, datând din 1639 și în care apar și figurile donatorilor: Maria, Zotu și Rozanda.

Una din fiecele lui Ieremia Movilă, *Maria*, căsătorită Potocki, este cunoscută din documente ca donatoare la Schitul Mare din Mamova (Galiția). Acestui așezământ, Vasile vodă Luptu avea să-i închine, la 1648, mănăstirea Sucevița, „considerând dorința Mariei, fiica lui Ieremia Movilă vodă, fiind mănăstirea Sucevița, din cauza multor neorânduiri, aproape de pustiire“. În plus, se mai cunoaște o evanghelie a

Movileștilor, dăruită de Maria Potocki bisericii ortodoxe din Liov, evanghelie care va fi, mai târziu, luată de suedezi. Sora Mariei, măritată tot cu un nobil polon, Firley, a dăruit mănăstirii Sf. Nicolae din țarina Iașilor o sută de lei pe an, „ca să pomenească la sfințele daruri, pe mine, și pe părinții mei“.

Ultima domniță din veacul XVII despre care se știe că a desfășurat ac-

tivitate ctitoricească este *Ruxandra*, fiica lui Vasile Luptu și soția cazacului Timuș Hmielnițchi. În timpul domniei tatălui său, pe când mitropolitul Grigore de Laodiceea a vizitat Iașii, Ruxandra i-a dăruit un frumos epitrahil având ca motiv „Arborele lui Ieseu“, epitrahil păstrat astăzi la mănăstirea Vatoped. Există, apoi, două Mineie, unul pe luna aprilie, celălalt pe luna mai, făcute de „doamna Ruxandra“ și oferite mănăstirii Agapia, în vremea lui Nicanor ieromonahul. În privința identificării donatoarei sunt încă discuții. Dar fie că va fi fost vorba de domnița Ruxandra, fie de doamna Lăpușneanului, cele două Mineie rămân, orișicum, în categoria actelor ctitoricești făcute de femei. În ceea ce o privește pe fiica lui Vasile Luptu, prin testamentul redactat în 1667, ea lăsa mănăs-

tirii athonite Vatoped trei moșii în Moldova.

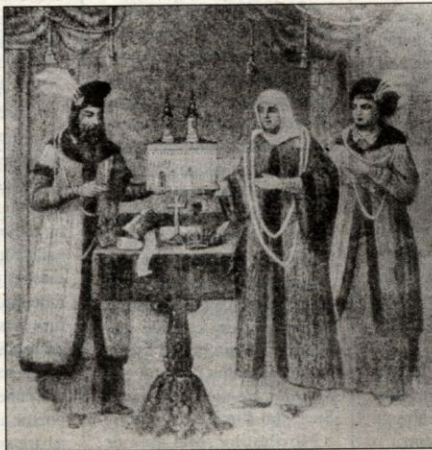
În sfârșit, la lista domnițelor-ctitor se mai cuvine adăuga *Elena*, fiica Ducăi vodă, soția logofătului Nicolae Costin (fiul cronicarului), care, neavând copii, dăruia, în 1714, mănăstirii Neamț un sat, pentru a i se scrie numele în pomelnicul ctitorilor.

Pioșenie și credință

Informațiile prezentate până aici (la care se vor adăuga, fără îndoială, și altele, prin cercetări viitoare) dovedesc că femeile din Evul nostru de Mijloc și-au legat numele de construirea, definitivarea, înzestrarea sau închinarea unor mănăstiri, de importante danii făcute comunității monahale de la Muntele Athos, de copierea, ferecarea sau răscumpărarea unor manuscrise, de

comandarea unor superbe broderii liturgice. Actul lor ctitoricesc a îmbrăcat forme deosebite, dar a izvorât din aceeași pioșenie și credință nestrămutată în ceea ce se află mai presus de fire. Un inventar succint pune în evidență faptul că cele mai multe acte de ctitorire îndeplinite de femei s-au materializat în danii de sate, seliști, vii, prisași, livezi, păduri, heleșteie. Dar și numărul de con-

Petru Șchiopul, doamna Maria și fiica lor Maria, căsătorită cu Zotu Țigara

strucții religioase edificate de femei este destul de mare. Amândouă aceste tipuri de acte ctitoricești au fost duse la îndeplinire, atât de doamne cât și de domnițe. Tot la fel stau lucrurile și în cazul broderiilor liturgice. Mărturiile despre manuscrite comandate, scoase din robie sau refăcute, nu conțin însă decât nume de doamne și domnițe. Închinarea unor mănăstiri la Locurile Sfinte a fost un act de ctitorire dus la îndeplinire de femei, apartenența persoanei respective la familia ctitorului fiind suficientă și determinantă în luarea unei asemenea hotărâri.

Este interesant de consemnat că, cel puțin pentru femeile din dinastia domnitoare a Moldovei, a existat o adevărată „vocație” de ctitor: domnițele care au desfășurat activitate ctitoricească sunt, cu foarte puține excepții, fiicele unor doamne-ctitor. Așa, bunăoară, *Ruxandra Lăpușneanu* era fiica doamnei *Elena Rareș*, *Maria Țigara* – a doamnei *Maria*, fiicele lui *Ieremia vodă Movilă* erau copilele doamnei *Elisabeta*, domnița *Ruxandra* era fiica circaziane *Ecaterina*, iar *Elena Costin* – a doamnei *Anastasia Duca*.

Nu este lipsită de interes încercarea de a afla motivul pentru care o femeie a ales un anume așezământ pentru o

Stema Moldovei, așa cum apare pe clopotul dăruit de Ștefan cel Mare în 1494 mănăstirii Bistrița

danie. În unele situații explicația e simplă, în altele – poate cele mai multe – ea este imposibil de dat. Doamna *Ana* a lui *Alexandru cel Bun* a ales ca beneficiară a actului de danie mănăstirea Moldovița, ctitorită de soțul ei. Dar de ce soția lui Ștefan II se oprește asupra Neamțului și Moldoviței? *Maria Voichița* face o danie Putnei, adică bisericii unde își dormea somnul de veci măritul său soț, dar și Pătrăuților, ctitorie tot a lui Ștefan cel Mare. *Elena Rareș* alege Probota, dar, în egală măsură, și Putna, unde odihneau tatăl și frații lui *Petru Rareș*. Tot la fel se explică și daniile *Ruxandrei Lăpușneanu* către Putna; dar, oare, să nu fi făcut ea, doamna *Ruxandra*, nici o danie mănăstirii Slatina, adică așezământului înălțat de soțul ei?! *Marhita Movilă* oferă daruri Suceviței fiindcă era ctitorie a Moveștilor. Mai greu de

explicat este însă de ce *Safta* lui *Gheorghe Ștefan* a ales ca beneficiară a daniei sale mănăstirea *Agapia*; *Bistrița* o închină însă împreună cu vărul său, fiindcă, fără îndoială, ei coborau din „ctitorii cei mari” ai mănăstirii, adică din *Alexandru cel Bun*. În sfârșit, *Dafina Dabija* face daruri mănăstirii *Bârnova* pentru că acolo era îngropat *Istratie vodă*.

În ceea ce le privește pe domnițe, prea puține dintre ele au închinat daruri unor ctitorii părintești: procedează așa *Maria Țigara*, cu *Galata* tatălui său, în schimb domnița *Chiajna* a lui *Alexandru cel Bun* face danii la *Neamț*, *Mariica* lui *Bogdan III* – la *Dobrovăț*, o fiică a lui *Ieremia Movilă* – la *Aroneanu*, *Ruxandra* lui *Vasile Lupu* – la *Agapia*, iar *Elena Duca* – la *Neamț*.

Informațiile despre rolul de ctitor jucat de doamnele și domnițele moldovene aruncă o lumină nouă asupra locului femeii în societatea noastră medievală. Fără a fi deloc un apanaj masculin, ctitorirea putea fi îndeplinită, cu aceleași drepturi și aceleași obligații, și de femei – semn că în Evul Mediu românesc femeia ocupa, din punct de vedere juridic, o poziție aproape egală cu aceea a bărbatului. ■

Așa vă place istoria?

O dezbatere publică are loc în ultima vreme în România: legiferarea prostituției – cea mai veche ocupație. Doamna deputat Valeria Mariana Stoica, soția regretatului om politic Ion Aurel Stoica, a inițiat, pe baza unor îndelungate anchete și analize, chiar un proiect de lege. Statistica îngrijorătoare dă cifra de 100 000 pentru numărul prostituatelor. Din Turcia până în Taiwan, româncelor din această categorie li s-a dus vestea. Ziarele și celelalte medii consacră zilnic un mare spațiu celei mai vechi profesii. Pe plan mondial fenomenul este de asemenea extrem de răspândit. Se vorbește de peste 100 000 000 de prostituate la o populație de aproape șase miliarde, dintre care jumătate bărbați. Căci prostituția nu cunoaște discriminarea sexului. Homosexualii, heterosexualii, lesbienele care se prostituează sunt tot atâtea capite ale unei cronici dramatice care atinge cote tragice.

LA ÎNCEPUT INFRACTIUNE, MAI APOI UN RĂU ACȚEPTAT

IOAN DIACONU, BOGDAN-FLORIN POPOVICI

Tăierea nasului, punerea la stâlp sau chiar încercarea

Prostituția este ocupația unei persoane care oferă plăceri trupesti în schimbul unei sume de bani. Din capul locului deci trebuie făcută o distincție între adulter, concubinaj și prostituție, lucru foarte dificil pentru timpurile mai vechi, când textele reunesc toate aceste noțiuni într-o singură denumire: preacurvia. Nu se fac precizări nici în sen-

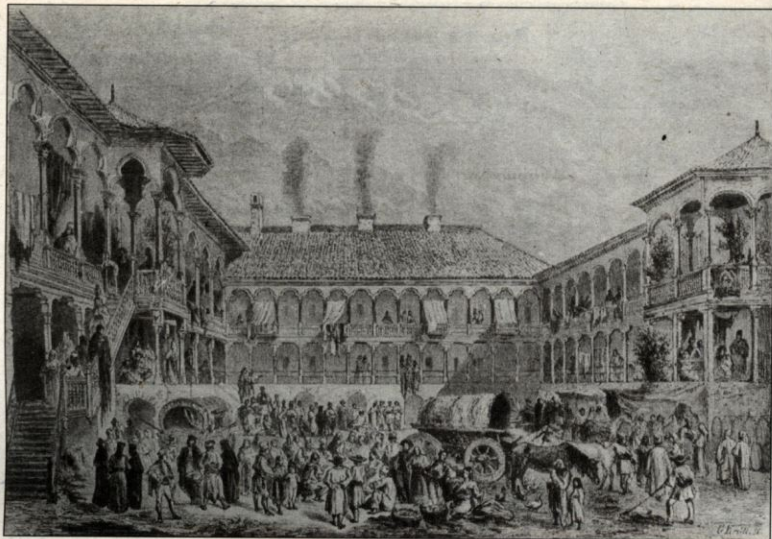
sul dacă „împricinată” a primit sau nu bani pentru „serviciile” oferite, ea fiind încadrată doar în categoria „desfrânatelor”. Pentru că, trebuie spus, până în secolul XIX, la români, prostituția nu pare să fi fost privită altfel decât ca o infracțiune.

Unde exista prostituție? De regulă, acolo unde existau mari aglomerări „masculine”: cârciumi, hanuri, târguri, porturi, dar mai ales tabere militare...

Fenomenul exista mai demult, dar o primă mențiune documentară o întâlnim în sec. XV, într-o scrisoare a

boierilor brăileni către Ștefan cel Mare, în care aceștia își exprimau supărarea față de intenția domnului moldovean de a lua sub protecția sa „un copil de curvă”, a cărui mamă – Călțuna – „au ținut-o în țara noastră toți pescarii brăileni...” Un document din sec. XVI menționează „șugubina de muieri”, un fel de amendă care pedepsea infracțiunile sexuale. Un secol mai târziu, fenomenul luase mare amploare de vreme ce Paul de Alep, pe la 1643, afirma că în Moldova „femeilor cu moravuri ușoare li se tăia nasul, erau puse la stâlp

În imagine: o crâșmă la 1845.

Hanul lui Manuc la 1860

și adesea înecate“. În Dobrogea, aflată sub administrație otomană, prostituțiile erau duse în Insula Șerpilor, legate fedeleş și lăsate să moară prin expunerea la înțepăturile țânțarilor.

S-au făcut chiar încercări de înfrânare a prostituției. *Îndreptarea legii* (1652) înfiera „muierile ce-și dau trupurile de le spurcă bărbații cei răi și fără omenie, pentru puțină dobândă pierzătoare de suflet“. „Curva se recunoaște pre locul ce lăcuiește și prin haina ce poartă“. „Votru sau supuitor“, amintit în textul legii, nu era altceva decât proxenetul acelor vremuri, adică persoana care „are muieri în casa lui, de le ține pentru dobânda lui, care-și dau trupurile“. Dacă se constata că cineva a amăgit o femeie, convingând-o „a se da spre dez-

mierdăciune bărbaților“, acesta trebuia sancționat ca „supuitor și votru“. Și, preciza textul legii, „oricare bărbat va supune [obligă] pe muieria lui [să se prostitueze], acelaia să i se facă moarte“.

Pedepsirea proxenetismului, inaugurată în vremea lui Matei Basarab, nu se mai regăsește însă în legislația ulterioară (*Codul penal Ipsilanti* sau *Legiuirea lui Caragea*). Abia *Condica criminalicească* (1821-1826) din Moldova îi pedepsea din nou prin globirea la „cutia milelor“.

La 22 noiembrie 1738, în fața mitropolitului Neofit s-a prezentat Radu logofăt de taină și „Stana, ce o au avut posadnică [ibovnică, întreținută]... Stana, cu mijlocirea și cu îndrumarea mume-sii, s-au făcut posadnică logofătului Radului“, iar acesta

„vrând să se depărteze de păcatul acesta al curviei, au hotărât [să se despartă]... Iar ea în nici un chip n-au primit, zicând că au fost fată curată și au stricat-o el și cerea au să se cunune cu dânsa, au să o ție posadnică, precum și mai înainte au fost. Dar el o au dovedit precum că ea, până a nu veni în casa lui, au intrat și în grosul [pușcăria] căpitănelui de jandarmi, pentru curvășăria ce făcuse cu un neguțătoriu...“

Secolul XVIII poate fi socotit unul înfloritor în privința acestor moravuri. Au fost și factori favorizanți, în primul rând desele războaie care au adus repetate ocupații militare Țărilor Române. Iată, de exemplu, cum la 25 februarie 1738, în timpul războiului ruso-austro-turc din 1736-1739, Gheorghe din mahalaua

bucureșteană Tuteni voia să divorțeze „din pricina relelor purtări ale soției sale, Neaga... Fiind ea curvă mai dinainte vreme,... în trecutul an au mers de bună voie la turci și au șăzut cu turcii că i-au fost voia ei și s-au sfrințit“ (îmbolnăvit de sifilis).

La fel, în 9 august 1774, „Tănăsé polcovnic, ispravnic de Câmpulung“, adevărește către „cinstiții domni ai cetății Brașovului“ că femeia care îl acuza pe Stoian Colțea din Bran „ieste curvă, că cu câți muscali au fost în astă-iarnă pe aici, cu toți au curvit și cu alții, cu câți au ieșit înainte... Se cunoaște lucru că iaste curvă“. Respectiva fusese servitoare la Bran, în casa lui Colțea; plecase în Țara Românească, iar la întoarcere fostul stăpân n-a mai voit s-o angajeze; supărată, ea l-a acuzat că o lăsase însărcinată, fapt pentru care Colțea ar fi fost pasibil de pedeapsă cu închisoare.

Prostituție exista și la Brașov, cum rezultă dintr-o anchetă

din 2 aprilie 1770 a magistratului acestui oraș.

„Bătaie prin târg în vederea oamenilor...“

În 1793, mitropolitul Dosiței, „în puterea datoriei sale de păstor“, a solicitat domnului Al. Moruzi să dea poruncă „spre a pune stavilă lățirii păcatului curviei, ce vatămă sufletul și bolnăvește trupurile de rănile slute și pocite..., că cea mai multă adunare de patimi la spital, numai de fete și muieri beteșite de curvie este“. Mitropolitul și „dumnealor mazirii [slujbașii] Epiropiei“ cereau ca „atât din neveste cât și din fete sănătoase, zdravene, care sunt vrednice de slujbă și de muncă, să se puie pe la stăpân cu simbrie sau îmbrăcăminte și cu osteneala mâinilor să-și ție viața și îmbrăcăminte trupului, ci nu cu beții și curvii... Iar celetnica [prostituata], ce va călca porunca și se va dovedi, să se

pedepsească cu bătaie prin târg sau mahala, în vederea oamenilor, spre a se părași de acest fel de urmări netrebne și vătămatoare“.

Și cum măsurile de stopare a prostituției se dovedeau neputincioase, societatea a recurs la alte mijloace de protecție. Au apărut primele încercări de supraveghere sanitară, pentru a se reduce riscurile de contaminare cu diferite boli venerice. O astfel de acțiune a avut loc în Moldova, în 1828. Stabilindu-se „clasele femeilor publice“, acestea urmau a se „deosebi după a lor cerere sau după descoperința ce va fi făcut Agia asupra lor“. După modul și locul în care-și desfășurau „activitatea“, prostituțele erau împărțite în patru categorii, pentru fiecare dintre ele fixându-se reguli precise de plată a unor taxe „pentru întâmpinarea cheltuielilor polițienești“. Toate aceste „femei publice“ erau luate în evidența Agiei. „Dacă vârsta

Intrarea trupelor austriece în București la 6 septembrie 1854

femeii ar fi mai mică de 15 ani, ea se va supune unei vizite doctoricești și apoi se va da în vremelnicească petrecere sau la un alt loc cuviincios. Totodată, se va înștiința despre aceasta familia ei". Dar dacă o asemenea fată, „nefiind reclamată de nimeni", ea „nu va putea ieși din locul de unde s-au dat spre vremelnicească petrecere decât după ce se va face vârstnică" (majoră). Se va vedea și cazul în care „vârsta femeii fiind mai mare de 15 ani și tăgăduind ea de a fi femeie publică și aducând și dovezi", sau „cercetarea făcută nefiind îndestul de doveditoare, atunci se va încredința o prelungire pentru înscriere și fata se va supune unei noi și mai aspre privegheri". Se precizează și situația în care „o femeie mai mare de 15 ani declară că vrea să fie publică"; atunci „se va înscrie vremelnicește la revizia doctorului", iar „șeful Agiei va înștiința pe familia femeii despre înscrierea ei între femeile publice".

„Boala lumii” face ravagii

Războiul Crimeei a adus, cum se știe, noi ocupații militare, mai întâi rusă, apoi otomană și, în sfârșit, austriacă. La 15 ianuarie 1856, general-maior Popovici făcea cunoscut Agiei bucureștene că ostașul Johann Poszor din Regimentul 52 „a dobândit boala lumii... de la o damă, anume Gyurghioala, cu ședere în vopseaua Galben..., mahalaua Manea Brutaru". Camaradul său Franz Nichler fusese internat în spital din cauza „doamnei Posanitz, cu

ședere în mahalaua Scaune, vopseaua Galben". În ambele cazuri, Agia poruncise comisarului vopselei Galben „să supună vizitației doftoricești" pe cele două femei. La 3 februarie 1856, autoritățile de ocupație comunicau că cele mai multe îmbolnăviri se înregistrează în rândul ostașilor încartiruiți „în mahalaua Dealul Spirii" și aceasta numai după ce luau contact „cu dame publice care sunt în acea mahala în mulțime adunate. Așadar, este de trebuință de a supune pe acele dame publice la o vizitație periodică doftoricească". Comandantul Regimentului 3 precizia că „boala venerică s-a înmulțit peste măsură în gradele de jos" și fusese nevoit să-i consenzeze pe ostași în cazarmă. El ruga Agia „să oprească adunarea femeilor publice pe lângă cârciumile de prin prejurul cazărnilor, iar pe de altă parte de a se păzi mai cu seriozitate măsuri pentru vizitarea [medicală] femeilor publice și trimiterea lor spre căutare la spital".

Situația devenise dramatică, la 6 iunie, generalul Popovici raportând că avea „mai bine de 150 de bolnavi în spital". Reacțiile față de măsurile luate de autorități au fost și ele dintre cele mai diverse. Astfel, „Ușa Pezevenghia din mahalaua Olari, în care se redeșteptase cu toată puterea sentimentul sfânt de mamă(!)", s-a împotrivit ca fata ei, Ștefana, „să fie dusă la vizita medicală", mergând ea la comisie și „strigând fără rușine că pe fiica sa niciodată nu o va lăsa să meargă să se viziteze...". Rezoluția poliției pe această sesizare: „Pe fiică, dacă [co-

misia] e convinsă că o face pe dama publică, să o ducă cu execuție și să o supună măsurilor statornice".

Poliția sanitară

Războiul a trecut, dar practicile și flagelul au rămas. Fiind numit inspector general al Serviciului Sanitar, dr. Carol Davila a înființat un serviciu special pentru preluarea sub control a prostituției (1860) și a întocmit un regulament privind „datoriile și atribuțiile medicului poliției sanitare din Capitală". S-a introdus și faimoasa „condicută a femeilor publice", ca instrument de identificare și evidență pentru controlul medical.

În 1862, s-a adoptat o ordonanță privind „privegherea prostituției în București". S-a întocmit o evidență clară a caselor de prostituție și a prostituatelor. Prostituate erau: „a) toate femeile care până astăzi au fost supuse vizitelor medicale ale medicilor de culori; b) toate femeile de la 16 ani în sus, a căror prostituție publică se va constata prin provocăție directă pe strade, prin notorietate publică, prin aflarea lor în casele de prostituție ori femeile de o conduită suspectă, care se vor găsi bolnave de boli venerice la vizita făcută în urma denunțurilor primite că ele ar fi transmis boala unui alt individ".

Regulamentul preciza că „se vor șterge provizoriu din registrele femeilor publice, rămânând impuse privegherii poliției pe timp de 6 luni – 1 an: a) femeile publice care se vor mărita; b) femeile care... vor exprima dorința

de a părăsi prostituția și de a duce o viață onestă și mijloacele cu care voiesc a trăi; c) femeile care vor fi reclamate [cerute] de părinții sau epotropii lor“.

Taxe, nu patente

Controlul medical era extins – pe bază de condică – și asupra patroanelor de localuri sub 45 de ani și a servitoarelor sub 40 de ani. Se impuneau restricții în privința deschiderii unor astfel de localuri de „plăceri” în „apropierea școlilor și a bisericilor, în vecinătatea imediată a grădinilor publice, în hoteluri, birturi și cârciumi“.

Peste cinci ani, în 1867, a fost adoptat un nou regulament, mai bine-zis, s-au adus completări celui vechi. De pildă, se atrăgea atenția asupra

faptului că „taxa pe care o vor plăti femeile publice și femeile care dirij stabilemente de prostituție nu se va putea privi nicidecum ca un fel de patentă, care dă acelei meserii drepturile unei întreprinderi oneste, ci numai ca o mică contribuție la cheltuielile ce priveghearea prostituției cauzează comunei“. Iarăși importantă era prevederea că „funcționarii însărcinați cu priveghearea prostituției vor înlesni întoarcerea femeilor publice la o viață onestă, prin toate mijloacele care sunt la dispozițiunea lor“.

În sfârșit, se precizau cu minuțiozitate normele de înscrisere a prostituatelor în registrele poliției.

La noi, ca și în alte părți, în jurul prostituatelor s-a creat și un fel de legendă în legătură cu faptul că, în general, acestea ar fi fost niște ființe

miiloase, cu un suflet bun, și în stare să aducă și servicii comunității în care trăiau. Un document al Prefecturii de Muscel din 1916, amintește că unele „femei de moravuri ușoare“ au fost utilizate de armata română „ca culegătoare de informații de la ofițerii [inamici] neexperimentați“.

Prostituția – cea mai veche „profesie“ – a continuat să fie tolerată în România până în 1948. Tolerată și, pe cât posibil, cât mai bine supravegheată și controlată, pentru a se evita consecințele ei deosebit de grave în domeniul sănătății și moralității publice. Iată însă că, după 1989, s-a produs o adevărată explozie. „Femeia publică“ a devenit extrem de activă. Și, odată cu ea, și mai vechiul sifilis, dar și noua și necruțătoarea SIDA. ■

NU AȘTEPTAȚI LUNA MAI!

Asigurați-vă, de pe acum, procurarea
MARI NOUTĂȚI A ACESTEI PRIMĂVERI
MAGAZIN ISTORIC – număr special

Istorie bucureșteană pasionantă și mai puțin știută:

- Evoluția orașului în cei 540 ani de atestare documentară
 - Ce vedeau străinii în București
 - Cine venea la Capșa
 - Case și străzi dispărute
 - Ce era Luna Bucureștilor
 - Câți primari a avut Capitala
 - Prima emisiune de televiziune din București
 - La Teatrul Național
 - Puteau să sară în aer Bucureștii în 1924
 - Și Palatul Telefoanelor are o istorie...
 - Război și pace pe Dâmbovița
 - Gazetele orașului
 - La ce scor a câștigat F.C. Rapid
 - Cupa României la fotbal în 1937
 - Câți polițiști avea Capitala
- ...Și multe, multe alte informații privind istoria celui mai mare oraș al țării în

Magazin istoric – număr special

Mai 1999

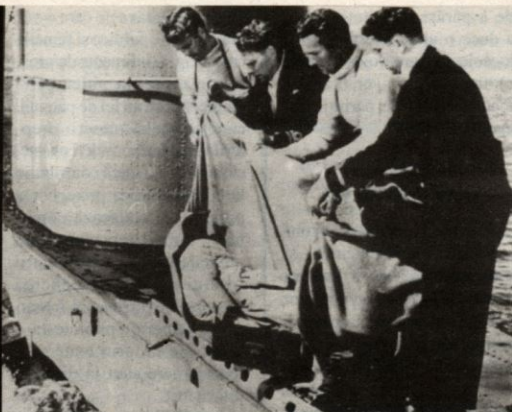
Asigurați-vă, din timp, procurarea lui. Fiind un *număr special*, în afara seriei,

- Tirajul este limitat.
- Nu se distribuie prin abonament.
- Poate fi procurat doar de la punctele de vânzare a presei.

Alte amănunte, în numărul viitor!

NU UITAȚI! LUNA MAI: MAGAZIN ISTORIC – număr special

Într-o țară în care secretele sunt strașnic păstrate, ale cărei servicii secrete sunt recunoscute pentru abilitatea cu care reușesc să „intoxice“, să manipuleze, să ascundă sau să prezinte adevărul cum le convine, un consilier municipal din Londra reușește să afle unul dintre cele mai bine păzite secrete. Chiar a reușit?

OTRAVĂ PENTRU ȘOBOLANI ȘI RECUNOȘȚINȚA NAȚIEI

La sfârșitul anului 1996, Glyndwyr Michael devine, post-mortem, erou național al Țării Galilor pentru fapte săvârșite în timpul celui de al doilea război mondial. Ce anume a determinat o asemenea onoare, acordată unui lucrător agricol, cam slab de spirit, șomer și vagabond prin Londra lovită de război? Dar, mai întâi, cine era personajul?

Se născuse într-un mic sat galez, Abergaoed, la 4 februarie 1909, fiul ilegitim al unor părinți neștiutori de carte. La 2 ianuarie 1943 era declarat nebun și inapt pentru serviciul militar. Câteva zile

*Nebun,
inapt militar
și erou
de război*

mai târziu, într-un antrepozit londonez, se sinucidea cu otravă pentru șobolani. De fapt, doza nu era mortală, dar pentru un organism obosit cum era cel al lui Glyndwyr s-a dovedit fatală. Deci, nimic legat de război, nici

o faptă de vitejie, cât de mărunță. Numele lui va rămâne în istorie doar datorită unei întâmplări. Și a fost readus la su-

prafată – cel puțin cu 47 ani mai devreme decât prevede legea – datorită pasiunii unui tânăr, Roger Morgan, care, în 1956, pe când avea 14 ani, a văzut filmul *Omul care nu a existat vreodată*.

Povestea este cunoscută și a prezentat-o și revista

Magazin istoric (nr. 3-5/1969). În preajma debarcării în Sicilia, în 1943, britanicii pregătesc o acțiune de „intoxicare“ a serviciilor secrete germane și a comandamentului suprem al Wehrmachtului, pentru a le convinge că ținta era Sardinia. Un cadavru este pescuit în largul coastelor spaniole. Documentele aflate asupra lui „dovedesc“ faptul că este ofițer britanic de marină, William Martin, curier care se îndrepta spre trupele britanice din Egipt și al cărui avion s-a prăbușit în mare. Britanicii sunt foarte pricepuți în a ticlui asemenea operațiuni de „intoxicare“ și au o lungă tradiție. Și aceasta reușește perfect. Spania nu a fost aleasă întâmplător.

În imagine: secvență din filmul turnat în 1956.

Mișună acolo agenți ai Abwehr-ului, serviciu de informații al armatei, cât și ai SD-ului, serviciul controlat de partidul nazist. Documentele aflate asupra ofițerului înecat ajung fără nici o problemă sub

ochii lor. Și germanii nu bănuiesc nimic. În cimitirul din localitatea spaniolă Huelva apare o cruce pe

care scrie: „William Martin, născut la 28 martie 1907, mort la 24 aprilie 1943, fiul mult-iubit al lui John Glyndwyr Martin...”

Operațiunea ar fi trebuit să fi rămas un secret desăvârșit. Numai că, după război, Winston Churchill a dezvăluit-o lui Duff Cooper, ambasadorul englez la Paris. Peste șase ani, în 1950, Cooper a publicat un roman, *Operation Heartbreack* (Operațiunea Infarctul), care relatează exact ce se petrecuse în 1943. Autoritățile britanice au vrut să îl aducă pe Cooper în fața justiției, dar acesta a amenințat că va face publice sursele sale.

Ian Colvin, ziarist la *Daily Telegraph*, a pornit propria anchetă. Serviciile de informații britanice hotărâsc, pentru a limita pagubele, să facă publică operațiunea, păstrând secret numele celui care oferise corpul pentru William Martin. Ofițerul care a răspuns de operațiune, Ewen Montagu, mort în 1985, le jurase părinților să

păstreze anonimatul. Cotidianul londonez a publicat totul în 1952. A apărut și o carte, vândută în 2 000 000 exemplare, urmată de filmul din 1956.

Roger Morgan, azi consilier municipal în Londra, a fost fascinat de film. În 1980 începe să caute adevărata identitate a omului care nu a existat vreodată.

Secretul trebuia păstrat până în 2043, cel puțin. Totuși, în 1996 serviciul public al arhivelor i-a oferit un indiciu, care i-a permis să stabilească identitatea: Glyndwyr Michael.

Cum de a fost ales el? Doctorul legist Bentley Pur-

chase, cel care a semnat actul de deces al lui Michael, aflase cu câteva zile înainte, de la confratele său, Sir Bernard Salisbury, că serviciile secrete aveau nevoie de cadavrul unui om de 30-40 ani, a cărui cauză a morții să poată fi socotită înecul. Michael corespondeau perfect.

Mai rămâne doar un mic mister, scria Frédéric de Monicault și Jean Brunot în revista franceză *Historia*. Potrivit paznicului cimitirului din Huelva, cineva a adus la mormânt, până în 1994, garoafe roșii. Michael Glyndwyr avea o soră, Doris, despre care nu se știe nimic. ■

**Adaptare de
Dorin MATEI**

**Winston
Churchill
nu își ține
gura**

Geopolitica haosului

„Ne aflăm într-un avion ce zboară cu viteză din ce în ce mai mare, dar care nu mai are pilot”. A fost una dintre ideile cu care au putut pleca cei ce au asistat – surprinzător de puțini analiști de politică externă, ca să nu mai vorbim de oameni politici – la conferința domnului Ignacio Ramonet, de la Institutul Francez, din ziua de 10 februarie. Director al publicației *Le Monde diplomatique*, doctor în semiologie și istorie culturală, profesor de teoria comunicației la Universitatea Paris VII și profesor, asociat la Universitatea Carlos II din Madrid și la Universitatea din Sankt Petersburg, domnul Ignacio Ramonet și cartea sa *Geopolitica haosului*, tradusă și în limba română, au fost prezentați publicului aflat în Sala „Elvira Popescu” de senatorul Varujan Vosganian. Pentru cei ce nu l-au putut asculta, rămâne lectura cărții, incitantă și tulburătoare.

Spionaj...

Cine n-a auzit de 007 James Bond, agentul secret al Maiestății Sale, însărcinat cu misiuni supersecrete, înzestrat cu calități superumane, dotat cu o irezistibilă putere de seducție a sexului slab și cu nenumărate alte daruri native ori dobândite? Iar atunci când personajul împrumută trăsăturile lui Berry Nelson, ale lui Roger Moore, ale lui Sean Connery, ale lui George Cazenly, ale lui Timothy Dalton, ale lui Pierce Brosnan nimeni și nimic nu-l mai poate scoate din memoria sutelor de milioane de spectatori, care de aproape patru decenii îl văd pe James Bond pe marele sau pe micul ecran. Dacă gloria literară a autorilor best-sellerurilor de spionaj se împarte între John Le Carré, Key Fowlett și creatorul lui 007, Ian Fleming, succesul lui James Bond erou cinematografic eclipsează pe ceilalți doi, dintre care cel mai valoros mi se pare a fi totuși irlandezul Le Carré, despre a cărui întâlnire ratată – din cauza securității române – voi scrie cândva.

PĂRINTELE LUI 007

CRISTIAN POPIȘTEANU

A atunci când murea, la 54 de ani, Ian Lancaster Fleming, care se bucura deja de faima romanelor sale și a primelor filme, nici nu bănuia cât de vastă îi va deveni celebritatea. Iată că acum, după 35 de ani, când noi și noi generații de actori și regizori se pregătesc să-i reecranizeze eroul, o fișă biografică a scriitorului ne trece puntea dintre profesiunea spionajului și arta ficțiunii.

Fleming este un personaj clasic al Establishment-ului britanic, iar viața lui l-a inspirat fără nici o îndoială în alegerea eroului. Să nu uităm nici miza războiului rece – James Bond are sute și mii de misiuni primejdioase și

traversează misterele acestei lumi cu o dezinvoltură aproape neverosimilă, dar majoritatea adversarilor săi vin *Din Rusia cu dragoste*, cum se și intitulează cel mai cunoscut dintre titlurile cărților lui Fleming. Meciul 007-KGB poartă deseori amprenta grotescului ori a S.F., dar el reflectă istoria confruntării de proporții mondiale dintre serviciile de spionaj anglo-saxone și cele sovietice.

Primul succes răsunător al viitorului autor de romane de spionaj datează din 1933 când, corresponsent al Agenției Reuter, transmite de la Moscova desfășurarea unuia dintre primele procese staliniste de anvergură. Era

procesul celor șase ingineri de la compania britanică Metropolitan-Vickers Electrical Company, care a deschis calea proceselor de „spionaj” contra U.R.S.S. Fleming a reușit să deslușească în actul de acuzare un întreg sistem judiciar ce se punea în mișcare.

Considerat un investigator extrem de pertinent într-o situație specială, în preajma celui de al doilea război mondial Fleming a fost retrimis în Uniunea Sovietică și în Polonia, pentru a culege informații (în calitate de membru al unei misiuni comerciale) despre situația generală, moralul populației și potențialul militar. Ian

Fleming aparținea încă de la începutul anilor '30 acelei categorii de intelectuali apți să furnizeze informații și evaluări despre diferite situații de pe terenul advers. Un amănunt picant este acela că pentru a-și putea transmite cu prioritate corespondențele de la Moscova, el nu se dădea înapoi de la a rupe pur și simplu firele de la aparatele de telefon ale celorlalți zia-riști.

Cei care l-au cunoscut pe Ian Fleming vorbesc despre blazarea și cinismul său, precum și de faptul că era „bolnav” de plictis. Aparținând familiilor din înalta societate (bunicul său acumulasese o imensă avere în Scoția), tânărul Ian Lancaster a părăsit studiile de la Eton (unde strălucise mai ales la disciplinele sportive), adevărată

citadelă a universităților din Anglia, pentru Colegiul Militar Regal de la Sandhurst, de unde după un an se mută la München și Geneva (Colegiul de la Kitzbühel al soților Forbes Dennis îl are de asemenea ca student). Peste tot Fleming zdrobește inimile în serie, fiind decretat un play boy incorrigibil. „Ceea ce se întâmplă în cazul poveștilor de amor seamănă cu drogurile – spunea el; de fiecare dată simți nevoia unei doze mai puternice. Iar femeile nu sunt decât niște femei. A avea o femeie înseamnă a le avea pe toate. Nu poți dubla doza”.

Am reținut o recentă descriere a felului cum evolua tânărul Ian Fleming în lumea Intelligence Service-ului apar-

...și ficțiune

ținând unui aristocrat francez, Éric de Saint Angel: „Către sfârșitul anilor '30, un bărbat tânăr cu o siluetă zveltă, dar cu nasul turtit, îmbrăcat în uniforma albastră cu un desen fin a agenților

Salt în ceața britanică

Tovarăș al viitorului Führer în zilele grele, confident al lui Hitler în fortăreața de la Landsberg, după eșuarea puciului de la München (1923) sau declarat urmașul oficial al conducătorului nazist, Rudolf Walter Richard Hess s-a urcat în avionul său Messerschmitt 110 la 10 mai 1941 și, ajuns deasupra Marii Britanii, s-a lansat cu parașuta. Episodul este cunoscut (Magazin istoric, nr. 3/1969). S-a speculat mult asupra cauzelor care l-au determinat pe Hess să treacă în tabăra inamicului. Iată o nouă versiune, oferită de Rémi Kauffer în revista franceză Historia, pe care o prezentăm într-o formă mult scurtată.

Rudolf Hess s-a născut și a crescut la Cairo, într-o colonie britanică. A înțeles destul de repede că Imperiul britanic nu era ușor de doborât.

O altă influență puternică a jucat-o asupra tânărului Hess Karl Haushofer. Un personaj excentric, subjugat de filosofia orientală, atras de societățile oculte, mai ales de Societatea Thule. Aceasta fusese creată în iarna anului

1917. Membrii ei au considerat că Hitler era omul providențial, care putea salva Germania. În decembrie 1919, i-au vândut ziarul *Münchener Beobachter*, devenit apoi *Völkliche Beobachter*, oficiul partidului nazist.

Tot în 1919, Haushofer devine profesor la Universitatea din München, unde fondează în 1933 Institutul pentru geopolitică contribuind la dezvoltarea noii științe, a cărei denu- ➔

de schimb [după agenția Reuter, Fleming a lucrat un timp într-o bancă și apoi la o Casă de schimb – n.n.] trecea de trei ori pe săptămână pe Pall Mall [artera principală din centrul Londrei – n.n.] după ce dejunase la clubul său, pătrundea în curtea Amiralității, luând-o pe un coridor până în fața unei uși negre. El intra, fără să bată, într-o sală mare, al cărei plafon era încărcat cu ornamente de stucatură și ale cărei ferestre dădeau spre câmpul de paradă al gărzii călare. Biroul Primului lord al Amiralității se găsea chiar dedesubt, intrarea privată de la Downing Street 10 de cealaltă parte a pieței, iar în această sală era amplasat creierul serviciilor de informații ale Amiralității britanice. Doar în câteva luni [Fle-

ming și-a pus calitățile în slujba lui Naval Intelligence Division (NID), după ce a fost recrutat la începutul anilor '30 în activitatea de informații mai mult ca un sport anti-spleen, asemenea

**„Nu aş putea spune
că lui Ian îi lipsea
curajul, categoric nu,
căci era extraordinar.
Dar avea prea multă
imaginație“.**

multor altor băieți din High Society – n.n.] protejatul amiralului Godfrey ajunsese să știe mai multe secrete și să dețină mai multă putere decât majoritatea ofițerilor superiori care lucrau la NID de mulți ani“.

Așa după cum intrase la Reuter datorită legăturilor de prietenie ale familiei sale cu directorul general al agenției, unul dintre oaspeții mamei sale în elegantul ei salon din reședința din Chelsea, unde se aduna lume bună din Londra, tot așa Fleming, care se angajează încă de la începutul ostilităților în Royal Navy, devenind curând asistentul șefului Diviziei de informații navale, amiralul Godfrey, capătă gradul de „commander“.

Scriitorul încă nedescoperit a rămas în amintirea serviciilor secrete printr-o inventivitate excentrică, fiind autor al unor propuneri de genul: a) înghețării norilor, pentru a-i transforma în platforme de pe care să tragă tunurile antiaeriene;

mire a fost creația suedezului Rudolf Kjellén. El este părintele conceptului de spațiu vital (*Lebensraum*), pe care apoi teoreticienii nazismului l-au folosit pentru a justifica politica expansionistă a celui de al treilea Reich.

Pentru Haushofer, geopolitica însemna altceva: Germania trebuia să se ferească, cu orice preț, să înfrunte direct Imperiul britanic. Idee pe care i-o împărtășește și lui Hess. Acesta nu a reușit însă să îl convingă pe Hitler. Dar nu a renunțat, după declanșarea celui de al doilea război mondial, să caute o soluție pentru încheierea unei păci separate cu Marea Britanie, pentru a putea concentra tot efortul contra pericolului bolșevic.

Rudolf Hess dispunea de un contact propriu cu britanicii. Îl întâlnise pe lordul Hamilton la Jocurile Olimpice desfășurate în 1936, la Berlin. Cu ajutorul fiului lui Haushofer – despre care

Hess nu știa că făcea parte dintr-o grupare de rezistență, antinazistă – reînnoadă contactul epistolar cu ducele britanic. Și nu știa nici că Hamilton conlucra strâns cu serviciile secrete britanice.

Creatorul lui James Bond, Ian Lancaster Fleming, ar fi avut atunci ideea ca, profitând de ideile lui Rudolf Hess, ca și de aplecarea acestuia către ocultism, să îl atragă în Marea Britanie, dând astfel o lovitură de prestigiu – cel puțin – lui Hitler. În această combinație au fost atrase încă trei personaje, unul mai straniu decât celălalt.

Maxwell Knight era un modest expert în contraspionaj, care i-a servit lui Fleming ca model pentru „M“, patronul lui James Bond. Dennis Wheatley era un scriitor de literatură fantastică și de spionaj. Aleister Crowley era numit și „Fiara 666“ sau „Anticris- ➔

b) scufundarea unui imens bloc de stâncă în Canalul Mânecii, pentru a-l transforma în observator al deplasărilor forțelor germane; c) închiderea accesului în Oceanul Atlantic printr-un lanț de iceburguri fortificate; d) cedarea Insulei Wright francezilor pe perioada războiului, pentru a-l atrage pe amiralul Darlan într-o operație de salvare a flotei franceze; și e) cea mai picantă, instalarea unui emițător radio de mare putere pe un crucișător englez pentru a se profera insulte și injurii adresate flotei inamice din Normandia și a provoca astfel o ciocnire.

Dar iată ce scrie același Éric de Saint Angel despre deosebirea dintre aceste năstrușnice idei

Rudolf Hess

și adevăratul Fleming. „Dacă toate aceste trăznăi îl distrau pe tânărul ofițer și-i amuzau pe cei de la Naval Intelligence, când era vorba de o treabă specială pe care nici un serviciu nu vroia să și-o asume, el era acela desemnat să o îndeplinească: să urmărească trenul amiralului Darlan, să organizeze evacuarea civililor englezi prin estuarul râului Gironde, să devină reful oamenilor din umbra agenției dintre Tanger și Lisabona și multe altele. Aceste misiuni – insista Saint Angel – mai prezentau pentru el și un alt avantaj: îl îndepărtau de deprimanta iarnă londoneză“.

Aurmat acel *Coup de foudre* dintre Fleming și Temerarul. Responsabilul serviciilor secrete bri-

tul“. El devenise în 1912 șeful britanic al lui Ordo Templi Orientis, ordin neomasonic de origine germană. El avea relații amicale cu Hermann Sedlmeier, unul dintre membrii fondatori ai Societății Thule. În 1929, Crowley fusese expulzat din Franța pentru trafic de stupefiante, slujbe negre și orgii homosexuale satanice, fiind chiar bănuț de săvârșirea unui omor ritual.

Prin Hamilton, Fleming a făcut să îi parvină lui Hess un acord de principiu pentru o posibilă pace separată între Germania și Marea Britanie. Informații similare au fost trimise și prin intermediul unei „coloane a cincea“ britanice, aflată de fapt sub controlul contraspionajului englez. Și, pentru mai multă siguranță, un agent al lui Fleming din Geneva introduce un astrolog în anturajul lui Hess. Acesta i-a furnizat numărului doi ger-

man un horoscop fals, care îl convingea că cele șase planete ale constelației Taurului în convergență cu luna plină ofereau condiții favorabile pentru a-și pune în aplicare planul său. Ce a urmat se știe.

Mai rămâne o întrebare, consideră Rémi Hauffer. Ce nu știau serviciile secrete germane? Nu cumva au considerat profitabil să îl lase pe Hess pradă conjurației ezoterico-politice, cu mirajul unei păci separate cu Marea Britanie, fără a-l angaja direct pe Hitler?

Total rămâne o ipoteză.

În ceea ce privește Abwehr-ul (serviciul de informații al armatei germane) – cel puțin – poate că un posibil răspuns l-ar putea afla cititorii noștri în serialul pe care l-am consacrat lui Stewart Menzies, cel care a condus M.I. 6, serviciul de spionaj britanic, în acei ani. Menzies s-a opus ferm oricărei propuneri de lichidare a amiralului Canaris, șeful Abwehr. ■

tanice, multimilionarul canadian, William Stephenson, detașat în S.U.A. pentru organizarea efortului comun cu specialiștii americani, l-a prins în mrejele sale din prima clipă pe spionul ce nu se iubea. Fleming s-a înscris imediat la centrul de antrenament în domeniile sabotajului și subversiunii, școală de unică valoare în lume, și a absolvit cu nota maximă, pentru exercițiile submarine specializate în

plasarea unei mine magnetice sub cuirasa unui vas de luptă. Totuși, Stephenson mărturisea:

„Nu aș putea spune că lui Ian îi lipsea curajul, categoric nu, căci era extraordinar. Dar avea prea multă imaginație“.

Cred că aici, în caracterizarea Temerarului, găsim și cheia viitoarei cariere literare a lui Fleming, a cărei minte deborda de inventi-

vitae, ceea ce depășea totuși granițele serviciilor secrete, mutându-l pe terenul ficțiunii. Din vila sa Goldeneye din Caraibe, Fleming avea să-și lanseze, începând din 1952, roman după roman, proiectele sale secrete de agent plictisit și prea imaginativ al Maiestății Sale. În plus, clima din Jamaica s-a dovedit mult mai suportabilă pentru părintele lui James Bond decât cețurile Tamisei. ■

IMAGINEA - OBSESIA ETERNĂ

„Domnilor, Miniștri, Considerând că România a luat astăzi în Europa locul ce i se cuvine, după istoria și tradițiunile sale;

Considerând că interese comune leagă astăzi strâns pe toate mădulele unei familii europene;

Considerând că aceste noi condițiuni reclamă ca România să intre în comunicațiune din ce în ce mai intimă și mai frecventă cu celelalte state ale Europei;

Considerând pe lângă acestea că Marile Puteri, sub a căror garanție colectivă este pusă autonomia noastră, urmează cu un interes de care avem pe fiecare zi noi dovezi, toate fazele dezvoltării noastre naționale, și că prin urmare avem, oarecum, o datorie de curtenie de a le pune în pozițiunea de a lua cunoștință de actele noastre într-un mod direct.

...Pentru aceste motive, subsemnatul are onoarea a vă propune fondarea unui organ de publicitate redigiat [redactat] în limba franceză sub titlul de *Monitor Official Român*.

Și pentru a realiza publicarea lui, vă rog a mă autoriza a lua din fondurile misiunilor și de presă, o sumă mensuală [lunară] de 600 lei pentru retribuțiunea redactorului-șef al foaiei propuse și a mă înțelege cu colegul nostru de la Interne pentru orice se raportă la imprimarea în Atelierurile Statului a acestei foi“.

Cel care se adresa miniștrilor era Dimitrie Ghica - primul ministru și ministru al Afacerilor Străine - iar cei care urmau să-și spună părerea în legătură cu propunerea sa, nimeni alții decât miniștrii din subordinea sa. Totul s-a petrecut în ședința de guvern din 2 decembrie 1868.

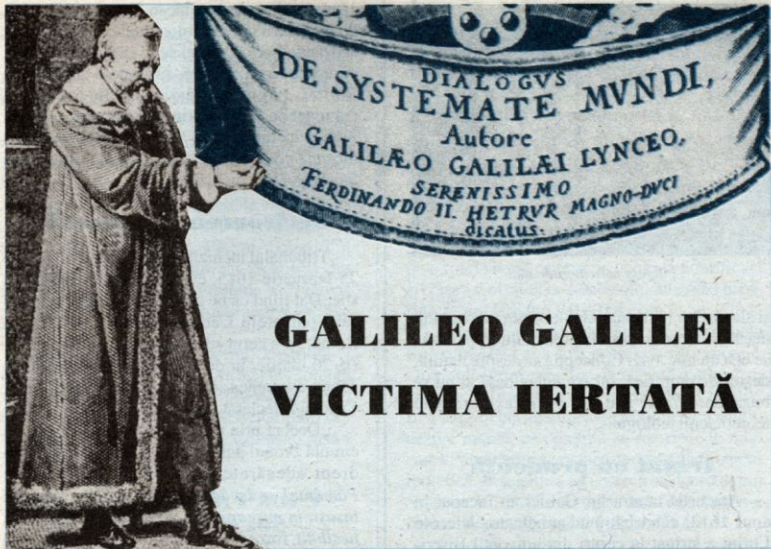
Având aprobarea tuturor colaboratorilor săi, D. Ghica s-a adresat în aceeași zi principelui Carol I, înaintându-i un Jurnal al Consiliului de Miniștri, „relativ la fondarea unui organ de publicitate redigiat în limba francească“. Domnul a avizat favorabil și acțiunea a demarat rapid. La 8 februarie 1869, raportul înaintat de D. Ghica către D. Mărgineanu - „șeful Imprimeriei“ din cadrul Ministerului de Interne, preciza că „de la nr. 1 la nr. 17“, noua publicație apăruse într-un tiraj de 1 000 exemplare/număr, nr. 18 într-un tiraj de 600 exemplare, iar de la nr. 19 în sus în 500 de exemplare“.

La reușita acestei acțiuni își adusese contribuția de excepție și redactorul-șef al *Monitorului Oficial Român*, nimeni altul decât reputatul filolog francez Ulysse de Marsillac, rămas în acest post până la 6 iulie 1870.

Se pare că revista a fost bine primită și în străinătate; la 13 ianuarie 1870, ministrul Afacerilor Străine, Nicolae Callimachi-Catargi, îl ruga pe directorul general al Telegrafelor și poștelor ca *Monitorul Român* să fie expedit regulat în străinătate „în condițiile în care se trimet și celelalte jurnale române“.

Marcând prin aceste rânduri împlinirea a 130 ani de la apariția unei publicații românești, nu putem să nu ne gândim la faptul că imaginea țării în străinătate era, și în secolul trecut, o prioritate. Lipsa de continuitate, lipsa unui program coerent fac să ne găsim mereu la început!

A. CĂPUȘAN

GALILEO GALILEI VICTIMA IERTATĂ

Recent, presa mondială anunță că Vaticanul s-a lansat în cel mai ambițios program astronomic din istoria sa: construirea unui dintre cele mai puternice observatoare astronomice din lume, în deșertul american Arizona. Așadar, dacă odinioară Sfântul Scaun îi persecuta pe astronomi, ca Galilei sau Copernic, cei care puneau la îndoială conceptul unui Univers în care Soarele și planetele se învârtteau în jurul Terrei, văzut ca centru al Universului, astăzi Biserica Catolică ar putea aduce în dezbateră chiar trimiterea unor misionari pentru a-i converti pe extraterestri, oi răătăcite înapoiate turmei.

În 1992, actualul Papă Ioan-Paul II l-a „reabilitat” – după mai bine de trei secole și jumătate de când Vaticanul îl judecase și condamnase – pe Galileo Galilei (Magazin istoric, nr. 8/1970, 7/1984) pentru ideea sa că Pământul se învârteste în jurul Soarelui.

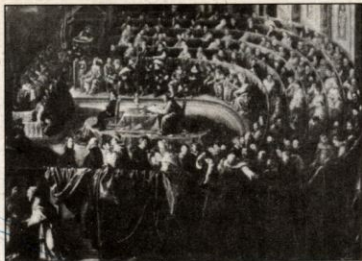
Galilei locuia la Florența din 1610, an în care Cosimo II de Medici, mare duce de Toscana și vechi elev al învățatului, îl numise primul său matematician și filosof, ca și prim matematician al Universității din Pisa. Începând de atunci, Galilei, originar din Pisa, a putut să se dedice observațiilor și experiențelor științifice.

În 1597, an în care îl găsim predând matematici la Universitatea din Padova, Galilei era partizanul teoriilor lui Copernic. Cel puțin așa dovedește scrisoarea către celebrul astronom Johannes Kepler, din 4 august acel an, în care afirma că „de mai mulți ani m-am convertit la doctrina lui Copernic, datorită căreia am putut

să descopăr un mare număr de fenomene naturale pe care, fără nici o îndoială, ipoteza acceptată în general nu este în stare să le explice. În jurul acestei teme am scris multe considerații și cugetări, pe care, până în momentul de față, n-am îndrăznit să le public, speriat de soarta pe care a avut-o Copernic însuși, maestrul nostru, care, dacă este adevărat că în fața unora s-a acoperit de o glorie nemuritoare, pe de altă parte însă, s-a văzut expus batjocurei și disprețului multora.

În ochii Bisericii, Galilei mergea pe un drum greșit. În 1609 construise nici mai mult nici mai puțin decât un telescop (mare păcat!), iar în anul următor, prin observații succesive, descoperise sateliții lui Jupiter. La toate acestea se adăugau analizele inelelor lui Saturn, ale petelor solare

În imagine: Galileo Galilei în timpul detenției și frontispiciul lucrării sale...

...în fața judecătorilor săi...

și ale fazelor lui Venus. Galilei observa mai mult decât era necesar și scria prea mult; trebuia să i se dea un mic aviz. Concepția sa despre natură, destul de empirică, nu era evlavioasă și nu se baza pe *Biblie*, sau cel puțin așa credeau teoreticienii teologiei.

Tratat cu prudență

Atacurile contra lui Galilei au început în anul 1612, când bătrânul predicator Niccolo Lorini a strigat la ceruri din amvonul Bisericii Santa Maria Novella din Florența, plângându-se contra adeptilor lui „Ipérnico sau cum s-o fi chemând”. Savantul a hotărât atunci să-și justifice poziția, printr-o scrisoare trimisă prietenului și discipolului său Benedetto Castelli, care, grație sprijinului acordat de el, era profesor la Universitatea din Pisa.

Celebra scrisoare către Castelli poartă data de 21 decembrie 1613 și conține o gravă greșeală: aceea de a interpreta *Biblia*. Galilei afirmă, nici mai mult nici mai puțin, că „nu este credibil că Dumnezeu a oprit numai Soarele, lăsând celelalte sfere să se miște, pentru că, fără să fie nevoie, ar fi stricat și ar fi schimbat toată ordinea, aspectele și dispunerea celorlalte planete față de Soare și ar fi perturbat în mare măsură cursul naturii. Cel mai rațional este ca El să fi oprit întregul sistem al Sferelor cerești care, după acel interval de repaus, și-au reluat în mod armonios cursul normal, fără vreo dezordine sau vreo stricăciune”. Și, mai departe: „Cine pretinde să pună limite minților omenesci? Cine îndrăznește să afirme că este deja știut tot ceea ce este cunoscut în lume?”

Un simplu astronom hotărâ cu mult trebuie interpretat Scriptura? Spre nefericirea lui Galilei, scrisoarea către Castelli a circulat prin prea multe mâini, în copii. La 20 decembrie

1614, un alt tânăr dominican, Tommaso Caccini, de la același amvon folosit de Lorini, a răcnit acuzându-i pe matematicienii care contraziceau, cu artele lor diabolice, sublimile cuvinte ale *Bibliei*. Puțin mai târziu, Lorini însuși l-a denunțat pe Galilei, printr-o scrisoare adresată Inchiziției din Roma (7 februarie 1615). Astfel începea primul calvar al savantului din Pisa în fața teologilor Inchiziției.

Scrisoarea cu greșeală

Tribunalul inchiizitorial s-a reunit în ziua de 25 februarie 1615, evident, fără ca Galilei să știe. Dat fiind că pe atunci un alt mare critic al său, părintele Caccini, se afla instalat la Roma, i s-a cerut stăruitor să-și spună părerea. La 20 martie, în deja tradiționalul loc aranjat pentru asemenea acte, mănăstirea Santa Maria, Caccini a declarat următoarele:

„Declar, prin urmare, în fața Inchiziției, că circulă zvonul public cum că Galilei consideră drept adevărate următoarele două fraze: *Pământul se învârtește ca un tot în jurul lui însuși, în mișcare zilnică, iar Soarele rămâne nemișcat, fraza care în conștiința și rațiunea mea sunt în contradicție cu Sfintele Scripturi, așa cum le comentează Sfinții Părinți și, prin urmare, contrazic credința care ne învață că trebuie să acceptăm drept adevărat ceea ce conțin Scripturile*”.

Galilei s-a hotărât să meargă la Roma, în noiembrie 1615, cu scopul de a se apăra împotriva defăimărilor săi. În toiul luptei, Bellarmino, care nu dorea prea multe scandaluri de teamă ca autoritățile ecleziastice să nu iasă prejudiciate (trebuia să fii prea ignorant pentru a apăra idei atât de tradiționale), l-a sfătuit pe Galilei să considere teoriile lui Copernic drept o ipoteză, nu o realitate. „Și dacă este o simplă ipoteză, fără bază reală, de ce se pune atunci problema demonstrării ei?” – trebuie să fi gândit savantul, care a refuzat să accepte sfatul.

Discuțiile de la Roma au făcut ca o Comisie de unsprezece teologi, sub patronatul Inchiziției, să lanseze la 24 martie 1616 curiosul aviz. Din perspectivă istorică, nici Bellarmino, nici teologii nu au ieșit basma curată. Care a fost scurta sa hotărâre, în fața celor două chestiuni?

„1. Soarele se află așezat în centrul lumii și, prin urmare, este lipsit de mișcare locală.

Cenzura: Cu toții au spus că o asemenea teză era neghioabă și absurdă, din punct de vedere filosofic, și categoric eretică, deoarece contra-

zicea în mod expres afirmațiile Sfintelor Scripturi din multe pasaje.

2. Pământul nu se află așezat în centrul lumii și nici nu este nemșcat, ci se mișcă în întregime, într-o rotire zilnică.

Cenzura: Toți au spus că această teză merită o cenzură identică cu cea anterioară, din punct de vedere filosofic; dacă este analizată din punct de vedere teologic, ea este greșită cel puțin în ce privește modul cum se referă la credință.

Cele mai mari temeri ale lui Bellarmino au fost astfel confirmate. Preoții teologi din Comisie, cu tot orgoliul lor, au făcut una din cele mai mari gafe. Galilei trebuie să fi rămas perplex în fața unor atât de sublimе și științifice deducții!

Totuși, prestigiul său ca om de știință și marele sprijin de care se bucura atât la Florența cât și la Roma au sfătuit la prudență. Astfel pontiful Paul V l-a însărcinat pe Bellarmino să-i comunice lui Galilei hotărârea Comisiei și să-i ceară stăruitor să o accepte.

Bunele relații cu Paul V și consecințele lor

În 26 februarie, omul de știință s-a prezentat la reședința cardinalului, unde au mai fost prezenți și comisarul inchiizitorial Michelangelo Leghizzi, un notar și mai mulți dominicani. Galilei a fost informat despre tot și i s-a cerut insistent să nu răspundă nici prin scris, nici prin viu grai ideile lui Copernic. Este foarte probabil ca Bellarmino să-l fi sfătuit în particular să se abțină de la orice protest, deoarece prezența dominicanilor i-ar fi putut fi dăunătoare. Așa stând lucrurile, savantul nu a putut face altceva decât să se supună ordinului și, când întâlnirea a luat sfârșit, s-a ridicat și a plecat.

Acest prim proces s-a terminat până la urmă cu edictul din 5 martie, care condamna opera lui Copernic. Despre Galilei nu s-a mai spus nimic, datorită bunelor relații pe care le menținuse până atunci cu Paul V. Gurile rele începuseră să răspundă că zvonul că el fusese condamnat de tribunal, obligat să se lepede de ideile sale și în același timp pedepsit cu mai multe canoane, de aceea cardinalul Bellarmino a publicat în luna mai un document, în care nega asemenea afirmații și informa că pisanului „i se comunicase chiar declarația făcută de către Papă, în care se afirma că doctrina atribuită lui Copernic – care susține că Pământul se mișcă în jurul Soarelui și că Soarele este imobil în centrul lumii și că nu se mișcă de la răsărit spre

apus – este contrară Sfintelor Scripturi și, prin urmare, nu poate fi menținută, nici apărată“.

În anii următori, lucrurile păreau a se calma. În 1620 a fost autorizată din nou cartea lui Copernic, deși corectată, de acord cu opinia lui Bellarmino, adică considerând că teoriile lui nu erau decât simple ipoteze, fără bază reală.

Galilei, descumpănit, învățase parțial lecția și nu dorea să se amestece în discuții de profunzime. În 1623, el a reușit să publice la Roma cartea sa *Il Saggiatore*, un studiu asupra senzațiilor și a experimentării, care s-a bucurat de o foarte bună primire în capitala pontificală și chiar a fost citită cu plăcere de către noul papă, florentinul Urbano VIII Barberini.

Bucuros, savantul a călătorit din nou la Roma în 1624 și a fost primit de către pontif. Diversele întrevederi i-au permis să distingă un Urbano VIII aparent mai liberal decât Paul V. El a obținut permisiunea de a publica un studiu despre marea, cu condiția ca referirile la mișcarea Pământului să se facă considerând-o drept ipotetică. În legătură cu cererea ca decretul din 5 martie 1616 să fie derogat, omul de știință n-a obținut decât zâmbete și binecuvântări.

Pentru autori: citație judecătorească

Cauza noului proces contra lui Galilei trebuie căutată în publicarea, în 1632, a lucrării *Dialogo dove si discorre sopra i due Massimi Sistemi Del Mondo Tolemaico e Copernicano*.

...încercând să îl convingă pe cardinalul Bellarmino de adevărul său...

...și pe patul de moarte

Trei personaje discută despre sistemul lui Copernic și unul dintre ele, sub numele de Simplicio, apără sistemul aristotelic.

În acest caz, detractorii săi au fost „oamenii de știință iezuiți de la Colegiul din Roma. Cartea lui Galilei a apărut cu corespunzătoare licență în luna martie, la Florența, iar în august Inchiziția din Roma dădea ordin de sistare a vânzării ei și trimitea autorului o citație judecătorească. Era foarte clar: Galilei nu respectase decretul din 1616.

La cei 68 de ani ai săi, Galilei, bolnav, nu avea puterea de a face acea călătorie, comunicând Romei această situație, la care a adăugat declarațiile a trei medici.

Ferdinand II de Medici, noul mare duce de Toscana, nu mai era marele protector al lui Galilei, așa cum fusese tatăl său, Cosimo II, și, la 11 ianuarie 1633, i-a dat de înțeles omului de știință că trebuie să se supună imediat pontifului. Nouă zile mai târziu, Galilei pleca spre Roma, oraș în care ajungea la 13 februarie, după ce așteptase în afara lui, din cauza ciumei, pentru o scurtă carantină.

Ca primă măsură, agenții inchizitoriali au hotărât să-l aresteze preventiv la domiciliul ambadorului toscan Niccolini. Acesta trebuia să fi văzut chestiunea atât de negru, încât

l-a sfătuit să spună tot ceea ce vroiau judecătorii săi.

Graba cea mare din primele momente odată trecută, iar ereticul aflându-se în mâinile lui, tribunalul a hotărât să acționeze cu tradiționala încetineală, cu scopul de a-l discredita pe inculpat. Procesul a început la 12 aprilie în mănăstirea Santa Maria sopra Minerva, dar fără discuții științifice. Pentru judecători, Galilei nu respectase decretul din 1616, susținând în *Dialogul* său teoria lui Copernic, ceea ce era suficient pentru a-l condamna. Și cum o Comisie, formată din trei teologi, găsise în *Dialog* indicii clare de spirit à la Copernic, urmau pedepsirea lui Galilei și căința lui. Bătrân și temător, savantul a mers până la a se angaja să adauge noi pagini la lucrarea sa, în care să îndrepte posibilele greșeli.

Nu era suficient: trebuia să se lepede de credințele sale. După mai multe amenințări, el a acceptat și, în ziua de 21 iunie, declara: „Cu mult timp în urmă, eram indiferent: consideram ambele opinii – și cea a lui Ptolemeu și pe cea a lui Copernic – deschise discuției, în măsura în care oricare dintre ele putea constitui un adevăr în natură. Dar după acest decret, convins de prudența autorităților, am încetat de a mă mai îndoi. Am susținut și susțin ca fiind cea mai adevărată și indiscutabilă opinie a lui Ptolemeu,

adică stabilitatea Pământului și mișcarea Soarelui". Ca prin minune, Galilei nu mai avea îndoieli: erau efectele terapeutice produse de amenințarea rugului.

La 23 iunie i se citește sentința. Savantul așteaptă o pedeapsă ușoară, dată fiind vârsta sa și faptul că este dispus să abjуре. Textul începe prin menționarea celor zece judecători, deși nu apar decât șapte semnături. De presupus deci: condamnarea nu a fost unanimă. Inchizitorii sunt buni, vor să-l absolve pe inculpat, dar de o minimă purificare tot e nevoie. Mai întâi, amarul moment al abjurării: „Eu, Galileo Galilei..., citat personal la judecată și îngenuncheat în fața voastră, eminenți și venerabili cardinali... având în fața mea sfintele Evanghelii, pe care pun mâinile, jur că întotdeauna am crezut și, cu ajutorul lui Dumnezeu, voi crede în viitor, în toate articolele pe care Sfânta Biserică catolică și apostolică de la Roma le susține, ne învață și le predică. Am primit ordin din partea acestei Inchiziții să abandonez pentru totdeauna opinia falsă, care susține că Soarele este centrul și este nemiscat.

Nimeni cu mintea la cap n-ar fi îndrăznit să murmure – așa cum se spune că a făcut-o Galilei când și-a terminat abjurarea – fraza „Eppur si muove”. De la Roma, Galilei s-a dus la Siena,

unde a locuit în palatul episcopal până în decembrie, când a primit permisiunea din partea Papei să se mute în casa sa din Arcetri, în apropiere de Florența. Acolo și-a petrecut ultimii ani ai vieții, în continue penitențe și sub o severă pază din partea Inchiziției florentine, deși a continuat să facă cercetări asupra mișcărilor mai puțin periculoase, cum ar fi cele ale corpurilor terestre.

În 1638 a obținut permisiunea de a sta câtva timp la Florența deoarece, practic, orbea, și avea nevoie de o consultație medicală. Dar, în tot acest timp, n-a putut să-și părăsească locuința. A mers la biserică numai pentru slujbele din Săptămâna Mare și doar cu promisiunea că nu va sta de vorbă cu nimeni. La 8 ianuarie 1642, Galilei murea în orașul său, Arcetri.

A fost îngropat fără nici o pompă sau onoruri în biserica florentină Santa Croce. Mausoleul său, care se păstrează în această biserică, este cu un secol posterior morții sale. *Dialogul* său va figura în Indicele cu lucrările interzise de Inchiziție până în 1835, iar personalitatea lui va fi revendicată de Biserica catolică, așa cum se știe, abia la sfârșitul secolului XX. ■

Adaptare de Ana VĂDEANU
(după Historia y vida)

CRONOGRAM ISTORIC

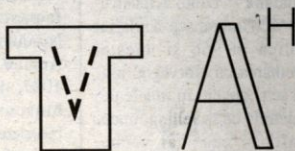
ÎNTR-UN AN ȚĂRANII
S-AU RĂSCULAT CU TOȚII
ȘI AU CERUT
SĂ LI SE DEA PĂMÂNT.

Prin adunarea literelor care au valoare de cifre romane veți afla anul în care a avut loc evenimentul la care se referă textul de mai sus.

Gheorghe BRAȘOVEANU

ÎN FRUNTEA STATULUI

(Biverb: 5, 5)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei *Mari comandanți de oști ai Antichității*: H-SA-ARC-MACEDON-RT-UNIC-CEZAR-NU-CN-MIA-MILTIAD-IEB-AM-RUSA-AZ-OMO-YN-ALIENABIL-R-AL-RI-LC-MARIUS-TAY-P-PS-HA-R-RAMSSES-LEU-SPARTACUS

Soluția jocului din p. 62: CURTINĂ (CU-R-T-ÎN-A)

PARFUMUL MEDIEVAL AL CASTELELOR SUEDEZE

MĂDĂLINA NICOLAU

„Amintirile“ unor hanuri, castele, palate, vămi, constituie – așa cum a demonstrat-o cu brio școala de la Annales – documente de primă importanță pentru istoria mentalităților. Astfel cercetătorul, alături de riguroase informații, materializate însă în seci înșiruiuri de date și nume, ne poate oferi și imagini pline de concretețe, savoare și dinamism ale unor epoci demult revolute, iar sursele de informații pentru a

„învia“ aceste lumi se dovedesc a fi practic inepuizabile: corespondență, memorii, foi de zestre, rapoarte despre starea drumurilor și a mijloacelor de transport, referiri la climă, legende despre trădări, iubiri, sinucideri, condici cu mărfurile cumpărate sau vândute, registre de vămi, contracte, codexuri etc.

Pentru a ne apropia de lumea ce a stăpânit cândva castelele din sudul Suediei, sunt necesare, în prealabil, unele precizări privind comunitatea nordică. Un front comun nordic a existat, nu declarativ, ci bazat pe interese comune, pe relații în interiorul aceleiași familii de națiuni, pattern-uri, limbă și moștenire culturală, de sute de ani.

Mari proprietari, mari cărturari

Regele danez Harald Blodatand – Dinte Albastru (935-985) îmbrățișează religia catolică în 966 și unește Danemarca cu Norvegia, așa cum se poate citi în rune de pe pietrele de la Jelling, unde se află și cea mai veche imagine a lui Iisus, cunoscută în Scandinavia. Urmașii lui Harald și-au extins stăpânirea asupra Mării Nordului, numind chiar *Danelagh* regiunea pe care o cuceriseră în Anglia.

În imagine: Glimmingehus, construcția de piatră ce a rezistat, din veacul XIV, războaielor, focului și cutremurelor.

Sweyn Tveskaeg, pe la 1012, dominind peste Danemarca și Anglia, este numit „Cezar al Nordului“. Iar Knud cel Mare (1019-1035), creatorul unui fantastic imperiu al Mării Nordului, rege al Danemarcei, Angliei, Norvegiei, primea, în 1027, de duminica Paștelui, binecuvântarea Papei în biserica Sf. Petru din Roma.

Drumul la Roma îl refac și alți urmași, printre aceștia Eric Ejegod, cel întotdeauna bun (1095-1103), el fiind și primul rege european pelerin la Ierusalim. În drum suveranul s-a oprit la Constantinopole. N-a ajuns mai departe de Cipru, unde a murit. Regina Bodil a continuat pelerinajul, însă a murit și ea pe Muntele

Măslinilor. De moartea lor s-a aflat abia după câțiva ani, iar legenda acestei călătorii a fost cantătată de menestreli, la porțile multor castele.

După secole de hegemonie în Marea Nordului, stăpânirea daneză asupra Angliei ia sfârșit, odată cu moartea lui Knud cel Sfânt (1085). Dar comunitatea nordică supraviețuiește. În 1132 ea își alipește regiunea din sudul Suediei, cunoscută sub numele de Scania. În anul 1397, regina Margareta obține, la Kalmar, recunoașterea fiului său Erik ca rege al Danemarcei, Suediei și Norvegiei. Deși în 1448 Suedia va denunța Uniunea de la Kalmar, abia după numeroase și costisitoare războaie, pe

pământ și pe apă, va obține stăpânirea asupra provinciei Scania.

În contextul dat, se poate lesne înțelege de ce castelele daneze din suțul Suediei au fost martorele unor evenimente majore din istoria comunității nordice. Multe dintre ele au fost ridicate, din motive strategice, de-a lungul strâmtorii Öresund, pe coastele scaneze de nord-vest, de sud și de est, dar nu puține se află și în interiorul regiunii, departe de mare.

Studierea listei de proprietari dintre anii 1200-1658 ne conduce la concluzii deosebit de interesante. În perioada daneză, familiile care le stăpânesc sunt, printre altele: Parsberg, Krongnos, Marsvin, Brahe, Bille, Krabbe. Uneori, acestea schimbă între ele domeniile, fie prin căsătorii, fie prin cumpărarea proprietății scoase la vânzare, în urma trădării față de coroană de către un nobil sau altul. Să începem cu „informațiile” despre familia Brahe, furnizate de aceste castele. Situat în partea de nord-vest a Scaniei, palatul Knutstorp a fost construit din cărămidă, de Otto Brahe, tatăl celebrului astronom danez Tycho Brahe, care se naște aici la 1546. Mai târziu, în timpul războaielor lui Carol X Gustav cu danezii, palatul a fost confiscat de suedezi. În 1678 vechea clădire este distrusă de o trupă de mercenari croați, aflată în serviciul danez. Și Tosterup, construit lângă Ystad, după ce a fost dăruit din ordinul reginei Margareta, a intrat în posesia familiei Brahe. În secolul XV el este

Tycho Brahe

reconstruit de această familie sub forma cunoscută astăzi, cu un impozant turn de Ev Mediu târziu, ce a constituit, mult timp, un reper pentru marinarii aflați în larg. Castelul, ca și întreaga zonă, se regăsește în numeroasele desene semnate pe la 1700 de amiralul pictor Carl August Ehrensward.

Destinul familiei Ulfeldt

Castelul Herrevadskloster, inițial o mănăstire, a fost expropriat de statul danez la 1536 și încredințat apoi lui Sten Bille, al cărui nepot, Tycho Brahe, a locuit aici înainte de a se muta pe Insula Ven. Pe această proprietate a descoperit, în 1572, o nouă stea, descrisă în *De nova stella*, carte ce va bulversa noțiunile astronomice ale timpului.

Proprietarii castelului se schimbă când Scania devine suedeză, printre aceștia figurând și doi mari aventurieri: Corfitz Ulfeldt și feldmareșalul H.C. von Königsmark. Corfitz Ulfeldt, cancelar regal, căsătorit cu Leonora Christine,

fiica lui Cristian IV, este considerat cel mai mare trădător din istoria Danemarcei. Trecut de partea suedezilor, el este cel care l-a sfătuit pe regele Suediei Carol X Gustav să întreprindă în 1658 o campanie peste strâmtorile Beltul Mare și Beltul Mic din Marea Baltică și tot el a impus danezilor condițiile înjositoare ale păcii de la Roskilde, prin care Danemarca ceda Suediei teritorii întinse.

Răsplătit cu multe alte asemenea domenii, Ulfeldt, fire trufașă, nu suportă aroganța suedeză și intră în conflict cu autoritățile. În 1659 este condamnat la moarte și i se confiscă toate proprietățile. Reușește însă să evadeze și, după ani de pribegie prin Europa, moare sărac și detestat.

Nu mai puțin interesant este destinul tragic al soției sale, Leonora Christine. Călătorind în Anglia pentru a recupera o datorie pe care regele englez Carol II trebuia să i-o plătească lui Ulfeldt, ea este arestată și trimisă în Danemarca. La Copenhaga, este acuzată de înaltă trădare și interzică din ordinul reginei-mame. Va petrece următorii 21 de ani claustrată, în condiții mizerabile, în Turnul albastru. Între 1673-1674 își scrie amintirile din detenție devenite, prin patetism, ton direct, grandoare umană, una din scrierile clasice ale literaturii daneze.

Mareșalul Hans Christopher Königsmark, alt proprietar celebru al domeniului Herrevadskloster, este un personaj important în războiul de 30 de ani. Scriitorul și istoricul Sven Stolpe vorbește pe larg despre

el în monografia dedicată reginei Christina a Suediei. Condotier de origine germană, trădându-și țara și trecând în serviciul suedezilor, el se remarcă în toate luptele prin cruzime și lăcomie. Când cucerește Praga, în iulie 1648, îi jefuiește fără milă tezaurul, operele de artă, bibliotecile – fie ele chiar și din mănăstiri – și expediază vapoare întregi cu comori în Suedia. Drept mulțumire pentru imensele servicii aduse statului, Königs-mark este recompensat cu întinse domenii din Scania, pe altele cumpărându-le singur cu bani, din prăzile de război.

Maria Sofia și ginerele ei

La Krapperrup, castel cu o poziție strategică deosebită, înălțat chiar la intrarea de nord a strâmtoarei Öresund, s-a scris multă istorie, la care au participat nu o dată și stăpânele domeniilor respective. Timp de 500 ani acesta a fost în posesia familiei Krognos. Stig Pedersen Krognos a înmănat la castel prerogativele puterii reginei Margareta I, în 1387. La 1426 văduva lui Oluf Krognos a încercat să-și aducă de la proprietatea în detrimentul copiilor vitregi, afirmând că din căsătoria ei cu Oluf s-a născut un copil, care a trăit însă doar câteva ore și apoi a fost înmormântat la cimitirul Brunnby. La deshumare s-a constatat că în coșciug se afla doar o pungă cu nisip, drept care văduva a fost condamnată la moarte.

La intrarea suedezilor în Scania castelul a fost cumpărat

de Maria Sofia de la Gardie, fiica Ebbei Brahe, iubita lui Gustav II Adolf (1611-1632). Maria Sofia era o femeie plină de inițiativă, proprietară a unei bune părți din Stockholm și a unor domenii întinse în țările baltice și Pomerania. Ea a început exploatarea carboniferă de la Höganäs și a obținut monopolul de livrare a cărbunelui la toate farurile de pe coasta scaneză de vest și de sud. Proprietățile Mariei Sofia de la Gardie au fost însă considerabil micșorate prin reforma lui Carol XI, ce urmărea reducerea puterii, a proprietăților și privilegiilor înaltei nobilimi. I-a fost retras și monopolul livrării de cărbune. Maria Sofia a purtat procese îndelungate împotriva statului și a murit complet săracă, la 1694. Trebuie să amintim, ca o ironie a soartei, faptul că însuși ginerele ei și favoritul regelui fusese cel care inițiasse această reformă.

Uneori, în castelele de care aminteam, erau găzduiți regii cu suitele lor (Carol XI la Krapperrup), nu o dată acolo semnându-se acte importante. Astfel la Marsvinholm, la sud

de Ystad, Gustav IV Adolf (1792-1809) a declarat război împotriva lui Napoleon și a semnat pactul de alianță cu Anglia, în 1807. Palatul avea atunci o importanță deosebită, navele daneze care treceau prin dreptul lui, pe apele Baltice, având datoria să salute.

Dacă la majoritatea castelelor, cu excepția celor care au fost mănăstiri la origine – nu avem date certe despre cei care au cumpărat domeniile și au înălțat primele construcții, în schimb despre Sövdeborg informațiile abundă. La 1100 palatul era proprietatea arhiepiscopului Absalon (1128-1201), despre care se spune că ar fi fost fondatorul orașului Copenhaga. Reîntors acasă, după o perioadă de studii la Paris, Absalon a fost făcut episcop de Roskilde de către Valdemar cel Mare (1152-1182). După ce a luat parte, alături de regele său, la numeroase expediții – printre ele și cea de distrugere a marelui templu de la Rügen, unde se închinau încă populațiile păgâne – el a mers la Lund și a aranjat să fie ales arhiepiscop al Danemarcei și

La Malmöhus și-au avut reședința mai multe capete încoronate

STOCKHOLM – EUROPAS KULTURHUVUDSTAD 1998

Pentru un an, 1998, Stockholm a fost capitală culturală europeană. Asumându-și această onoare, suedezii au organizat, de-a lungul celor 12 luni, o varietate de manifestații: de la artele tradiționale la experimente de tot felul, de la arhitectură și design la evenimente maritime și ambientale, de la evocări istorice, conferințe, dezbateri publice, lecturi literare, la dans, circ, grădinărit, meșteșuguri.

Din zona artelor vizuale s-au impus mai ales două expoziții de mari dimensiuni: o expoziție *Miró* și o alta, intitulată *Oglinda secolului*, care a redat istoria veacului XX prin obiectele vieții de zi cu zi, prezentate ca atare sau prin fotografii, înregistrări pe bandă audio sau pe peliculă.

Momentul 1998 a relevat un Stockholm cultural și artistic cu multe muzee, cu insula centrului său medieval îngrijită ca o operă în sine, dar și cu splendide palate reale și clădiri guvernamentale vechi.

episcop al provinciei Scania. Absalon a fost unul dintre cei mai proeminenți bărbați din Evul Mediu timpuriu danez. A rămas toată viața un vechi om al nordului, un viking neîmblânzit, iubitor al pământului natal, dar și ocrotitor al neamului său, pentru care a achiziționat pământuri întinse. La moartea lui o considerabilă parte din Scania și Zealand era în mâinile familiei sale.

Din însărcinarea lui Absalon, clericul Saxo Gramaticus a redactat, în latină, pentru a putea fi citită în întreaga Europă, *Gesta Danorum*, una din cele mai timpurii scrieri medievale. În această cronică nu figura lui Valdemar se va afla în prim plan, ci cea a lui Absalon, descris ca „părinte al patriei”. În castelul de la Sövdberg, ce a suferit numeroase transformări de-a lungul anilor, până azi se poate admira magnificul plafon baroc din lemn

sculptat din salonul roșu, precum și o descriere populară a lumii, executată în stucatura plafonului sălii de piatră, în 1639.

Între castelele înălțate de regi pentru a le deveni rezidență se numără și Malmöhus. Castelul a fost construit de Christian III între anii 1536-1542, pe locul unde înainte exista un castel ridicat de Erik de Pomerania și ale cărui urme pot fi văzute și azi pe fațada de nord a noului palat. Acesta beneficiază de prima fortificație scandinavă construită după noul sistem italian, cu valuri de pământ întărite cu piatră și turle rotunde pentru tunuri. Pentru a avea material de construcție, Christian III a ordonat să se dărâme biserici din Malmö și Lund.

La Malmöhus și-au avut reședința regii danezi Christian III și Fredrik II. Palatul s-a dovedit o gazdă

inospitalieră cu scoțianul James Hepburn, conte de Bothwell, al treilea soț al Mariei Stuart. După omorârea celui de al doilea soț al acesteia, lordul Darnley, contele a fost închis la Malmöhus. La început, înaltul deținut a fost tratat destul de bine, pentru că Fredrik II spera că, dacă-l va sprijini militar pe Hepburn, va obține ca recompensă insulele Orkney. Dar când situația în Scoția s-a stabilizat, regele danez a înțeles că promisiunile contelui nu mai aveau nici o valoare.

Prizonierul a fost mutat într-o celulă primitivă dintr-un palat din Jylland, unde a murit nebun, cu nouă ani înainte ca soția lui, Maria Stuart, să fie executată de regina Elisabeta a Angliei. În perioada în care Fredrik II era regent, serbările și turnirurile se țineau lanț. După ce Scania a devenit suedeză, castelul a fost scena multor bătălii și asedii. În secolul XVIII importanța lui a scăzut, fiind folosit ca închisoare până în 1914. Azi palatul găzduiește Muzeul orașului Malmö.

O altă reședință regală a fost Kärnan, înălțat chiar în orașul Helsingborg, una dintre cele mai vechi construcții din Scania, ridicată ca turn de apărare și pază în porțiunea cea mai îngustă a Öresund, dar și ca locuință pentru castelani. Erik de Pomerania (1412-1439) a locuit la Kärnan, care atunci alcătua un întreg complex de apărare. Complexul, cu excepția turnului, a fost demolat de regele suedez Carol XI la 1680. De la 1741 turnul, cu o înălțime de 35 m

și grosime a pereților la bază de 4,5 m, este proprietatea orașului Hålsingborg. Inițial a avut șase niveluri, care ulterior au fost contopite în patru: primul – etajul de primire, al doilea – bucătăria și dependințe, al treilea și al patrulea – locuința regală și capela. De pe terasa crenelată a turnului se deschide o perspectivă impresionantă asupra strâmtorii și a celor două orașe – Hålsingborg, pe coasta suedeză, și Helsingnör, pe coasta daneză.

* * *

Pentru noi, românii, așezați – ce e drept – la răspântii de imperii, dar și nepăsători din fire față de risipirea moștenirii primite (vezi, între altele, Histria sau palatele brâncovenești), poate părea straniu că nici unul dintre atât de numeroasele castele nu a

fost părăsit sau lăsat să se degradeze.

După fiecare cataclism social ele au fost reconstruite, renovate. Bollérup, construcție de piatră masivă de Ev Mediu timpuriu cu arcuri gotice, cândva transformată în magazie de cereale, a fost refăcut și constituie azi un obiectiv turistic, iar pe domeniul respectiv s-a înființat o școală de aviație militară.

La castelul Hovdala, cea mai interesantă construcție din zonele împădurite ale Scaniei, a cărui fortăreață de secol XIV a fost asediată și arsă în 1678 de trupele daneze, turnul a rămas și poate fi vizitat. Bäckaskog a intrat în circuit turistic în regim de hotel și restaurant, Vanas, reconstruit de mai multe ori, refăcut total în 1700 (când intră în posesia familiei Wachtmeister, care este și azi

proprietara domeniului), păstrează colecția de artă cea mai cunoscută din Scania.

Un caz aproape unic îl constituie Glimmingehus. Din veacul XIV enorma construcție de piatră, cu ziduri groase de 2,5 m, rezistă dușmanilor, focului, surpărilor și erodării. În ciuda tuturor intemperiilor, clădirea nu a suferit nici un fel de transformări în decursul secolelor. În timpul războiului cu danezii, regele suedez Carol XI, la 1676, a ordonat dărâmarea ei, pentru a nu cădea din nou în mâinile dușmanilor, dar demolarea încă nu începuse când au revenit danezii.

Răspândite pe un teritoriu întins, toate aceste palate și reședințe nobiliare stau mărturie nu doar a unei istorii aspre, ci și a puterii omului de a învinge vremurile neprielnice. ■

ICOANE ROMÂNEȘTI

„Împreună cu pictura murală și cu broderiile, icoanele constituie unul dintre cele mai prețioase tezaure ale moștenirii culturale, aparținând Evului Mediu românesc”, scria, în 1971, Corina Nicolescu, în albumul *Icoane vechi românești*, publicat la Editura Meridiane.

Moștenirea vechilor ico-nari a fost transmisă din generație în generație de maestri ai penelului, unii anonimi, alții nume importante în istoria artelor plastice de la noi. Tradiție continuată și astăzi, cu multe realizări valoroase, de plasticienii contemporani.

Ne-o atestă cu prisosință un elegant album, publicat în 1996 de Editura Royal Company,

din București. În paginile sale, cu o excelentă acuratețe a imaginii, sunt reproduse 21 de icoane realizate de plasticiana Getta Merculescu-Popescu. Asemeni înaintașilor din vechime, autoarea reușește să transmită, odată cu fiorul artei, și sentimentele adânci ale credinței, ale tainelor Dumnezeirii.

Albumul a fost tipărit de Arti Grafiche Giaccone, Torino-Italia/București, România și la realizarea lui au contribuit Ion Nădrag (A.F.R.), fotografii; Gabriela Burt-Buruiiană, traducerea în franceză, engleză și germană; Mihaela Paraschiv, tehnoredactare computerizată.

CURȚI ȘI REȘEDINȚE DOMNEȘTI

Vastă!		Artist			Prima capitală a Moldovei	Ruinaji	
Curte domnească în Moldova		Un zar			Moldova	Fostă capitală a Moldovei	
		Capitală T. Rom.			Capitala T. Rom. din 1459		
		Abis!					
				Dispărută pentru totdeauna			
A persevera					Terci (reg.)		
La telefon					Lascăr Catargiu		
		Extrase din aliori!		Fel de a se mișca			
				Țeseli			
Vuiet					Alb-gâlbui		
Epocă					Nicovală (reg.)		
Dânșii							
	Capitală a Moldovei					Din metal!	
	Palpitare						
Punte suspendată				Om fricos			
A se salva dintr-o primejdie				Provincie în China			Prizonier
		Emanuela (dim.)			Tic dezordonat!		
		Han (inv.)			Lumești		
Acum (pop.)							Izvor de energie (fig.)
Capitală a Transilvaniei							
A se alinia							
					Veac (mold.)	Post-scriptum	
						A dăinii	
Capitală a T. Rom. din 1431							
				Participă efectiv la o acțiune			
Reședință domnească							
Bluză		Fostă capitală a Moldovei					

Dictionar: CIR, ETA, TCI, LIO, MIAO, VAC

Dumitru CIREASĂ

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Exista, în tradiția presei interbelice, obiceiul ca, de 1 aprilie, ziarele să-și amuze publicul cititor cu câte o știre falsă, o fotografie trucată etc. Această „păcăleală” din primă zi de prier era și ea o expresie a spiritului democratic în care marile publicații ale timpului își onorau cititorii.

Odată cu preluarea puterii de către comuniști și cu aservirea presei intereselor propagandei de partid, a dispărut și această amuzantă tradiție.

După cum am văzut și din episoadele anterioare ale cronicii noastre, limbajul gazetelor de după 1947 devine tot mai politizat, tot mai rupt de viața reală a societății, cu frământările ei, cu dramele ei. O viață pe care nu o vom găsi în pagina de ziar. Iată de ce am făcut precizarea, pe care o repetăm și acum – cronica noastră este alcătuită din presa vremii, deci din ceea ce se putea citi în urmă cu cinci decenii, când societatea românească traversa o istorie gravă, care însă nu poate fi ignorată.

Dar să vedem ce scriau ziarele și revistele în martie-aprilie 1949.

In zilele de 3, 4, 5 martie 1949, are loc ședința plenară a Comitetului

Central al Partidului Muncitoresc Român în care s-a discutat „raportul Biroului Politic al C.C. al P.M.R. asupra sarcinilor Partidului în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea

muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii”, prezentat de Gh. Gheorghiu-Dej, secretar general al P.M.R. „În faza actuală – se arată în *Rezoluție* – sarcina principală a muncii noastre la țară constă în îngrădirea exploatării capitaliste și pregătirea condițiilor în vederea organizării socialiste a agriculturii pentru a se asigura astfel înflorirea agriculturii și un nivel de trai din ce în ce mai ridicat al țăranimii muncitoare”.

La acea dată, în agricultură, pe lângă sectorul particular, exista și cel socialist, reprezentat de Gospodăriile Agricole de Stat, care dețineau peste 500 mii de hectare de pământ, respectiv 4,3 la sută din suprafața arabilă a țării.

Procesul colectivizării – care a generat nenumărate drame și imense suferințe în lumea satelor – a fost încheiat în 1962.

Să reținem, din *Anuarul statistic al R.P.R.*, ediția 1963, câteva date privind ritmul în care s-a desfășurat „transformarea socialistă a agriculturii”. În 1950 erau 362 Gospodării Agricole de Stat (G.A.S.), 138 Stațiuni de Mașini și Tractoare (S.M.T.), 1 027 Gospodării Agricole Colective

(G.A.C.), nici o Întovărășire Agricolă (în 1952 erau 1 834). În 1962, la încheierea colectivizării, situația era astfel: G.A.S. – 597, S.M.T. – 250, G.A.C. – 5 398, Întovărășiri – 1 317.

La Expoziția anuală de arte plastice

La sfârșitul lui 1962, G.A.S.-urile aveau 1 769,2 mii de hectare, iar G.A.C.-urile 9 084,7 mii ha, teren agricol. În același an, în G.A.S.-uri erau 258,7 mii salariați, în timp ce în G.A.C.-uri lucrau 3 294,8 mii fam. milii.

Si, pentru că tot avem acest *Anuar* pe masa de lectură, să reținem și alte date statistice referitoare la anul 1949. În țară erau 50 teatre și instituții muzicale, care în 1948 dăduseră 8 686 reprezentații în fața a 3 882 mii spectatori. Erau 6 posturi de radio cu 258 mii abonați. Funcționau 963 cinematografe (383 în 1948), cu 253 mii spectacole și 47 469 mii spectatori. Au fost editate 2 417 titluri de cărți și broșuri, cu un tiraj total de 51 839 mii exemplare.

În fine, apăreau 83 ziare (22 cotidiane, 29 săptămânale, 22 bilunare ș.a.), cu un tiraj de 66 440 mii exemplare. Erau, de asemenea 117 reviste, cu tirajul de 33 478 mii exemplare.

Intre 19 și 21 martie, în sala Ateneului român se desfășoară lucrările Congresului organizației unice a tineretului muncitor, în urma căruia se constituie Uniunea Tineretului Muncitor (U.T.M.) din România. Este desemnat C.C. al U.T.M. care, în prima sa ședință, din 22 martie, alege Biroul, format din Paul Cornea, Petre Drocan, Ion Fazecaș, Gh. Florescu, Pavel Lala, Petre Lupu, Anton Manea, Adrian Mârza, Victor Orșa,

Prezidiul Conferinței scriitorilor...

Aurora Roșca, Pascu Ștefănescu. La 3 aprilie apare *Scânteia tineretului*, organ central al U.T.M.

Alte reuniuni în aceste două luni: Conferința pe țară a scriitorilor (25-27 martie); Congresul intelectualilor din

R.P.R. pentru Pace și Cultură (29-31 martie); Plenara C.C. a Confederației Generale a Muncii (1-2 aprilie); Al doilea Congres al Sindicatelor de Salariați Agricoli (9-10 aprilie).

Diverse ● De la începutul anului 1949, Administrația Poștelor și Telecomunicațiilor a primit 23 445 m cablu telefonic, din U.R.S.S. și alți 71 249 m din Polonia ● Rații pe luna martie: paste făinoase, între 500 și 1 000 grame, în funcție de tipul de cartelă; săpun de rufe, între 250 și 750 gr.; săpun de toaletă – 1 bucată săpun „Cheia”; orez – 500 gr.; griș – 500 gr. ● Editura de Stat lansează colecția „Românul popular”; primele apariții, în tiraje de câte 20 000 exemplare: *Descult*, de Zaharia Stancu, și *Negura*, de Eusebiu Camilar ● În ședință solemnă a Academiei R.P.R. se decernează premiile „pentru cele mai valoroase creații științifice, literare și artistice din ultimii trei ani”. Premiile sunt în valoare

de 200 000 lei fiecare (un ziar costa 4 lei) și pot fi divizate între mai mulți premianți. Printre laureați: Muzeul româno-rus (Premiul „Nicolae Bălcescu”, pentru științele istorico-filosofice), Radu Boureanu și Maria Banuș (Premiul „G. Coșbuc” – poezie), Eusebiu

...și Zaharia Stancu la tribună

Camilar („Ion Creangă“ – proză), Mihail Davidoglu („I.L. Caragiale“ – dramaturgie), Ion Vitner („C. Dobrogeanu-Gherea“ – critică literară), revista *Contemporanul* („Al. Sahia“ – publicistică) ș.a. ● În *Viața românească*, nr. 3-4/1948, Petru Dumitriu începe să publice ciclul *Bijuterii de familie*, iar Marin Preda fragmente din *Moromeții* ●

La 28 aprilie se constituie primele detașamente de pionieri, după model sovietic.

Îmbulzeală mare la „ghișeele fiscului“, constată Fred Ghenădescu în *Adevărul* din 1 martie. Contribuabilii se grăbesc să-și plătească datoriile către stat. Se impune „luarea de măsuri apte să înlănească combaterea cozilor și a înghesuiei, în general.

Pe ici, pe colo, inițiative au și fost schițate spre satisfacția cetățenilor, cu toate că rezultatele scontate se pare că n-au putut fi atinse decât parțial. Astfel, o percepție fiscală a avut ideea năzdrăvană să împartă contribuabililor chitanțele de plata impozitelor... prin geam, în stradă. Nu e de mirare că, în acest mod, învâlmășeala foarte puțin pitorească izgonită de la interior s-a putut reorganiza, fără zăbavă, pe trotuar“.

Tot despre fisc (percepție) scrie, în același ziar, F. Brunea-Fox. Relatează că s-a dus să-și achite taxele de pe „rol“. Pe masa funcționarului de la ghișeu „bucșetele de violete și ghiocci“. Melancolizat de aceste simboluri ale primăverii, reporterul mărturisește: „Aș vrea

să achit un sfert, iar pentru rest să-mi dați o amânare. Știți, domnule perceptor, și mie îmi plac florile, i-am zis complice“.

Funcționarul îi replică: „Suma ce o datorezi e mai mare. Lipsște impozitul pe doi ani în urmă, plus majorarea legală. Nu-i posibilă nici o amânare. Treceți de urgență «la casă», că altminteri vă așteaptă rigorile legii.

Poftim – oftează Brunea-Fox –, să mai faci speculațiuni sentimentale pe reputația sentimentală a unor flori de primăvară. N-are dreptate prietenul meu, spișerul, care a găsit de mult rostul adevărat al violetelor, cântate în române, exaltate, în fel de fel de simboluri lirice? Le usucă și le bagă în pungi pe care scrie «ceai diuretic»“.

Apare, la 1 martie 1949, *Buletinul oficial al Republicii Populare Române* (înlocuitor al vechiului *Monitor oficial*), în paginile căruia sunt tipărite „decrete prezidiale“, „deciziuni“ ale Consiliului de Miniștri și ale ministerelor.

Să-l răsfoim și noi. La 11 martie este publicată o deciziune a Ministerului Sănătății (ministru dr. Vasile Mârza) prin care sunt stabilite taxele de laborator pentru analizele biologice, de chimie generală, alimentară și industriale. Reținem și noi câteva prețuri.

Astfel, un examen complet de urină costă 150 lei; hemograma completă – 300 lei; leucograma – 150 lei; viteza de sedimentare – 100 lei; hemocultura – 400 lei; examen pentru bacilul

Corul de copii Radio la sărbătorirea zilei de 8 Martie

Koch cu inoculare la cobai – 600 lei; spermocultură – 500 lei; dozarea hormonilor sexuali – 1 500 lei.

La 24 martie este publicat *Decretul nr. 121 pentru înființarea Teatrului de Păpuși, Teatru de Stat.*

Din deciziunea Ministerului Comerțului și Alimentației, din 8 aprilie, privind fabricarea produselor zaharoase, reținem această rețetă pentru rahat: „zahăr – 85 kg; glucoză – 25 kg; amidon – 11 kg; acid – 0,05 kg; colorant – 0,02 kg; ulei arome – 0,04 kg. Randament – 110 la sută“. La „caramelle cu lapte moi“ randamentul era însă de doar 54 la sută (rețeta fiind: „lapte – 60 kg; zahăr – 40 kg; glucoză – 20 kg; unt – 4 kg; vanilină – 0,01 kg“).

Din știrile externe publicate de *Adevărul* ● La Dijon, a murit în vârstă de 70 ani generalul Giraud, „fostul rival al lui de Gaulle, pentru conducerea forțelor franceze din Africa de Nord în 1943“ ● „Ministrul de Externe al Israelului și-a schimbat numele. Până acum îl chema Șertoc, ceea ce înseamnă diavol mic sau drăcușor, lucru ce, pare-se nu convine demnității ce ocupă actualmente. Noul nume al ministrului de Externe israelian e Saret, ceea ce înseamnă slujitor“ ● Generalul MacArthur, comandantul suprem american în Japonia, a ordonat suspendarea proceselor tuturor persoanelor acuzate de război, motivând că această măsură este menită să înlăture teama „de a vedea pe împăratul Hirohito judecat

EUGENIA POPOVICI

○ actriță de viitor - Eugenia Popovici

pentru crime de război“ ● Un teatru de marionete din Lancashire (Marea Britanie) va reprezenta o piesă scrisă special de Bernard Shaw. Piesa în versuri albe, reprezintă o întâlnire între Shaw și... Shakespeare ● Armata populară chineză de eliberare cucerește Nankingul (Nanjing), capitala guvernului Kuomintangului, continuându-și marșul spre Shanghai.

Răsfoim, în finalul cronicii noastre, *Îndrumătorul cultural pentru căminele culturale*, nr. 3, martie 1949. Revista publică articole, conferințe, proză, poezii, scenete etc., spre a fi folosite în munca de educație culturală, îndeosebi la sate. Reținem titluri precum

poeziile *Câteva cuvinte ale lui Căprar Ioan, slugă în Panticu*, de Ioanichie Olteanu, *Zi de primăvară*, de N. Tăutu, *Pe Bărgan*, de Iuliu Rațiu, *În ritm socialist* de George Dan Pan; scenetele *Ciufulici bumbac rusc*, de I. Tărbescu, *Cocoșul*, de Ion Manoliu Mircești, *Tulpinița de cartof*, de Grigore Gradov, *Butoiul cu apă*, de Nicolae Nasta.

Întălmim și piese de folclor, între altele și câteva *Strigături ca-n Ardeal*, printre care și aceasta „Iu, iu, iu și iar iu, iu / Strungul merge parcă-i viu! / Nu pot să mă liniștesc / Planul vreau să-l depășesc“.

Încheiem cu această ghicitoare: „Lămâie înflorită / Și-ngălbenită / Nu în Salonic / Sau peste Ocean / Ci de-a lungul străzilor noastre / Acasă – ba chiar și-n... tavan!“

(Răspunsul în p. 95). ■

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

Afiș mobilizator pentru Congresul U.T.M.

DIALOG CU CITITORII

DIN AUSTRALIA

Când, în urmă cu 33 de ani, în aprilie 1967, Magazin istoric își începea existența, începea și dialogul nostru cu cititorii, neîntrerupt de atunci, așa cum neîntreruptă este apariția revistei, lună de lună.

Un dialog care a îmbrățișat nu numai o extrem de diversă și vie tematică, ci ne-a adus în redacție semne ale faptului că, practic, Magazin istoric are cititori în toată lumea.

O atestă și această scrisoare sosită din Sydney, Australia, din partea doamnei GEORGETA POPESCU, o cititoare consecventă a Magazinului istoric, după cum se recomandă domnia sa.

Am citit cu atenție și interes articolul **Românii din afara țării** – **A doua Românie**, apărut în nr. 8/1998. M-a surprins, în cadrul datelor statistice, cifra exagerată pentru românii din Australia și Noua Zeelandă, 45 000-80 000. Potrivit ultimului recensământ oficial (Commonwealth of Australia, 1996) ale cărui date au fost date publicității în 1997, cifra românilor din Australia s-a ridicat la 9 163, din care 7 341 născuți în România, 1 281 pe pământul australian, iar restul născuți în alte țări din lume. Această cifră totală o considerăm foarte aproape de realitate. În Noua Zeelandă se află firește un număr mult mai mic de români.

Mulțumim pentru aceste precizări, sosite de la atât de mare distanță.

ÎN MĂNĂSTIREA DE LA ROSIERS

Iată și aceste rânduri semnate de arhimandritul IOACHIM GIOSANU, de la mănăstirea ortodoxă cu hramul „Buna-vestire”, din Rossiers, Franța: Vă confirmăm primirea numerelor din revista Magazin istoric pe care serviciile dvs. de expediție au binevoit să ni le trimită în mod regulat în cursul acestui an.

Vă informăm că mănăstirea noastră, în cei șapte ani de existență,

pe lângă activitățile sale pastoral-misionare, desfășoară și diverse activități culturale. Numeroase familii de români, tineri aflați la studii în Franța, copii înscriși la cursurile de catehism și de limba română organizate de mănăstirea noastră ne solicită, din ce în ce mai mult, cărți de cultură și istorie românească. Or, revista Magazin istoric vine să completeze modestul fond de carte al bibliotecii noastre și să răspundă, prin aceasta la o parte din solicitări.

Rămânând recunoscători pentru tot ce am primit până acum și pentru eventuala continuitate a expediției Magazin istoric, în numele mănăstirii de călugărițe franco-române de la Rosiers, vă mulțumim și vă dorim dvs., precum și întregului corp de redacție al revistei, multă sănătate și mult succes.

VECHI CITITOR DIN POLONIA

Pasionat cititor al revistei noastre este și dl. NICULAE CHECEA, care locuiește în Pionki-Radomskie, Polonia. Reținem din scrisoarea d-sale prin care ne comunica dorința de a-și reînnoi abonamentul la Magazin istoric: Sunt un vechi cititor chiar de la apariția primului număr, cu mulți ani în urmă. Ținuta ei științifică m-a impresionat și mă impresionează. Este o plăcere să o ai în bibliotecă, așa cum o am eu. Felicit întregul colectiv pentru reușita revistei Magazin istoric.

Mulțumim și, la rândul nostru, domnule Checea, vă felicităm pentru statornicia cu care ne citiți.

CONTINUITATE

Aflăm din ultimul număr al revistei pariziene D.S. Magasin Premier Féminin de Société, că în caseta publicației domnișoara TESSA IVAȘCU a devenit redactor-șef.

Felicitări și ne bucurăm că numele marelui creator de gazete, care a fost George Ivașcu, are o

asemenea continuitate în presa din capitala de pe Sena.

PRECIZĂRI

D-l. BETINIO DIAMANT, din Mediaș, ne semnalează două nedorite erori din nr. 2/1999. Iată corecturile corespondentului nostru, cu mulțumiri pentru atenția cu care ne citește: La p. 84: „În această lucrare precursor i-a fost Justinian (e vorba de Hadrian și încercarea acestuia de simplificare a legilor)”; eroare evidentă, căci Justinian a trăit după mai multe secole de la domnia lui Hadrian. La p. 86: „Cyrankiewicz, în loc de Cyrankiewicz”.

LUCIA ROMANESCU

D-l. MARIUS DOBRIN, din Craiova, evocă activitatea caritabilă a unei doamne din înalta societate craioveană de la finele secolului trecut: Lucia Romanescu. Fiică a generalului Fălcoianu, șef al Marelui Stat Major, s-a căsătorit cu Nicolae P. Romanescu, primul al Craiovei de mai multe ori.

În 1899, alături de alte doamne, a fondat Societatea „Ospătăriei Școlare” din Craiova, care oferea elevilor din oraș posibilitatea unei mese zilnice.

„Ospătăria Școlară” administra două cantine, la care luau masa elevii de la patru școli.

S-a îngrijit de organizarea unui spital cu 400 de paturi pentru răniții din primul război mondial, care a funcționat în localurile școlilor „Traian”, „Elena Matei Basarab”, „Trisuc” și „Elena Cuza Vodă”.

Lucia Romanescu – scrie corespondentul nostru – este un strălucit exponent al doamnelor craiovene de altădată. Ea a trăit cu tot sufletul viața societății craiovene, a dorit și a acționat pentru împlinirea dorințelor de mai bine pentru cei care aveau mare nevoie de un sprijin din partea comunității. Merită deci să intre și numele și chipul său în șirul amintirilor de preț ale Craiovei.

DIALOG CU CITITORII

PERIODICE PRIMITE LA REDACȚIE

• Arhivele totalitarismului, anul V, nr. 2-3 (15-16), 1997, editată de Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului • Glasul Bucovinei, an V, nr. 2 (18), 1998, revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți-București, tipărită de Fundația Culturală Română • Ariel, nr. 106, 1998, revistă israeliană de artă și literatură ce apare la Ierusalim • Meteor XXI, nr. 1, decembrie 1998, lunar editat de Inspectoratul Școlar Județean și Casa Corpului Didactic, Botoșani • Idealuri în cadență, nr. 5, decembrie 1998, revista Școlii Militare de Maistri și Subofițeri a Trupelor de Usat, din Pitești • Porțile de Fier, an III, nr. 2, 1998, apare sub egida Societății de Științe Istorice din România, Filiala Mehedinți • Carpica, vol. XXVII, Editura Documentis, 1998, culegere de studii și comunicări a Muzeului Județean de Istorie „Iulian Antonescu”, Bacău • Lumină lină • Gracious Light, vol. III, nr. 3, iulie-septembrie, nr. 4, octombrie-decembrie, revistă de spiritualitate și cultură românească, editată de Institutul Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă, Capela Sf. Apostoli Petru și Pavel (director pr. dr. Theodor Damian, redactor-șef M. N. Rusu) • Revista Bibliotecii Naționale, an IV, nr. 1/1998, trimestrial cu informații referitoare la colecțiile și serviciile Bibliotecii.

VALEA CU CALEA

Domnul GEORGE GEORGESCU, din com. Șuici, jud. Argeș, serie despre un vechi drum de legătură între Muntenia și Transilvania.

Până la deschiderea drumurilor în sec. XVIII, la 1717, de austrieci pe Valea Oltului, apoi prin organizarea Poștei – de la Căineni prin Titești-Perișani-Sălătruc, la Șuici și peste Plai, la Curtea de Argeș – existau așa numitele „căi” de circulație pe

care putea merge și calul cu căruța, și obișnuitele poteci practice de piciorul folosite și astăzi.

De la Curtea de Argeș calea era, și mai este încă, pe culmea dintre Topolog și Argeș, amintită și în documente începând cu sec. XVII sub numele de „Calea Oii” sau „Plaful Oii”.

Peste Topolog se trecea pe la Cârșănești-Puntea Oii, azi Sălătruc de Jos, unde era și Poșta veche și unde cum ne spune Crônica Țării s-a ținut și Sfatul oștirii pentru alegerea ca domn a lui Radu Șerban în urma morții lui Mihai Viteazul în 1601.

De aici, traseul trecea chiar pe „Valea cu Calea” așa cum ni s-a păstrat consemnată sub acest nume într-un document din 1675, noiembrie 1, dat în Cârșănești și aflat în Arhiva Mitropoliei, de la Arhivele Naționale, București. Calea urca pe lângă dealul ca un munte în formă de piramidă, numit Cheant și cobora pe râul Alb, în Valea Băiașului, la Turnul lui Doancă – alt loc întărit natural din spatele Coziei de la Pripoare. Apoi, pe Valea Băiașului, ieșea în Olt la Cornet și urma defileul în sus, pe sub altă stâncă înaltă ca o cetate, din satul Clocotici – putând fi chiar „stâncă oarecare” amintită la 16 martie 1331, unde a fost biruit Carol Robert de către Basarab – Râul Vadului cu scaunele și Genune, vechea vamă, precum Valea Fratelui.

POȘTA CONCURSULUI

Am publicat în numărul 2/1999 lista câștigătorilor concursului Magazin istoric, ediția 1998, dedicată Marii Uniri din 1918. Iată câteva dintre gândurile unor participanți care ne-au scris pe marginea acestui concurs.

PETRU M. ANTOCI, din satul Traian, com. Săbăoani, jud. Neamț, veteran de război: Am participat cu interes. Sunt cititor al revistei de la primul nu-

măr. • SIMONA POPA, din București: Particip la concursurile dvs. de când eram elevă la gimnaziu, bunicul meu, pasionat de istorie, și mama mea, profesoară de istorie, insuflându-mi această pasiune. • NICOLAE JITESCU, din com. Stroiești, jud. Vâlcea: Răspunsurile la întrebări constituie o sinteză a articolelor despre Marea Unire publicate în Magazin istoric, serie nouă. • ION ZAMFIRESCU, pensionar, din Hunedoara: A fost un concurs cu întrebări încântătoare, unele simple, dar greu de depistat. • ALEXANDRU LUGOJANU, din Deva: Aștept cu nerăbdare apariția fiecărui număr al revistei, dar mai ales a celor care conțin întrebări pentru concursuri. Particip la concursurile dvs. nu pentru câștiguri materiale, cât mai ales pentru plăcerea de a reciti numerele indicate în bibliografie. • SILVIU MICLE, din Sighetu Marmației: Întrebările au avut un grad destul de mare de dificultate. Pentru fiecare serie mi-au fost necesare 2-3 zile (câte 4-5 ore pe zi).

CERERI ȘI OFERTE

IOAN C. ENACHE, str. Plopii fără soț, nr. 33, Iași, solicită: nr. 1, 2/1967.

CORNELIU V. PANĂITESCUL, str. Stelian Mihali, nr. 13, bl. PM 93, ap. 10, București, oferă numere disparate din anii 1967-1972, 1975-1997.

ALEXANDRU AXINIA, str. Bogdan Dragoș, bl. 7, ap. 14, Roman, solicită: nr. 1/1967.

GHEORGHE BENTIA, bd. Ferdinand, nr. 69, București, telefon 642 49 15, oferă colecția completă.

AURELIAN POPA, str. Gării, bl. B1, ap. 40, Moinești, jud. Bacău, oferă colecția 1967-1990.

PAVEL VAPIROVSKI, str. Moldovei, bl. Moldova, sc. B, ap. 9, Pașcani, solicită: nr. 1, 2 1967; oferă: nr. 7/1967; colecția 1968-1970, 1974, 1978, 1985, 1989, 1990.

Răspunsul ghicitorii din p. 93: „becul electric”.

CONTENTS (Romanian History) AL. Averescu The Goal of Press ● C. Popisteanu Letter from the Editor-in-Chief ● I. Hudiță 1940. Diary ● M. Ștefan The Plebiscite from March 2nd-5th, 1941 ● M. Constantinescu Interview with Nicholas Georgescu-Roegen ● P. Cernovodeanu French Military Mission to the Black Sea, 1784 ● C.C. Kirîțescu The Radio: Sentimental Testimony ● C. Isărescu War Diaries (IV) ● T. Wexler Dr. Filderman and the Modernization of Agriculture ● M. Radnev Rabbi Alexandru Șafran ● M.M. Székely Princesses as Founders in Moldavia (II) ● I. Diaconu, B.F. Popovici The Prostitution during the Middle Age ● I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) AL. Averescu La raison d'être de la presse ● C. Popisteanu La lettre du rédacteur en chef ● I. Hudiță 1940, Pages de journal ● M. Ștefan Le plébiscite de 2-5 mars 1941 ● M. Constantinescu Interview avec Nicholas Georgescu-Roegen ● P. Cernovodeanu Une mission militaire française à la Mer Noire en 1784 ● C.C. Kirîțescu La Radio: un témoignage sentimental ● C. Isărescu Journal de front (IV) ● T. Wexler Dr. Filderman et la modernisation de l'agriculture ● M. Radnev Le rabbi Alexandru Șafran ● M.M. Székely Des princesses-fondatrices en Moldavie (II) ● I. Diaconu, B.F. Popovici La prostitution au Moyen Âge ● I. Lăcustă En Bucarest il y a 50 ans

Содержание (Румынская история) К. Попиштану Письмо главного редактора ● Ал. Авереску Цель печати ● И.Худиц 1940 г. Страницы дневника ● М. Штефан Плебисцит 2-5 марта 1941 г. ● М. Константинеску Николас Джорджеску-Реген - интервью ● П. Черноводяну Французская военная миссия на Черном Море в 1784 г. ● К. К. Кирицеску Радиовещание: Сентиментальное доказательство ● К. Исэреску Фронтальной дневник (IV) ● Т. Векслер Д-р Филдерман и модернизация сельского хозяйства ● М. Раднев Раввин Александру Шафран ● М. М. Секей Княгини-основоположницы в Молдове (II) ● И. Диакону, Б. Ф. Попович Проституция в средневековье ● И. Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) AL. Averescu Die Presse muss ein Ziel haben ● C. Popisteanu Brief des Chefredakteurs ● I. Hudiță 1940. Tagebuch-Auszüge ● M. Ștefan Die Volksabstimmung von 2-5 März 1941 ● M. Constantinescu Gespräch mit Nicholas Georgescu-Roegen ● P. Cernovodeanu Die französische militär-Mission am Schwarzen Meer in 1784 ● C.C. Kirîțescu Der Rundfunk: ein sentimentaler Zeugniss ● C. Isărescu Frontagebuch (IV) ● T. Wexler Dr. Filderman und die Modernisation der Landwirtschaft ● M. Radnev Der Rabbiner Alexandru Șafran ● M.M. Székely Prinzessinnen als Stifterinnen in der Moldau (II) ● I. Diaconu, B.F. Popovici Die Prostitution in Mittelalter ● I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) AL. Averescu La meta de la prensa ● C. Popisteanu La carta del redactor en jefe ● I. Hudiță 1940. Páginas de diario ● M. Ștefan El plebiscito del 2 a 5 de Marzo de 1941 ● M. Constantinescu Entrevista con Nicholas Georgescu-Roegen ● P. Cernovodeanu Misión militar francesa en el Mar Negro en 1784 ● C.C. Kirîțescu La Radio: testimonio sentimental ● C. Isărescu Diario de frente (IV) ● T. Wexler El Dr. Filderman y la modernización de la agricultura ● M. Radnev El rabino Alexandru Șafran ● M.M. Székely Princesas-fundadoras en Moldavia (II) ● I. Diaconu, B.F. Popovici La prostitución en la Edad Media ● I. Lăcustă In Bucarest hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la oraș și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>

E-mail: mistoric@itcnet.ro

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 6 000

magazin istoric